

УДК 373.5(072)
С 38

Рецензенти:

Садова І. І., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і методики початкової освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка;

Суржук Т.Б., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри теорії та методик початкової освіти Рівненського державного гуманітарного університету;

Яценя А.В., вчитель вищої кваліфікаційної категорії, учитель-методист, заступник директора з навчально-виховної роботи Рівненського ліцею № 7 Рівненської міської ради.

Рекомендовано до друку рішенням кафедри педагогіки початкової, інклюзивної та вищої освіти; ради педагогічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 1 від 21 січня 2025 р.); Вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 1 від 30 січня .2025 р.).

Інноваційні освітні технології в закладах освіти: навчально-методичний посібник / укладачі: Синьчук О.М., Раджабова Т.М. Рівне: РДГУ. 2025. 234 с.

У навчально-методичному посібнику висвітлено суть, особливості, критерії, структуру, класифікації інноваційних освітніх, педагогічних технологій які ефективно застосовуються в сучасній початковій школі. Проаналізовано найбільш поширені педагогічні технології в контексті положень Концепції Нової української школи та Державного стандарту початкової освіти. Навчально-методичний посібник призначений для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за освітньою програмою Початкова освіта, спеціальності 013 Початкова освіта.

© Синьчук О.М.,
Раджабова Т.М., 2025
© РДГУ, 2025

Навчально-методичний посібник

Оксана Синьчук
Рівненський державний гуманітарний університет

Тетяна Раджабова
Рівненський ліцей № 8 Рівненської міської ради

ІННОВАЦІЙНІ ОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

для здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти
за освітньою програмою 013 Початкова освіта

58. Янкович О., Беднарєк Ю., Анджєєвська А. Освітні технології сучасних навчальних закладів: навчально-методичний посібник. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. 212 с.

59. Янкович О.І. Медіаосвіта в загальноосвітній школі: навчально-методичний посібник. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. 160 с.

60. Янкович О.І., Кузьма І.І. Освітні технології у початковій школі: навчально-методичний посібник. Тернопіль: ТНПУ ім. Володимира Гнатюка, 2018. 266 с.

Інтернет ресурси:

1. Академія. URL: academia.edu/40510387.
2. Бери і роби» онлайн платформи Edera за підтримки Міністерства освіти і науки України. URL: <https://courses.ed-era.com/login?next=/dashboard>.
3. Закон України «Про вищу освіту» [електронний ресурс]: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
4. Освітня платформа Edera. URL: <https://www.ed-era.com/courses/>
5. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / автор-укл. Н. Наволокова. Харків: Основа. 2018. 167 с. URL: <http://e-kniga.in.ua>.
6. Михайліченко М. В., Рудик Я. М. Освітні технології: навч. посібник. Київ: ПЦ «КОМПРИНТ». 2018. 583 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/316190546_Osvitni_tehnologii/citation/download.
7. Пехота О. М. Особистісно-орієнтована освіта і технології.. Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2000/7-1-4.pdf>.

Вільні, амбітні, розумні – все це про сучасну українську молодь. Вона впевнено рухається до своєї мети й легко долає будь-які труднощі. Нехай так буде завжди! Молодь – надія і майбутнє нашої країни.

Тож бажаємо кожному – і тим, хто тільки-но починає свій дорослий шлях, і тим, хто вже впевнено йде ним, оптимізму та завзяття у втіленні своїх ідей у захопленнях, навчанні, роботі. Адже молодим, талановитим і креативним належить право на побудову мирного та щасливого майбутнього. А досвідчені нехай будуть гідним прикладом і підтримкою в реалізації найсміливіших задумів!»

Президент України Володимир Зеленський

ЗМІСТ

Передмова

Теоретичний матеріал:

Тема 1. Теоретичні аспекти освітніх технологій у закладах освіти	10
Тема 2. Загально-методичні технології навчання	43
Тема 3. Комплексні технології навчання. Технології, що спрямовані на формування наскрізних умінь	80
Тема 4, 5. Технології що спрямовані на формування ключових компетентностей	95

Тематика практичних занять:

Тема 1. Теоретичні аспекти реалізації освітніх технологій у початковій школі	161
Тема 2. Загально-методичні технології навчання в початковій школі	166
Тема 3. Технології формування творчої особистості та критичного мислення учня початкової школи	167
Тема 4. Інформаційно-комунікаційні технології та технології формування в учнів вміння вчитися	168
Тема 5. Технології формування ключових компетентностей в учнів початкової школи	171

Тематика лабораторних занять:

Заняття № 1. Розробка та впровадження ігрових технологій у освітній процес початкової школи	173
Заняття № 2. Розробка та впровадження ігрових технологій у освітній процес початкової школи	179
Заняття № 3. Організація і проведення занять толерантності	195
Заняття № 4. Рефлексія (секрети ефективності)	203
Заняття № 5. Розвиток соціально-емоційних навичок для підтримки благополуччя дітей	209
Додатки	210
Рекомендована література	231

42. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти. Навчально- методичний посібник / за ред. Г. С. Тарасенко. Київ: Видавничий дім «Слово», 2020. 320 с.

43. Освітні технології : навч.-метод. посібник для здобувачів освіти освітнього ступеня «бакалавр», «магістр» / уклад. : Г. Ф. Пономарьова, С. Б. Беляєв, О. О. Бабакіна, В. А. Литвин ; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків, 2023. 266 с.

44. Полякова Г.О. Використання медіаосвітніх технологій у початковій школі. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2016. Том 63. Квітень–червень. URL: file:///C:/Users/admin/Downloads/Nzizh_2016_63_13.pdf.

45. Пометун О.І. Енциклопедія інтерактивного навчання. Київ: А. С. К., 2007. 144 с.

46. Примакова В.В. Метод проєктів як засіб формування у молодших школярів наукової картини світу. *Нові технології навчання: наук.-метод. зб.* 2009. Вип. 56. С.68–72.

47. Програма Сен «Зерна» : методичний посібник / The LEGO Foundation, Harvard University, The Ecological Approaches to Social Emotional Learning (EASEL) Laboratory. Запоріжжя: Статус, 2024. 168 с.

48. Прокопенко І. Ф. Педагогічні технології в підготовці вчителів : навчальний посібник. Харків : ХНПУ, 2018. 457 с.

49. Прокопів Л. Інноваційні технології навчання і виховання у ВНЗ: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ, 2017. 166 с.

50. Плющ Ю.О. Кейс-технологія в початковій школі: поради для вчителя. – Х.: Основа, 2019. – 127 с.

51. Савченко О.Я. Уміння вчитися – ключова компетентність молодшого школяра. Київ: Педагогічна думка, 2017. 176 с.

52. Сікора Я. Кейс-технології при вивченні «методів оптимізації». URL: <https://eprints.zu.edu.ua/>

53. Сокол І.М. Впровадження квест-технології в освітній процес: навч. посіб. Запоріжжя: Вид-во Акцент Інвест-трейд, 2019. 108 с.

54. Сокол І.М. Квест: метод чи технологія? *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2014. № 2. С. 28–31.

55. Сорока О.В. Арт-терапія: теорія і практика: навчально- методичний посібник. Тернопіль: Астон, 2019. 196 с.

56. Чаговець А.І., Априлова І.В. Проблема здоров'я-збережувальних технологій у педагогічній теорії. URL: <http://repo.uipa.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2728/1/12caispt.pdf> (дата звернення: 15.07.2018).

57. Щоб учням й учителям було цікавіше. Сім інтегрованих кейс-упоків. URL: <https://uk.etcetera.media/shhob-uchnyam-y- uchitelyam-bulo-tsikavyshe-sim-integrovanih-keys-urokiv.html>.

29. Калошин В.Ф. Педагогіка успіху: стратегія радісного навчання. *Управління школою*. 2017. № 31–32 (403–404). Харків: Видавнича група «Основа». 127 с.

30. Кодлюк Я.П. Дидактика початкової школи: практичний курс. Тернопіль: Астон, 2013. 160 с.

31. Кодлюк Я.П. Модернізація підготовки майбутніх учителів початкових класів у контексті вимог Державного стандарту початкової загальної освіти. *Наукові записки КДПУ ім. В.Винниченка*. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. 2019. Вип. 121. Ч. 1. С. 132–136.

32. Кондратюк В.Д. Використання медіаосвітніх технологій у професійній підготовці майбутнього вчителя. URL: http://www.kpi.kharkov.ua/archive/Наукова_періодика/elits/2013/34/ВИКОРИСТАННЯ%20МЕДІАОСВІТНІХ%20ТЕХНОЛОГІЙ%20У%20ПРОФЕСІЙНІЙ.pdf.

33. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція). URL: http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/mediaosvita/kontseptsiya_vprovadzheniya_mediaosviti_v_ukraini_nov_a_redaktsiya/.

34. Лаппо В. В. Педагогічна інноватика: навчально-методичний посібник. Івано-Франківськ: НАІР, 2020. 360 с.

35. Максимова О.О. Формування успішної особистості шестирічного першокласника: монографія / за ред. проф. М.В. Левківського. Житомир: ЖДУ, 2017. 195 с.

36. Мартиненко С.М. Діагностична діяльність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика. Київ: КМПУ імені Бориса Грінченка, 2018. 434 с.

37. Медіаграмотність та критичне мислення в початковій школі: посібник для вчителя / Бакка Т. та ін. / за редакцією Волошенюк О., Дегтярьової Г., Іванова В. Київ: ЦВП, АУП, 2017. 197 с. URL: http://www.aup.com.ua/uploads/2017_Pochatkova_school.pdf.

38. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / В.Ф. Іванов, О.В. Волошенюк; за науковою В.В. Різуна. Київ: Центр вільної преси, 2017. 352 с.

39. Михайліченко М.В., Рудик Я.М. Освітні технології: навчальний посібник. Київ: ЦП «КОМПРИНТ», 2016. 583 с.

40. Ничкало Н. Відкрита освіта: інноваційні технології та менеджмент: монографія. Київ: ДВНЗ «Ун-т менеджменту освіти» НАПН України, 2018. 440 с.

41. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи / заг. ред. М. Гришенка. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

Передмова

У сучасних умовах одним із найбільш актуальних напрямів модернізації системи освіти України є її інтеграція в європейський освітній простір, що зумовлено перш за все історичними потребами української національної ідентичності. Впровадження інновацій в освітню сферу зацікавлює увагу до значного підвищення професійної підготовки сучасних педагогів, що мають стати основою європейського поступу у побудові вітчизняної освітньої системи. Відтак, актуалізується проблема формування особистості сучасного педагога, його професійної компетентності, зокрема особистісно-професійного іміджу та формування навичок щодо розробки та впровадження інноваційних педагогічних технологій.

За таких обставин нагальним завданням вищої освіти стає створення творчого інноваційного освітнього середовища закладу вищої освіти, що позитивно сприятиме особистісному й професійному зростанню сучасного педагога, формуванню його фахових знань, вмінь, навичок й компетентностей на основі інноваційних педагогічних технологій та методик навчання. Виклик сьогодення – підвищення престижу педагогічної професії у суспільстві, а особливо утвердження високого соціального статусу особистості педагога, відновлення елітності педагогічної професії. Тому особливого значення набуває процес формування особистісно-професійного іміджу сучасного педагога, який повинен стати як агентом змін в освіті так і в соціально-професійних відносинах сучасного суспільства.

Процес реформування освіти в Україні є спробою застосування нових форм роботи. Результативність у роботі досягається шляхом впровадження інноваційних технологій, пошуками відповіді на питання: «Як навчати, як створити сприятливі умови засвоєння нового матеріалу?».

Тому, будь-яка педагогічна технологія буде мертвою, якщо реальні люди, котрі її втілюють, не розглядатимуть дану проблему як цілісну систему в єдності компонентів і взаємозв'язків. Описати технологію – це одне, а реалізувати її на уроці – це зовсім інше. Адже відіграє велику роль відбиток особистості, інтелекту конкретного вчителя. Тому найсерйознішою проблемою реформування освіти є підготовка сучасного вчителя, який повинен усвідомити, що слід переходити «від передання знань» до «навчання жити».

Сучасний урок вимагає від педагога оптимального поєднання індивідуальної, парної, групової і колективної форм організації навчальної діяльності учнів. Процес навчання потребує напруженої розумової роботи дитини і власної активності у цьому процесі. Мало пояснити, розповісти, продемонструвати. Справжнього результату можна досягти лише за допомогою інноваційного навчання.

Саме на школу покладається велика відповідальність за підготовку людини до життя, за формування її громадянської думки. Адже тільки через діяльність в колективі людина входить у суспільство. І такими колективами є для дитини сім'я, школа. Процес навчання – це не автоматичне вкладання навчального матеріалу в голову учня, а його напружена розумова робота в цьому процесі. Пояснення й демонстрація, самі по собі, ніколи не дадуть справжніх стійких знань. Учні повинні мати цілком інші навички: думати, розуміти суть речей, осмислювати і вже на основі цього вміти шукати потрібну інформацію, практикувати її та застосовувати в конкретних умовах, формулювати та відстоювати конкретну думку. Цього можна досягти за допомогою активного, зокрема інтерактивного, навчання.

Але кожному вчителю перш за все слід розуміти, що корінні зміни мають відбутися в його власній професійній діяльності, в роботі його учнів, знати яким чином можна забезпечувати високу якість навчання та виховання в сучасній школі. Вчителю насамперед потрібні ерудиція й палке бажання позбутися всього застарілого, всього, що гальмує підготовку школярів до життя.

Для реалізації цих змін, вчитель повинен застосовувати активні або інтерактивні моделі навчання. Завдяки інтерактивним технологіям засвоєння матеріалу є наслідком спілкування між тими, хто вчить і хто вчиться, тобто між тими, хто має певні знання й досвід, та тими, хто їх здобуває.

Втім, лише розумітися на тих чи інших технологіях - замало. Найважче – організувати інтерактивне навчання на своїх уроках, якщо ані сам учитель, ані його колеги не бачили, скажімо, колективних навчальних занять, не брали у них участі. Уміння і бажання навчатися – це той фундамент, який «маю закласти я, як вчитель». Тому перед кожним уроком потрібно шукати відповідь на «вічне» запитання: як побудувати навчальну роботу, щоб вона викликала емоційне піднесення у школярів, неодмінно позитивно впливала на їхні почуття і мислення, збагачувала їх досвідом самостійних пошуків та роздумів.

15. Євтімович Н.А. Портфоліо як засіб оцінювання особистих досягнень учнів. URL: <http://shkola.ostriv.in.ua/publication/code-4E5C030C3CF87/list-211469C1327>.

16. Єфімова В.М. Здоров'язбережувальні технології у контексті педагогічних досліджень. *Проблеми фізичного виховання і спорту*. 2020. № 1. С. 57–60. URL: <http://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2010-01/10yvmeapi.pdf>.

17. Зайцева А.В. Дитячі розважально-пізнавальні телепередачі. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2013. № 1. С. 106–109.

18. Інтерактивний навчальний посібник «Сучасні технології освітнього процесу»: навчальний посібник / Т. Б. Поясок, О. І. Беспартотна, О. В. Костенко. Кременчук : ПП Щербатих О. В., 2019. 224 с.

19. Інтерактивні вправи та ігри. Харків: Вид. група «Основа», 2019. 144 с.

20. Інтерактивні методи навчання в практиці роботи початкової школи / упорядн. Стребна О.В., Соценко А.О. Харків: Вид. група «Основа», 2015. 176 с.

21. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: [метод. посібн.] / уклад. О. Пометун, Л. Пироженко. Київ: А. П. Н., 2012. 136 с.

22. Інтерактивні технології навчання у початкових класах / автор-упорядник І.І. Дівакова. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 180 с.

23. Інформаційні технології і засоби навчання: збірник наукових праць / за ред. В. Ю. Бикова, Ю. О. Жука / Інститут засобів навчання АПН України. Київ: Атіка, 2015. 272 с.

24. Інноваційні педагогічні технології: посібник / за ред. О.Отієнко. Київ, 2015. 314 с.

25. Інноваційні технології навчання в умовах модернізації сучасної освіти : монографія / за наук. ред. д. пед. н., проф. Л. З. Ребухи. Тернопіль : ЗУНУ, 2022. 143 с.

26. Інноваційні технології в освітньому процесі / І.В.Хом'юк, В.А.Петрук, О.А.Голюк, В.В.Хом'юк: монографія. Вінниця: ВНТУ, 2020. 88 с.

27. Інноваційні технології в сучасному освітньому просторі: колективна монографія / За заг. редакцією Г.Л. Єфремової. Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2020. 444 с.

28. Інноваційні технології в структурі внутрішньо-шкільної методичної роботи (на допомогу керівникам закладів загальної середньої освіти): методичний poradnik / Укл. О.В.Гензель, В.І.Гуменюк, Т.І. Гуменюк, М.В. Медведєва, Т.П. Нижник, В.І. Слінчук. Житомир: КЗ «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради, 2017. 43 с.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Акпинар Л.Е. Інтерактивні технології навчання у початковій школі: навчальний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2014. 288 с.
2. Бахтіяров Х.Ш, Арістова А.В. Інноваційні технології навчання: Навч. посібн. Київ: НТУ, 2017. 172 с.
3. Ващенко О.М. Формування в майбутніх учителів компетентності використання здоров'язбережувальних освітніх технологій у навчально-виховному процесі початкової школи. URL: elibrary.kubg.edu.ua/5154/1/Ващенко%20О.М.%20%20Формування%20в%20майбутніх%20вчителів.pdf.
4. Гаряча С.А. Формування в учнів ключової компетентності «Уміння вчитися» відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів. Черкаси: ЧОПОПП, 2014. 48 с. URL: <http://library.ippro.com.ua/attachments/article/363/формування%20в%20учнів%20ключової%20комп..pdf>.
5. Гриньова М. Педагогічні технології: теорія та практика : [навч.-метод. посіб.] Полтава : АСМІ, 2016. 291 с.
6. Гуревич Р.С., Кадемія М.Ю., Шевченко Л.С. Інформаційні технології навчання: інноваційний підхід: навчальний посібник / за ред. Гуревича Р.С. Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2018. 348 с.
7. Державний стандарт початкової освіти: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>.
8. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. Практикум: навчальний посібник. Київ: Видавничий Дім «Слово», 2015. 448 с.
9. Довга Т. Трансформація проблеми вміння вчитись та її відображення в навчальній літературі з педагогіки. URL: https://www.cuspu.edu.ua/download/conf2013/section2/article_dovga.pdf.
10. Дубогай О. Навчання в русі. Здоров'язберігаючі педагогічні технології в початковій школі: методичний посібник. Київ: Шкільний світ, 2015. 112 с.
11. Дубогай О. Навчання учнів початкової школи в системі здоров'язбереження засобами освітньо-рухової методики. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: збірник наукових праць*. 2015. № 3 (31). С. 69–74.
12. Дубогай О. Освітньо-рухова методика навчання учнів молодших класів в системі здоров'язбереження. URL: [file:///C:/Users/admin/Downloads/Vird_2015_38_11%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/admin/Downloads/Vird_2015_38_11%20(2).pdf).
13. Енциклопедія освіти / гол. ред. В.Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
14. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій / автор-укладач Н.П. Наволокова. Харків: Вид. група «Основа», 2016. 176 с.

Оскільки вчитель є організатором освітнього процесу то його основною метою є пробудити і підтримати прагнення дітей до пізнання, що спонукає педагогічний колектив шукати шляхи підвищення інтересу учнів до навчання, урізноманітнюючи його зміст, форми та прийоми через використання інновацій.

У новому тисячолітті українське суспільство постало перед вибором: якою має бути нове покоління, з якими ціннісними орієнтаціями, соціально-психологічними установками. Ось тут основний тягар випадає на освіту. Сьогодні в початковій школі впроваджується багато інноваційних технологій, серед яких виділяють наступні групи: технології особистісно-орієнтованого навчання й виховання; традиційні педагогічні технології на основі активізації та інтенсифікації діяльності учнів; педагогічні технології на основі підвищення ефективності управління та організації навчального процесу; педагогічні технології на основі дидактичного вдосконалення та реконструювання матеріалу.

Інноваційне навчання - це зорієнтована на динамічні зміни в навколишньому світі навчальна та освітня діяльність, ґрунтована на розвитку різноманітних форм мислення, творчих здібностей, високих соціально-адаптаційних можливостей особистості. Інноваційність як принцип педагогіки забезпечує умови розвитку особистості, здійснення її права на індивідуальний творчий внесок, на особистісну ініціативу, на свободу саморозвитку та досягнення власної і суспільної мети.

Різнороманітність та велика кількість сучасних інноваційних педагогічних технологій вимагає від учителів пильної уваги та відповідної підготовки до їх вибору та впровадження в навчально-виховний процес початкової школи. Інноваційна діяльність передбачає сформованість у вчителя найвищого ступеня педагогічної творчості, оскільки суть такої діяльності передбачає оновлення педагогічного процесу, внесення прогресивного у традиційну систему навчання й виховання.

Новий підхід до характеру й рівня професійної діяльності сучасного вчителя пов'язаний з бажанням відійти від стереотипів у навчанні, вихованні та розвитку особистості. Він передбачає індивідуально-творчу діяльність педагога, здатного створити й запровадити нові технології, що ефективно реалізують вимоги особистісно орієнтованого освітнього простору.

Таким чином, одним з найважливіших стратегічних завдань на сьогоднішньому етапі модернізації вищої освіти України є

забезпечення якості підготовки спеціалістів на рівні міжнародних стандартів. Розв'язання цього завдання можливе за умови зміни педагогічних методик та впровадження інноваційних технологій навчання.

Інноваційні методи у поєднанні з класичними методами навчання утворюють ідеальну основу для вивчення матеріалу в початковій школі. Різноманітність методів інтерактивного навчання дозволяє вчителю доцільно підібрати методи саме для конкретної теми, а також вибрати методи відповідно до рівня знань учнів класу. Переваги інтерактивного методу навчання полягають у тому, що: за один і той же проміжок часу можна виконати більший обсяг роботи; досягається високої результативності у засвоєнні матеріалу і формуванні вмінь. Розвивається навчальна діяльність (планування, рефлексія, самоконтроль, взаємоконтроль); формуються мотиви навчання, гуманні стосунки між дітьми; формуються вміння співпрацювати. Впровадження системи інтерактивного навчання приносить користь: конкретному учню – усвідомлення включення в спільну роботу, комунікативи у готовність до роботи у групах на інших уроках, розвиток рефлексії, становлення суб'єктивної позиції в навчанні; навчальній групі – розвиток навичок спілкування і взаємодії у малій групі, формування ціннісно орієнтованої єдності групи, прийняття моральних норм і правил спільної діяльності; класу: оцінювання процесу і результату спільної діяльності, підвищення пізнавальної активності класу, розвиток аналізу й самоаналізу у процесі групової роботи; у траєкторії зв'язку – клас-учитель – нестандартний підхід до організації навчального процесу, підвищення пізнавальної активності класу, багатомірне опанування навчального матеріалу, формування готовності до особистісної взаємодії. Використання інтерактивних методів навчання на уроках в початковій школі допомагає досягнути триєдиної мети навчання: навчальної, розвивальної та виховної.

Даний навчально-методичний посібник має за мету допомогти майбутнім учителям початкової школи подолати труднощі у використанні технологічного підходу до організації освітнього процесу: вирішити суперечності щодо понятійно-категоріального тезаурусу; диференціювати терміни «метод», «методика» та «технологія»; охарактеризувати найбільш поширені сучасні технології в контексті відповідності структурі та критеріям технологізації освіти.

У такому випадку необхідно орієнтуватися на вчинки людини. Для формування в дітей умінь робити правильні висновки, диференціювати правду і брехню варто аналізувати дитячі оповідання чи казки, наприклад, оповідання В. Сухомлинського «Сьома дочка».

Сьома дочка

Було в матері сім дочок. Ось поїхала одного разу мати в гості до сина, а син жив далеко-далеко. Повернулась додому аж через місяць. Коли мати ввійшла до хати, дочки одна за одною почали говорити, як вони скучали за матір'ю.

– Я скучила за тобою, немов маківка за сонячним променем, – сказала перша дочка.

– Я ждала тебе, як суха земля жде краплину води, – промовила друга дочка.

– Я плакала за тобою, як маленьке пташеня за пташкою, – сказала третя.

– Мені тяжко було без тебе, як бджолі без квітки, – щебетала четверта.

– Ти снилась мені, як троянді сниться краплина роси, – промовила п'ята.

– Я виглядала тебе, як вишневий садок виглядає соловейка, – сказала шоста.

А сьома дочка нічого не сказала. Вона зняла з ніг матусі взуття й принесла їй води в мисці помити ноги.

Прочитавши оповідання, необхідно проаналізувати слова та вчинки кожної дочки, визначити, чиї дії в цій ситуації були найбільш правильними. Потрібно з дітьми диференціювати поняття «любов на словах», «любов у вчинках». Можна запропонувати дітям пригадати схожі випадки, свідками чи учасниками яких вони були.

Методи профілактики девіантної поведінки

Для профілактики надмірного використання новітньої техніки, узалежнень від Інтернету, комп'ютерних ігор, розвитку агресії доцільно проводити бесіди, переглядати фільми про загрози медіа для дітей та молоді, а також залучати до соціально цінної діяльності, до музичних шкіл, образотворчих студій, спортивних секцій тощо.

Одним із найважливіших завдань батьків у профілактиці шкідливих явищ нових медіа є створення родинної атмосфери любові, довіри, схвалення.

Тема 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

План:

1. Поняття освітньої технології
2. Критерії та структура освітніх технологій
3. Розвиток технологічного підходу в теорії та практиці початкової освіти
4. Класифікація освітніх технологій
5. Педагогічне цілеутворення
6. Діагностичність як критерій освітніх технологій
7. Критерії вибору освітніх технологій у початковій школі

1. Поняття освітньої технології

Трактування термінів у галузі технологізації початкової школи та базової середньої чи вищої освіти не відрізняється. Термін «технологія» походить від грецького *techné* – мистецтво, майстерність і *logos* – наука, закон. Отже, технологія – це наука або вчення про майстерність. Незважаючи на популярність освітніх технологій, учені не дійшли згоди в поясненні їх суті.

У «Глумачному словнику сучасної української мови» технологія трактується як сукупність знань, відомостей про послідовність окремих виробничих операцій у процесі виробництва чогось; навчальний предмет, що викладає ці знання, відомості; сукупність способів обробки або переробки матеріалів, виготовлення виробів, проведення різних операцій тощо.

Термін «технологія» використовується не лише у виробництві, а й у медицині, політиці, сфері обслуговування, і, звичайно, в освіті. Водночас із поняттям «освітні технології» застосовуються також «педагогічні технології», «технології навчання», «технології виховання», «соціально-виховні технології», «технології управління». Зазвичай учені вважають, що поняття «освітні технології» ширше, ніж «педагогічні». Науковці, зокрема, стверджують, що освітні технології відображають загальну стратегію розвитку освіти, єдиного освітнього простору, а педагогічні – втілюють тактику її реалізації. Прикладами освітньої технології є Концептуальні засади реформування середньої школи, Закон України «Про освіту» тощо.

Ще донедавна в межах освітніх технологій науковці виокремлювали педагогічні, соціально-виховні та інформаційно-комунікаційні технології, а серед педагогічних виділяли навчальні,

Поради для батьків, як мінімізувати ризик дитини стати жертвою онлайн-хижаків:

— Розпочинайте розмову з дітьми про загрози віртуального світу якомога раніше, адже діти користуються комп'ютером ще в дошкільному віці.

— Розкажіть дітям про потенційну небезпеку в Інтернеті, зокрема й від збоченців.

— Якщо дитина спілкується в соціальних мережах, цікавтеся, про що і з ким вона розмовляє.

— Тримайте підключений до Інтернету комп'ютер у загальній зоні оселі, а не в кімнаті дитини. Зловмисникам набагато важче встановити контакт із дитиною, якщо екран комп'ютера знаходиться на видному місці. Будьте поряд із дитиною, коли вона працює в Інтернеті.

— Молодші діти мають користуватися сімейною, а не власною скринькою електронної пошти. Коли вони підростуть, ви можете створити для них окрему адресу електронної пошти, але пошта дітей має залишатися у вашій скриньці.

— Скажіть дітям, щоб вони ніколи не відповідали на миттєві повідомлення від незнайомих. Якщо діти використовують комп'ютери в місцях, які знаходяться поза межами вашого контролю (в інтернет-кафе, школі або вдома у друзів), з'ясуйте, які засоби комп'ютерного захисту там упроваджені.

— Заблокуйте доступ до шкідливих для дитини сайтів.

— Переглядайте історію пошуку в браузері, щоб знати, на які сайти заходила ваша дитина.

— Якщо всі запобіжні заходи виявилися марними й дитина зустрілася з онлайн-хижаком, не звинувачуйте її. Вдайтеся до рішучих дій, щоб перешкодити подальшим зустрічам дитини з цією особою.

Правила безпечної поведінки, які повинні засвоїти діти

Ризик дитини стати жертвою зловмисника значно зменшиться, якщо вона буде дотримуватися таких правил:

— ніколи не завантажувати картинки з незнайомих джерел – вони можуть мати відверто сексуальний зміст;

— використовувати фільтри електронної пошти;

— негайно повідомляти дорослих, якщо в Інтернеті відбувається щось таке, що лякає або викликає дискомфорт;

3. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / В.Ф. Іванов, О.В. Волошенюк; за науковою В.В. Різуна. Київ: Центр вільної преси, 2012. 352с.

4. Не потони в інформаційному дощі. медіаграмотності громадян. Посібник для тренерів. Київ: Академія Української преси, 2016. 193с. URL: http://www.aup.com.ua/wp-content/uploads/2016/03/Citizen-Media-Literacy_Trainers-Manual_ua.pdf.

5. Янкович О., Беднарек Ю., Анджеєвська А. Освітні технології сучасних навчальних закладів: навчально-методичний посібник. Тернопіль: ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2015. 212 с.

6. Bezpieczne media: poradnik dla rodziców. 63 s. URL: https://fundacja.orange.pl/files/user_files/user_upload/materialy_edu_dla_nauczycieli/Poradnik_Bezpieczne_media/Bezpieczne_media._Przewodnik_dla_rodzicow..pdf (dostęp: 15.07.2018).

Інформація вчителя

Щороку новітня техніка стає більш доступною для молодого покоління. Діти з раннього віку вміють користуватися мобільними телефонами, комп'ютерами, планшетами тощо. Цьому сприяє поширення мобільного устаткування із сенсорними екранами, які зручні для малих дітей.

Відомо, що сучасна техніка має не лише численні переваги, а й водночас є джерелом загроз. Тому батьків турбує, у якому віці дитині можна придбати мобільний телефон, комп'ютер, планшет; коли вона може отримати доступ до Інтернету.

Зваживши плюси й мінуси новітньої техніки, батьки самі повинні вирішити, коли знайомити дітей із сучасними гаджетами. Перш ніж прийняти рішення, треба переконатися, що дитина не вбачає в телефоні чи планшеті іграшку, якою цікаво гратися в школі.

Що ж до мережі Інтернет, то до 10 років діти не повинні використовувати її самі, оскільки не мають навичок критичного мислення. Але, придбавши дитині телефон, комп'ютер, батьки мають поговорити з нею на тему безпеки.

Діти в Інтернеті наражаються на низку загроз: повідомлення і реклама сумнівного змісту, небезпечні знайомства, зокрема й і з педофілами, схиляння до девіантної поведінки, агресія ровесників. Зі збільшенням кількості Інтернет-послуг зростає чисельність небезпек. Роль батьків – навчити дітей безпечно використовувати новітню техніку.

Корисними для батька й матері або й для бабусі й дідуся стануть поради, якими треба скористатися в бесідах із дітьми, а також правила безпечної поведінки, які повинні засвоїти діти.

виховні технології та технології управління. Очевидно, такий поділ був виправданий тим, що вчителі оперували поняттями «навчальний процес», «навчально-виховний процес». З прийняттям Закону «Про освіту» (2017 р.) використовується термін «освітній процес» як система науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування її компетентностей. Отже, диференціація освітнього процесу на навчальний та виховний зникла, оскільки навчання й виховання школярів здійснюються водночас. Уже під час першого етапу (адаптаційно-ігрового) у початковій школі на інтегрованих заняттях формування картини світу в дітей та виховання ціннісного ставлення до нього за важливістю є рівнозначними. Зрештою, навряд чи є хоч одна технологія, яка б передбачала реалізацію лише навчальних цілей відокремлено від виховних чи розвивальних. Проблематично також назвати технологію, яка б застосовувалася лише під час уроків або інтегрованих занять. Зазвичай освітні технології можна використовувати як в урочній, так і в позаурочній та позашкільній роботі з учнями.

На сьогодні існує більше 300 визначень поняття «освітні (педагогічні) технології». Виокремлено декілька підходів щодо тлумачення цих термінів:

- 1) освітня технологія як новітній технічний засіб;
- 2) освітня технологія як відкрита система, що складається із взаємопов'язаних елементів: цілей, змісту, форм, методів, засобів взаємодії вчителя й учнів та результату;
- 3) освітня технологія як сукупність дій чи діяльність, спрямована на досягнення результату, що відповідає визначеній меті;
- 4) освітня технологія як проєкт (модель) освітнього процесу, у якому чітко сформульовані цілі та відбувається орієнтація на результат;
- 5) освітня технологія як галузь науки або педагогічного знання чи наука.

Незважаючи на те, що наведені підходи до визначення терміна є численними, ними не вичерпується з'ясування сутності освітніх технологій. У практичній діяльності закладів освіти під освітньою технологією помилково розуміють будь-яку інновацію. Нерідко постає питання, як розмежувати технологію і метод. За умов термінологічних розходжень особливої актуальності набуває проблема обґрунтування єдиних критеріїв технологічного підходу.

2. Критерії та структура освітніх технологій

Основними критеріями технологічного процесу є: системність, ефективність, оптимальність, алгоритмічність, діагностичність, відтворюваність, прогнозованість, ієрархічність тощо. Критерії ще трактують як вимоги. Головними вимогами до освітніх технологій, окрім перерахованих, вважаються: концептуальність і науковість, структурованість, керованість, запланована ефективність, оптимальність витрат, можливість тиражування та перенесення в нові умови.

Освітня технологія – це спосіб спільної діяльності вчителя та учнів, для якого притаманні передусім послідовність у реалізації дій (*алгоритмічність*), постійне і систематичне вимірювання рівня навчальних досягнень і сформованості виховних якостей (*діагностичність*), взаємозв'язок основних елементів технології, якими є мета, зміст, форми, методи, засоби взаємодії учасників педагогічного процесу та результат (*системність*). Освітня технологія є відкритою педагогічною системою, котра складається з концептуально-цільових (мета, що відповідає освітнім концепціям), змістових (зміст технології), процесуальних (технологічний процес: форми, методи, засоби взаємодії суб'єктів та об'єктів технології), результативно-аналітичних (результат та його аналіз) компонентів.

Співвідношення результату й обсягу затрачених ресурсів визначає *ефективність* освітньої технології. *Оптимальність* передбачає отримання максимального результату за мінімальних витрат. *Ієрархічність* означає, що існують освітні технології різного рангу: метатехнології, макротехнології, мезотехнології та мікротехнології (тобто головні, наприклад, концепції розвитку освіти, і другорядні, які використовуються в межах однієї чи кількох навчальних дисциплін або тем). Завдяки *відтворюваності* освітньої технології забезпечується можливість її повторення середньостатистичним педагогом в умовах навчального закладу. *Прогнозованість* освітньої технології виражається в орієнтації на заздалегідь визначений результат.

Аналіз критеріїв технологічного підходу дає змогу зробити висновок, що *освітня технологія* – це алгоритм здійснюваних учителями та учнями спільних дій, що систематично діагностуються і спрямовані на забезпечення відповідності результату визначеній меті. Під систематичним діагностуванням маємо на увазі проведення педагогічних вимірювань на всіх етапах реалізації освітніх

вибирає сам. За бажанням, можна виглядати інопланетянином, квіткою тощо. Аватари вибираються користувачами не лише за принципом «подобається – не подобається», а частіше відповідно до характеру людини, її світогляду. Аватари можна міняти залежно від настрою, це не забороняється.

Нік (від англ. *nick, nickname* – прізвисько) – переважно вигадане ім'я, яким називає себе користувач Інтернету на різноманітних чатах, форумах тощо.

Додаток В (3)

Бесіда з батьками учнів молодшого шкільного віку «Навчіть дитину безпечному використанню медіазасобів»

Мета: допомогти батькам формувати в дитини вміння безпечно поводитися в медіапросторі.

Завдання:

1. Ознайомити батьків з правилами безпечного поводження дітей в Інтернеті.
2. Визначити способи критичного, відповідального сприйняття інформації з мас-медіа.
3. Розглянути методи профілактики девіантної поведінки.

Очікувані результати.

Після проведення бесіди батьки знатимуть:

- правила безпечного поводження дітей в Інтернеті;
- способи формування в дітей безпечної поведінки;
- критичного, відповідального сприйняття інформації; використання медіа без шкоди для здоров'я дитини;
- шляхи організації цікавого дозвілля родини й дитини для профілактики шкідливих впливів медіа.

Обладнання: мультимедійний проектор, комп'ютер, презентації про небезпеки Інтернету для дітей і молоді та способи їх запобігання.

Література:

1. Анджеевська А. Медіаосвіта для сучасної молоді: методичні рекомендації для вчителів та студентів педагогічних навчальних закладів. Тернопіль: Вектор, 2015. 38 с.
2. Литовченко І. В., Максименко С. Д., Болтівець С. І., Чепа М.-Л. А., Бугайова Н. М. Діти в Інтернеті: як навчити безпеці у віртуальному світі (посібник для батьків). Київ: видавництво: Тов «Видавничий будинок «Аванпост-Прим»», 2017. 48 с. URL: http://rvo-kolomak.ucoz.ua/Informatizazija/kijiv_star.pdf.

попросіть, щоб зеленим кольором підкреслили твердження, що відповідають правилам нетикету, а оранжевим – що не відповідають.

Попросіть учнів приклеїти свої аркуші до дошки, щоб усі могли побачити, які правила підкреслено в текстах. Якщо виникли розбіжності, надайте школярам можливість аргументувати свою думку. Завершіть роботу висловленням переконання, що в Інтернеті ми є тими ж людьми, що й у реальності, тому повинні поводитися культурно.

Контроль знань

Переконайтеся, що після виконання вправ учні:

- знають, що означає слово «нетикет»;
- знають основні правила нетикету;
- знають, що по той бік монітора є інша людина, до якої потрібно ставитися з повагою.

Додаткові опції

Попросіть учнів, щоб відредагували відповіді з допоміжного матеріалу «Нетикет» відповідно до правил нетикету.

5) Завдання для учнів

Посортуйте висловлювання на ті, що відповідають нетикету, і ті, що не відповідають.

1. Ти безнадійний!
2. Якщо не можеш зрозуміти прочитане, то запишися на форум дошкільнят!
3. Добре, я підкажу, де шукати, але я не даю готових відповідей.
4. ?????????!!!!!!!!!!: -))))))))))))))))))))))))))))))))
5. Ти не розумієш, що засмічуєш форум?! Твої бездарні творіння нікого не цікавлять!!!!
6. Гей, друже, математику зробив? Хай хтось підкине правильний розв'язок третьої задачі, please. Ok????!!
7. Цей пост не відповідає засадам нетикету, і я про це повідомлю модератора.

6) Словник термінів

Нетикет – правила поведінки, спілкування в мережі, традиції і культура Інтернет-співтовариства, яких необхідно дотримуватися.

Емотикон – спосіб вираження людських емоцій за допомогою стандартних знаків, наприклад, смайликів (від англ. smile – посмішка).

Аватар або аватарка – візуальна презентація учасника в соціальних медіа; обличчя користувача у віртуальному світі. Аватар розташовують поряд із ніком. Зображення на аватар користувач

технологій, тобто здійснення початкової, корекційної (поточної) та узагальнювальної (підсумкової) педагогічної діагностики.

Критерії технологічного підходу дають змогу розмежувати поняття «технологія» і «метод». Технологія відрізняється від методів, які можуть використовуватися в одній чи декількох технологіях, передусім діагностичністю та алгоритмічністю. Автори наукових та навчально-методичних праць нерідко припускають, що внаслідок реалізації технології забезпечується гарантія досягнення цілей. Однак такої гарантії немає, якщо реалізується метод. Насправді на відповідність результату визначеній меті впливає багато різних чинників, передусім рівень мотивації учнів здобути якісну освіту, ступінь педагогічної майстерності вчителя. Ці чинники виявляють свій вплив під час реалізації і методів, і технологій.

Отже, доцільно радше стверджувати, що освітня технологія – це спосіб оптимального досягнення мети педагогами та учнями, що визначено на основі педагогічних вимірювань, з використанням відповідних методів. Метод може застосовуватися в одній чи багатьох технологіях. За такого формулювання можна зробити висновок, що технологія є системою, метод у якій є одним із компонентів.

У закладах освіти часто також використовується термін «технологія» у значенні «методика». Методика – це сукупність дій для отримання локального результату, які не супроводжуються жорстким діагностуванням рівня досягнення мети. Диференціація технологій, методик і методів є дискусійною проблемою, і до сьогодні вона однозначно не вирішена.

3. Розвиток технологічного підходу в теорії та практиці початкової освіти

Поняття «технологія» виникло у зв'язку з розвитком машинної промисловості, а згодом було застосовано в навчальних закладах завдяки інтеграції виробничої й освітньої галузей, що зумовила прагнення запровадити в школи виробничі новації. Учені вважають, що в науковій літературі термін «технологія» з'явився у 1772 р. Проте є припущення щодо більш ранньої появи цього терміна. Очевидно, це сталося у 20-ті роки XVIII ст., коли Ф. Полікарпов написав навчальну книгу «Технологія. Мистецтво граматики». Цей термін він використовував і в додатку до третього видання «Граматики» М. Смотрицького, у якому підкреслював, що концепція

граматики як мистецтво і ремесло передбачає побудову системи визначень та принципів.

Термін «технологія» стосовно освітньої галузі вперше використав американський педагог, представник педології (наукового напрямку в зарубіжній реформаторській педагогіці кін. XIX – поч. XX ст., який мав на меті об'єднати підходи різних наук до розвитку дитини) Дж. Саллі у 1866 р. У працях «Дитяча психологія», «Введення у психологію з погляду теорії освіти» він підкреслював значення мистецтва, освіти й соціального середовища для розвитку особистості.

У минулому на технологію покладалися такі ж сподівання, як і на філософський камінь: завдяки організації освітнього процесу на технологічній основі всі діти будуть успішними. Проте вже зараз можна з упевненістю стверджувати, що цього не сталося і не станеться в майбутньому, оскільки результати освітньої діяльності залежать не тільки від способу навчання й виховання, а й від особливостей учнів (здібностей, мотивації), а також від педагогічних умінь учителя.

Отже, термін «технологія» в освітній галузі застосовується від XIX ст., проте ще задовго до його появи технології, зокрема й освітні, використовувалися в практиці навчання й виховання.

Історія освітніх технологій, як і початкової школи, розпочинається в стародавньому світі. Скільки існують школи, стільки й освітні технології. Проте перші освітні технології суттєво відрізнялися від сучасних, оскільки ще не були відкритими системами, а лише примітивними засобами навчання або ігровою діяльністю. Якщо погодитися з думкою, що освітня технологія – це новітній технічний засіб, то абак, який використовували у школах Фінікії за три тисячі років до н. е., можна вважати першою технологією в освіті.

Усі ознаки технологічного підходу притаманні також спартанській та афінській системам виховання, які розвивалися у VI–IV ст. до н. е. Автором ідеї технологізації освіти вважається Я.А. Коменський. Зазвичай порівняння навчального процесу з годинником, зроблене чеським гуманістом у творі «Велика дидактика», інтерпретується як запровадження технологічного підходу: «Отже, мистецтво навчання не потребує нічого іншого, крім умілого розподілу часу, предметів і методу...». Я.А. Коменський одним із перших заклав основи інтерактивного (взаємного) та проблемного навчання, створив передумови для розвитку

справжні імена до ніків на форумах. Імена та ніки учні записують на аркуші.

Вправа 2. Час для виконання – 5 хв. Метод – бесіда. Допоміжні засоби й обладнання: крейда, дошка. Попросіть учнів подумати, що відчували особи, які розмовляли на форумах. Випишіть усі імена на дошці. Біля них учні дописують відчуття, яке, на їх думку, може з'явитися у співрозмовників. Поспілкуйтеся з дітьми. Розкажіть, що кожний нік – це певна особа, яка має ім'я, пріоритети, зацікавлення, уміння. Кожний є іншим, і якщо ми хочемо разом розмовляти, необхідно визнати це.

Вправа 3. Час для виконання – 10 хв. Метод – бесіда.

Допоміжні засоби й обладнання: аркуш паперу, фломастери, дайджест-порадник «Netuket, або правила поведінки в Інтернеті», презентація «Інтернет етикет. Нетикет».

Запитайте учнів, чим для них є нетикет. Розкажіть, що нетикет – неологізм, який утворився способом злиття слів «мережа» (англ. net) і «етикет» (правила). Це сукупність правил, яких повинні дотримуватися користувачі Інтернету. Термін з'явився в середині 80-х років XX ст.

Повішайте на дошці аркуш паперу, на якому записані головні правила нетикету (можна скористатися презентацією). Передусім зверніть увагу на культуру поведінки; повагу до інших; здатність почути іншу людину; толерантність до відмінних поглядів, зацікавлень, умінь, віку співрозмовників. Акцентуйте також на точності висловлювань, уникненні граматичних помилок, надлишку знаків питання й оклику, перевірки, чи хтось вже ставив схожі запитання, на які є відповідь на сторінці.

Попросіть навести приклади порушення нетикету учасниками мережі. Позначте на аркуші правила, які користувачі найчастіше порушують. Нагадайте учням, що за ніком криється певна особа. В Інтернеті ми повинні писати лише те, що розповіли б під час розмови в реальному світі.

Вправа 4. Час для виконання – 15 хв. Методи – робота в групах, узагальнення.

Допоміжні засоби й обладнання: допоміжний матеріал «Нетикет», аркуші паперу з написаними твердженнями, що відповідають чи не відповідають правилам нетикету, фломастери, скотч. Учні продовжують працювати в групах, які були створені під час виконання попередніх вправ. Роздайте їм фломастери і

обізнані з комп'ютером або не мають таких знань, як ти. Або висміювати чийсь смаки чи невдалий жарт. Легко, але навіщо це робити? У такий спосіб ти можеш скривдити іншу людину. Краще зосередитися на розмові та допомозі співрозмовникам.

Нетикет – це сукупність правил поведінки в Інтернет-мережі. Багато його принципів стосуються поваги до інших осіб, толерантності й відкритості. Повага до інших – це також вміння культурно висловлюватися.

Пам'ятай:

- не використовуй занадто часто великі літери (текст, написаний великими літерами, сприймається як крик);
- пиши правильно, дотримуючись граматичних правил;
- уникай надміру емоцій у висловлюваннях у мережі.

2) Основна ідея уроку

Спілкування через Інтернет повинно ґрунтуватися на повазі до співрозмовників та головних правилах комунікації на форумах, у чатах і соціальних мережах. Урок знайомить із поняттям «нетикет», а також із необхідністю його дотримання.

Основні результати досягнення цілей:

Учні:

- знають, що в Інтернеті контактують з реальними людьми, а не з ніками й аватарами;
- знають провідні правила нетикету.

3) Допоміжні засоби й обладнання

Дошка, крейда, картон, олівці чи фломастери, аркуші паперу, скотч, допоміжні матеріали:

1. «Netuket, або правила поведінки в Інтернеті» (з циклу «Бібліографічний брендбук»): дайджест-порадник / укладач: Романюк Л. П. Львів, 2011. URL: <http://biblioteka.lviv.ua/wp-content/uploads/2009/07/Netyket.pdf> (дата звернення: 15.07.2018).

2. Презентація «Інтернет етикет. Нетикет» URL: <http://svitppt.com.ua/informatika/internet-etiket-netiket.html> (дата звернення: 15.07.2018).

4) Алгоритм уроку

Вправа 1. Час для виконання – 5 хв. Методи: бесіда, робота в групах.

Допоміжні засоби й обладнання: крейда, дошка, допоміжний матеріал «Нетикет».

Об'єднане учнів у групи з 4–5 осіб і роздайте допоміжний матеріал «Нетикет». Попросіть прочитати текст, а потім знайти

інтерактивних і проєктних технологій. Ці інновації чеський педагог розробляв для школи рідної мови, тобто початкової школи, статус якої він підняв, запропонувавши збільшити термін навчання до шести років, а також упроваджуючи правила й рекомендації, суть яких засвідчує реалізацію технологічного підходу до навчання. Зокрема, це посилення ґрунтовності засвоєння знань через пояснення товаришеві (сучасний інтерактивний метод «навчаючи вчуся») тощо.

Серед учених, що зробили вагомий внесок у розвиток технологізації освіти, – основоположник методики початкового навчання Й.Г. Песталоцці. Він є автором теорії елементарної освіти. Це така організація навчання, за якої в об'єктах пізнання і діяльності дітей виділяються найпростіші елементи, що дає змогу безперервно просуватися в навчанні від простого до складного, переходити від одного ступеня до іншого, доводячи знання і вміння дітей до можливого рівня досконалості. Також швейцарський педагог розробив систему вправ із розвитку здібностей дитини. Організацію навчання, спрямовану на розумовий, фізичний, моральний розвиток дитини, цілком можна вважати, відповідно до критеріїв технологічного підходу, унікальною технологією початкової освіти Й.Г. Песталоцці.

У відтворенні генези освітньої технології ваговою є ідея німецького вченого Й.Ф. Гербарта про те, що вихователю, який приступає до процесу виховання, необхідно мати своєрідну карту чи план: «Те, що є важливим для вихователя, має бути розгорнуто перед ним як географічна карта або (за можливості) як план добре побудованого міста, де подібні напрями однозначно перетинаються і де око самостійно орієнтується без будь-якої підготовки». Отже, німецький учений вважав, що педагог у потрібно мати проєкт (модель) виховного процесу або технологічну карту з певним алгоритмом дій. При цьому Й.Ф. Герbart віддавав належне педагогічній майстерності вчителя, педагогічна інтуїція якого дає змогу приймати правильні рішення.

Суттєві зміни в педагогічній науці в контексті розвитку технологізації освіти відбулися у 20-х роках ХХ ст. У цей час педагогічна технологія використовується в значенні «технічний засіб». Із середини 30-х років минулого століття в зарубіжній педагогіці розпочалася технізація навчального процесу, яка була початком першого періоду розвитку освітніх технологій у світовому масштабі. Нова технічна ера в навчальному процесі розпочалася зі

створення американцем С. Прессі механічних пристроїв для перевірки контрольних робіт. Він був переконаний, що завдяки цьому відкриттю розпочалася технічна революція в навчанні. Отже, освітня технологія виникла як технічний засіб навчання в педагогічному процесі, тобто як технологія в освіті.

На технічному ґрунті технологічні терміни виникали не лише в навчанні, а й у вихованні. Зокрема, у «Педагогічній поемі» (1931р.) А. Макаренко писав: «Наше педагогічне виробництво ніколи не будувалося за технологічною логікою, а завжди за логікою моральної проповіді... Саме тому у нас просто нема всіх найважливіших відділів виробництва: технологічного процесу, обліку операцій, конструкторської роботи, застосування кондукторів і приладів, нормування, контролю, допусків і бракування».

Великий український педагог-класик, як і його попередник Я.А. Коменський, що порівнював організацію педагогічного процесу з годинниковим механізмом, як і французький філософ-просвітитель Ж.О. Ламетрі, що написав твір «Людина-машина» і також встановлював аналогії між людиною і годинниковим механізмом, «чим більше думав, тим більше виявляв схожості між процесами виховання й звичайними процесами в матеріальному виробництві і ніякої особливо страшної механістичності в цій схожості не вбачав». А. Макаренко був переконаний, «що дуже багато деталей людської особи і людської поведінки можна зробити на пресах, просто штампувати за стандартом, але для цього потрібна особливо тонка робота самих штамів, скрупульозна обережність і точність. Інші деталі потребували, навпаки, індивідуальної обробки в руках висококваліфікованих майстрів, людей із золотими руками й гострим оком. Для багатьох деталей необхідні були складні спеціальні прилади, які в свою чергу потребують великої винахідливості і польоту людського генія. А для всіх деталей і для всієї роботи вихователя потрібна особлива наука». У «Педагогічній поемі» та інших творах А. Макаренка водночас із терміном «технологічний процес» використовується й термін «техніка» у значенні «технологія».

Трансформація поняття від «технологія в освіті» до «технологія освіти» розпочалася у 40–50-х роках ХХ ст. Зрозуміло, намагання вчених поліпшити ефективність навчання, зменшити його залежність від особистості вчителя не могли обмежитися використанням лише технічних засобів (технологій в освіті).

Додаток В (2)

Медіаосвітній урок із розділу «Етика й цінності»

Будьмо доброзичливими в мережі!

Опис уроку

- 1) Знання в пігулці (коротка інформація).
- 2) Основна ідея уроку.
- 3) Допоміжні засоби й обладнання.
- 4) Алгоритм уроку.
- 5) Завдання для учнів.
- 6) Словник термінів.

1) Знання в пігулці (коротка інформація)

Для вчителя

Інтернет, виконуючи різноманітні функції, водночас є місцем зустрічей з іншими особами. За аватарами й ніками криються справжні люди. Отже, контакти з ними повинні відбуватися на основі тих самих принципів, що й поза мережею, у реальному житті, передусім із виявленням поваги, дотриманням правил етикету. На жаль, поведінка багатьох користувачів в Інтернеті далека від прийнятих у суспільстві норм, наче ці особи впевнені, що анонімність звільняє від відповідальності за те, що вони там пишуть і роблять.

Інтернет-мережа є простором для публічного обміну думками, тому всі користувачі повинні дбати про дотримання певних принципів і норм. У цьому допомагає *нетикет* – сукупність правил поведінки в Інтернеті. Їх дотримання має прагматичний контекст: впливає на позитивний образ користувача в очах інших інтернаутів, а також сприяє ефективній діяльності в мережі та порозумінню між людьми. Під час суперечок зі співрозмовниками і зіткнення з протилежними поглядами – незалежно чи це відбувається в мережі, чи поза нею – найкраще поводитися толерантно й відкрито. Важливо також пам'ятати, що ми можемо помилятися. Необхідно усвідомлювати, що не варто переконувати всіх у правильності саме нашої точки зору – кожен має право на власну думку. Потрібно доброзичливо вислухати аргументи співрозмовника, адже з'являється більша ймовірність, що нас також вислухають.

Для учня

Під час розмов в Інтернеті пам'ятай про те, що по той бік монітора теж людина, яка має свою думку, а також власні погляди і відчуття. Відкритість до іншої особи означає готовність до щирої розмови і надання допомоги. Легко принижувати людей, які менше

Запитайте в учнів, чи траплялося колись із ними, що отримана інформація виявлялася неправдивою (фальшем). Подумайте, чи є такі питання, на які до цього часу не знаєте відповіді або маєте різні погляди. Попросіть, щоб учні постаралися самостійно перевірити необхідну інформацію. Поділіться результатами роботи.

5) Завдання для учнів

Допиши два можливих джерела, з яких можна отримати або де можна підтвердити подану інформацію, наприклад: селищна дошка оголошень, Інтернет, батьки, учитель, сусідка, книжка, бібліотекар, власні спостереження, телебачення, радіо, друзі, карти.

1. Повідомлення, що сусідка роздає цуценят (селищна дошка оголошень, сусідка, батьки).

2. Інформація, ким був Мешко І (книжка, учитель, батьки, Інтернет, бібліотекар).

3. Як виглядають листки каштана (книжка, Інтернет, власні спостереження, учитель).

4. Як звучить пісня про Фіксиків з однойменного мультфільму (радіо, Інтернет, батьки, друзі).

5. З якими країнами межує Польща (карти, батьки, учитель, бібліотекар, друзі).

6) Словник термінів

Вірогідність інформації – ступінь довіри до джерела інформації, рівень її точності й повноти.

Джерело інформації – об'єкт, що надає інформацію. Джерела інформації можуть бути друковані (книжка, карти), електронні (Інтернет-сторінки, блоги, форуми) або особові (інші особи, від яких ми можемо про щось довідатися). До кожного джерела треба ставитися критично, досліджуючи його вірогідність.

Необхідні були нові підходи до навчального процесу. Таким вимогам відповідало програмоване навчання, запропоноване в 1954 р. американцем Б.Ф. Скіннером. Воно вважається основою (фундаментом) освітніх технологій.

Прихильники технологічного підходу, висловлюючи невдоволення традиційним навчанням, передусім виступили з критикою розпливчастого, неконкретного, поверхневого окреслення цілей. На їхню думку, мета повинна бути визначена настільки чітко, щоб можна було однозначно зробити висновок про ступінь її реалізації. Точності постановки цілей сприяла таксономія, яку розробив у 1956 р. американський учений Б. Блум.

Освітні технології почали активно використовуватися за кордоном у 60-х роках ХХ ст. В Україні, яка в той час була частиною тоталітарної держави, вони не отримали відповідного імпульсу для поширення, адже, як відомо, втілення зарубіжних, особливо буржуазних (країн капіталістичного табору) новацій гостро засуджувалося. Проте термін став популярним.

Зокрема, класик української педагогіки, творець школи радості для дітей молодшого шкільного віку В. Сухомлинський у середині 60 років ХХст. використав технологічні терміни в книзі, присвяченій розмові з молодим директором школи. Він писав: «Учитель готується до хорошого уроку все життя... Така духовна і філософська основа нашої професії і *технології нашої праці*, щоб відкрити перед учнями іскорку знань, учителям треба увібрати море світла, ні на хвилину не відходячи від променів вічно сяючого сонця знань, людської мудрості...».

«У кожного вчителя є своя творча лабораторія, вона рік у рік збагачується – це дуже важливий бік педагогічної культури. Мова йде про *технологію педагогічної праці*». «Однією з найбільш тонких і ювелірно чистих справ у *технології педагогічної творчості* є створення в духовному житті кожної дитини і шкільного колективу гармонії радощів». Але В. Сухомлинський не лише використовував технологічні терміни. Він створив унікальну авторську технологію гуманістичного виховання учнів початкової школи, відобразивши її в книзі «Серце віддаю дітям».

70-ті роки ХХ ст. характеризуються подальшими науковими пошуками як щодо уточнення тлумачення терміна, так і стосовно вироблення нових підходів до технологічної побудови навчального процесу. У цей час сутність освітніх технологій значно розширилася. З одного боку, під впливом системного підходу освітню технологію

почали розуміти як проектування керованого навчального процесу з точно визначеними цілями, реалізація яких піддається опису. З іншого – популяризація освітніх технологій призвела до виникнення уявлення про них як про будь-яку новацію навчального процесу. Під освітніми технологіями почали розуміти всі основні проблеми дидактики, а також пропозиції, спрямовані на вдосконалення освітнього процесу.

Із 80-х років XX ст. провідне місце в закладах освіти зайняли інформаційно-комунікаційні технології. Проте вони стали звичними в початковій школі лише після апробації в старшій і середній школі відповідно.

Отже, за декілька десятиріч відбулися суттєві зміни в реалізації технологічного підходу, здійснено перехід від освітніх технологій як аудіовізуальних засобів, телебачення до освітніх технологій як нової системи навчання, зокрема й у початковій школі.

4. Класифікація освітніх технологій

В освітньому процесі навіть початкової школи використовується велика кількість різноманітних технологій: очевидно, їх стільки ж, скільки і визначень самого поняття. Отже, постає потреба в їх класифікації. Це полегшить працю педагога, що добирає найдоцільніші технології для своєї роботи. Проте загальноприйнятої класифікації технологій у початковій школі немає. Як у ботаніці кілька століть тому, так і в педагогіці триває пошук генетичної ознаки, на основі якої будуватиметься універсальна класифікація, проста у використанні для науковців і педагогічних працівників закладів освіти.

Міжнародний експерт із проблем педагогічних технологій І. Підласий констатує існування лише трьох технологій: продуктивної, поблажливої та партнерської. Продуктивна технологія є найдоцільнішою в ринкових умовах. Її мета – допомогти учням отримати максимум продуктивних знань та вмінь. Більшість людей, що прагне одержати швидку і конкретну вигоду від освіти, віддасть перевагу саме їй. Поблажлива технологія застосовується тоді, коли пріоритетним у школі є особистісно зорієнтоване навчання, скероване на задоволення запитів учня. Якщо освітній процес спрямований на засвоєння предмета і задоволення потреб школяра, то виникає необхідність у партнерській педагогіці. Саме така педагогіка на основі довіри і розуміння втілюється в сучасній початковій школі. Зрозуміло, що в межах партнерської педагогіки як

Вправа 4. Час для виконання – близько 15 хв. Метод – індивідуальна робота.

Допоміжні засоби й обладнання: підказка для вчителя «Вірогідність інформації».

Роздайте кільком школярам картки з написами «мама», «тато», «учитель», «лікар», «бібліотекар», «енциклопедія», «книжка», «Інтернет». Попросіть учнів, щоб вирішили, кому і яке запитання треба поставити, щоб перевірити подані відомості. Зачитайте запитання, а школярі за бажанням відповідатимуть, яким способом перевірили б цю інформацію. Інші учасники під час розмови можуть висловлювати свою думку.

Підсумовуючи вправу, розкажіть, що варто ставити такі запитання: «Чи це правда?», «Чи допоможеш мені перевірити?», «Де можна знайти інформацію на цю тему?», «Чи існує інше джерело, яке підтверджує цю інформацію?», «Звідки це відомо?»

Вправа 5. Час для виконання – близько 5 хв. Метод – міні-лекція вчителя.

Допоміжні засоби й обладнання: аркуш паперу, маркери, скотч. Підведіть підсумки заняття. Повішайте на дошці аркуш паперу, на якому будуть написані запитання з вправи 4. Допишуйте пропозиції дітей.

Повідомте, що ми отримуємо інформацію з різних джерел, і треба пам'ятати, що вони можуть бути правдиві або неправдиві. Отже, інформацію необхідно перевірити в іншому ресурсі. Залиште аркуш на видному місці, щоб учні звикали до запитань і вчилися їх ставити.

Контроль знань

Переконайтеся, що після виконання вправ учні:

- розуміють, що не всі джерела є вірогідними;
- усвідомлюють, що необхідно бути критичним і перевіряти отриману інформацію;
- знають, яким способом можна перевірити, що отримана інформація є правдивою.

Додаткові опції

У вправі 3 замість домальовування зірочок можна використати голосування, яке більше подобається дітям. Біля картинок поставте чашечки, а учням роздайте палички (зернятка). У чашечки діти кладуть по 1, 2 або 3 палички (зернятка).

Допоміжні засоби й обладнання: олівці й маркери, ілюстрація «Вірогідність інформації».

Об'єднайте учасників у чотири групи. Роздайте групам допоміжний матеріал «Вірогідність інформації» (рис. 1). На аркуші намальовані зображення осіб і медіа: газета, книжка, телевізор, комп'ютер, радіо, учитель, батьки, друзі. Є клітинки для того, щоб діти могли домалювати зірочки.

Попросіть учнів визначити, які джерела їм видаються вірогідними, а які – ні (це означає, кому можна вірити зразу, а яку інформацію треба перевіряти). Запропонуйте, щоб біля малюнків із відповідними зображеннями діти намалювали одну, дві або три зірочки – від найменш вірогідних до найбільш вірогідних. Порівняйте аркуші всіх груп. Визначте разом найбільш вірогідне джерело інформації. Поясніть, що для того, щоб перевірити правдивість інформації, необхідно порівняти її з інформацією з іншого джерела.

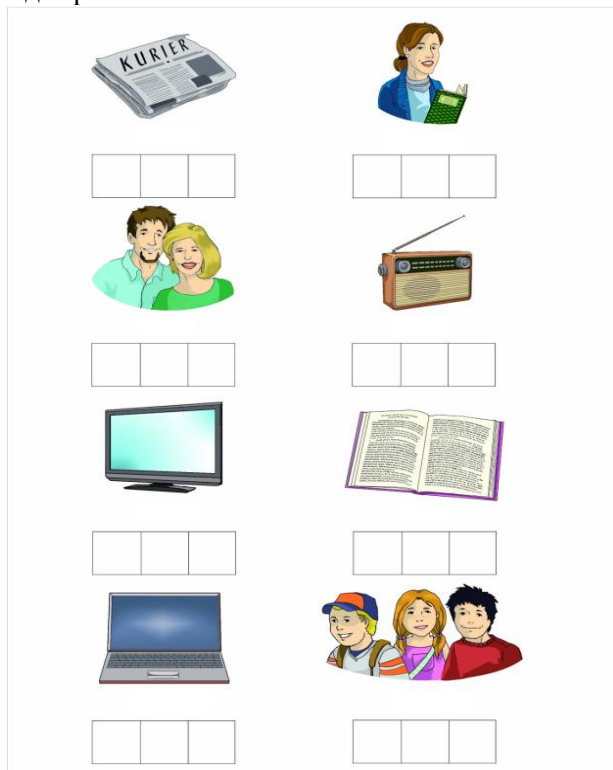

Рис. 1. Ілюстрація до вправи 3.

метатехнології мають бути виокремлені інші (вужчі) технології: макро- й мікротехнології.

За трьома ознаками (цільова орієнтація, характер взаємодії вчителя та учня, організація навчання (способи засвоєння)) науковці Харківської школи педагогічних технологій І. Прокопенко та В. Євдокимов теж виокремили три групи технологій:

- 1) педагогічні технології за цільовою орієнтацією;
- 2) педагогічні технології за характером взаємин між учителем і учнем;
- 3) педагогічні технології за способами організації навчання.

Проте є й складніші класифікації, які містять за різними ознаками до сотні педагогічних технологій.

У закладах освіти на основі цілей, парадигм і способів реалізації мети в навчальному, виховному, управлінському та інформаційному середовищах виокремлено такі групи освітніх технологій: навчальні технології, виховні технології, технології управління (які є педагогічними технологіями), соціально-виховні технології й інформаційні технології. Проте ця класифікація дуже відносна, оскільки «в чистому вигляді» не існує навчальних і виховних процесів, вони взаємопов'язані й невіддільні, як здобуття знань і розвиток школяра. Низка технологій: інтерактивні, ігрові, проєктні тощо – є водночас навчальними й виховними, використовуються в урочній та позаурочній діяльності.

Заслуговує на увагу класифікація педагогічних технологій М. Чепіль та Н. Дудник, які, проаналізувавши напрацювання А. Нісімчука, О. Падалки, О. Шпак, за рівнем застосування виокремили загальнопедагогічні (стосуються загальних основ організації освітніх процесів), предметні та галузеві (призначені для вдосконалення викладання предметів), локальні й модульні (передбачають часткові зміни педагогічних явищ) технології, зазначивши існування ще й вузькодидактичних (специфічні методики, способи організації педагогічної взаємодії між учителями та учнями для досягнення конкретного результату).

Спеціальної класифікації технологій початкової освіти ще не обґрунтовано. У сучасній школі першого ступеня, очевидно, важливою класифікаційною ознакою мала б стати орієнтованість на формування міжпредметних, загальнопредметних, ключових компетентностей для життя та наскрізних умінь. У такій класифікації доречно виділити групи технологій, що сприяють спілкуванню рідною та іноземними мовами, формуванню

математичної компетентності та основних компетентностей природничих предметів, інформаційно-комунікаційної компетентності, умінню вчитися впродовж життя, підприємливості й фінансової грамотності тощо. Наприклад, інформаційно-комунікаційні й медіаосвітні технології мали б бути розміщені в комплексі технологій, спрямованих на формування інформаційно-цифрової компетентності; здоров'язбережувальні – на формування здорового життя тощо. Проте це лише ідея, яка потребує наукового обґрунтування.

Отже, процес створення класифікацій освітніх технологій, зокрема й початкової ланки освіти, триває.

5. Педагогічне цілеутворення в технологічних процесах початкової освіти

Поняття цілі. Види цілей. Будь-яка діяльність розпочинається з визначення цілей, адже саме вони є запорукою успіху. Мета – це перший компонент освітньої технології.

Відповідно до Державного стандарту початкової освіти учень повинен визначати власні навчальні цілі та способи їх досягнення, приймати рішення та нести за них відповідальність. Отже, у початкових класах школяра необхідно навчити мистецтва цілеутворення.

Мета (або ціль) – це образ у майбутньому; бажана кінцева точка дії людини. Це те, чого хтось хоче досягнути. Іноді вчителі намагаються диференціювати поняття «ціль» та «мета». Проте вони є синонімічними. Розрізняють багато видів цілей залежно від критеріїв їх класифікації. Наприклад, у дидактиці виокремлюють навчальні, виховні та розвивальні цілі. Головною ознакою класифікації є вид діяльності. Як відомо, учитель проводить під час уроку з учнями навчальну (набуття знань), виховну (формування цінностей та ідеалів) роботу, розвиває інтелект, психологічні якості, волю, самостійність тощо.

Якщо головною ознакою класифікації цілей є часовий період, то вирізняють довго-, середньо- та короткострокові цілі. За пріоритетністю виокремлюють головні та другорядні цілі; за змістом діяльності – наукові, навчальні, соціальні, організаційні. Вагомою є роль цілей у педагогічному процесі початкової школи. Учителеві необхідно на початку уроку ознайомити учнів із цілями, які необхідно реалізувати, і протягом уроку з'ясовувати, як їх досягнуто.

Ф. Це неможливо, оскільки шведська письменниця померла ще у 2002 році.

3. Губка є морською твариною (повідомлення вчителя).

П. Добрим підтвердженням для учнів була б фотографія справжньої губки.

4. Їжаки збирають яблука і носять їх на колючках на хребті (малюнок із книжки для дітей).

Ф. Очевидна неправда, яку поширюють ілюстратори книжок.

5. Земля обертається навколо Сонця (енциклопедія космосу).

П. Підтвердженням правильності твердження можуть бути навіть власні спостереження.

6. На інших планетах Сонячної системи живуть розумні істоти (радіо).

П/Ф. Тут варто зазначити, що є питання, на які немає точних відповідей.

7. З цілої моркви люди їдять лише корінь (Інтернет-сторінка).

П. Бажано, щоб дитина сама на основі власних спостережень зробила висновки, адже на городі можна побачити моркву і перевірити цю інформацію.

8. Коли людина проковтне кісточку, то в шлунку може вирости ціла рослина.

Ф. Варто наголосити, що в кожній розповіді-легенді є частка правди. Дійсно, якщо кісточка упала б, наприклад, до легенів, могла б прорости, що є дуже небезпечно.

9. Горіхи ростуть на деревах так, як і каштани (інформація з газети).

П. Це можна перевірити шляхом спостережень, що є найкращим способом довідатися правду.

10. Кожна дитина повинна використовувати зубну пасту «Білесенькі зубки» (рекламна листівка зубної пасти).

Ф. Необхідно зазначити, що є й інші хороші зубні пасти, тому не обов'язково використовувати саме цю.

Подані підказки можуть допомогти у вправах 1 і 3.

Аналогічні вправи батьки повинні виконувати разом із дітьми вдома, пояснюючи, що інформація в пресі, Інтернеті може бути недостовірною, неповною, або навпаки, мас-медіа є цінним джерелом знань.

Вправа 3. Час для виконання – близько 10 хв. Метод – робота в групах.

конкретний редактор із газети помістив таку інформацію на шпальтах). Переконайтеся, що всі учасники розуміють поняття «інформація».

Вправа 2. Час для виконання – близько 10 хв. Методи: робота в групах, дискусія.

Допоміжні засоби й обладнання: дошка, крейда, допоміжний матеріал «Правда чи фальш».

Об'єднайте учасників у дві групи. Попросіть, щоб один учень після обговорення в групі оголошував відповіді. Зачитайте голосно питання з допоміжного матеріалу «Правда чи неправда (фальш)». Зверніть увагу на джерело інформації. Запропонуйте учням відзначити на дошці літерами «П» і «Ф» речення відповідно до того, правдиві вони чи неправдиві (фальшиві).

Правда і фальш у таких повідомленнях ЗМІ:

1. Коров'яче молоко некорисне для здоров'я (інформація з газети).

2. Шведська письменниця Астрід Ліндгрєн найближчим часом напише нову частину книги «Діти з Бешкетної вулиці» (інформація з Інтернет-сторінки).

3. Губка є морською твариною (повідомлення вчителя).

4. Їжаки збирають яблука і носять їх на колючках на хребті (малюнок із книжки для дітей).

5. Земля обертається навколо Сонця (енциклопедія космосу).

6. На інших планетах Сонячної системи живуть розумні істоти (радіо).

7. З цілої моркви люди їдять лише корінь (Інтернет-сторінка).

8. Коли людина проковтне кісточку, то в шлунку може вирости ціла рослина (розповідь матері друга).

9. Горіхи ростуть на деревах так, як і каштани (інформація з газети).

10. Кожна дитина повинна використовувати зубну пасту «Білесенькі зубки» (рекламна листівка зубної пасти).

Підказки для вчителя й учнів:

1. Коров'яче молоко некорисне для здоров'я (інформація з газети).

П/Ф. Є недоліки й переваги пиття молока. Звичайно, для тих, у кого виникає алергія, воно некорисне. Для інших дітей воно корисне.

2. Шведська письменниця Астрід Ліндгрєн найближчим часом напише нову частину книги «Діти з Бешкетної вулиці» (інформація з Інтернет-сторінки).

Способи формулювання цілей

Процес визначення вчителем конкретних цілей та завдань і засобів для їх досягнення в педагогічній науці називають декількома термінами, зокрема педагогічним цілепокладанням або цілеутворенням. У початковій школі воно має специфіку: домінує цілеутворення вчителя, який поступово залучає до цієї діяльності учнів. Важливо при цьому показати взаємозв'язок між навчальними й життєвими цілями, правильно визначеною метою й досягненням успіху.

У практиці навчання розроблено типові способи формулювання цілей. Зокрема, цілі визначають:

— відповідно до змісту навчального матеріалу (вивчити будову Сонячної системи);

— відповідно до діяльності вчителя (пояснити учням, чому відбувається зміна дня й ночі);

— відповідно до внутрішніх процесів інтелектуального, емоційного, особистісного розвитку учнів (розвинути мотивацію до здорового способу життя на основі знань про будову людського організму);

— відповідно до навчальної діяльності учнів (навчитися визначати відстань між містами, користуючись фізичною картою України).

Кожен із цих способів має свої недоліки. Формулювання цілі повинно відповідати таким вимогам: точність, конкретність отриманих результатів, можливість їх контролю на кожному уроці. Цілі обов'язково повинні відображати позитивні зміни в діяльності школяра, прогрес у його інтелектуальному, психічному, моральному, духовному розвитку. Лише в такому випадку можемо говорити про діагностичність цілеутворення, яке є початковим етапом освітньої технології.

Визначаючи цілі, учитель повинен передусім орієнтуватися на вимоги Державного стандарту початкової освіти до обов'язкових результатів навчання та компетентностей, що мають бути сформовані в молодших школярів. Важливо, щоб до цілеутворення вчитель залучав учнів. Ця діяльність буде успішною лише за умови усвідомленості школярами значущості цілі та зацікавленості в досягненні найвищих результатів.

Тому правилами для вчителя мають стати такі:

1. Ознайомлювати школярів із навчальними цілями. Варто записувати цілі на дошці, щоб під час вивчення й повторення

матеріалу повертатися до них, забезпечуючи учням можливість з'ясувати рівень досягнення ними мети.

2. Спонукаати школярів, щоб вони самі визначали цілі та очікувані результати. Люди зазвичай надають перевагу власному цілеутворенню, ніж здійсненому кимось. Якщо це можливо, треба запитувати учнів, що вони хотіли б вивчити, запам'ятати на певному занятті, з чим мають бажання ознайомитися додатково, що ще хочуть дізнатися від учителя на цьому уроці.

Як вже зазначалося, виокремлюють головні та допоміжні цілі. Поділ головної мети на допоміжні цілі ще називають процесом декомпозиції мети. Досягнення головних педагогічних цілей відбувається завдяки реалізації проміжних.

Отже, першим структурним компонентом педагогічної технології є діагностично визначена мета. Вона поділяється на допоміжні цілі. Їх реалізація з можливістю корегування становить алгоритм дій технології. Педагогічна діагностика дає змогу переконатися, чи відповідає результат визначеній меті.

Таксономія цілей та їх реалізація в навчальному процесі

У педагогічній науці обґрунтовані вимоги до цілеутворення. Цілі повинні бути конкретними, реальними, точно сформульованими та ін. Реалізувати ці вимоги допомагає запропонована у 1956 р. Б. Блумом таксономія цілей пізнавальної діяльності.

Термін «таксономія» взятий з біології (у перекладі з грецької тлумачиться як «розміщення в порядку», «закон»), означає таку класифікацію і систематизацію об'єктів, яка побудована на базі їх природного взаємозв'язку і використовується для опису категорій, розташованих послідовно за наростаючою складністю.

В освіті таксономія цілей – це поділ цілей на групи від найпростіших до найскладніших, найважливіших. Завдяки таксономії педагоги показують орієнтири в навчанні, обговорюють мету діяльності з дітьми. Окрім того, з'являється можливість створювати еталони оцінки результатів роботи.

Б. Блум окреслив шість рівнів освітніх цілей, виокремивши цілі нижчого (знання, розуміння, використання) та вищого (аналіз, синтез, оцінювання) порядку (рис. 1).

Цілі нижчого порядку передбачають формування понять, ознайомлення з фактами, явищами, процесами, законами, їх запам'ятовування і відтворення; розуміння й пояснення вивченого, використання на практиці. Наприклад, учень, який знає певні

— Чи є сторінка професійно запроектованою, а текст старанно написаний? (Наприклад, немає граматичних помилок, інших мовних огріхів.)

— Чи є джерело актуальним? (Наприклад, містить найсвіжіші матеріали й опис найновіших подій.)

Завжди обирай таке джерело, яке буде для тебе найпридатнішим у ситуації, що склалася.

Залежно від потреб обирай джерела:

— легкодоступні;

— зрозумілі для тебе;

— такі, якими легко можна скористатися;

— особливі (детальні) чи загальні (залежно від того, що знаєш про цю тему).

2) Основна ідея уроку

Діти щоденно здобувають багато знань про навколишній світ. Не всі джерела, з яких школярі черпають інформацію, є правдиві. Урок навчає, що не все, що подають медіа, мусить бути правдою, але здобуту інформацію з медіа можна перевірити.

Основні результати досягнення цілей

Учасники:

— знають, що в медіа можна знайти правдиву й неправдиву інформацію;

— розуміють, що джерела поділяються на достовірні і недостовірні;

— уміють перевірити вірогідність джерела.

3) Допоміжні засоби й обладнання

— Дошка, крейда, олівці чи фломастери, аркуш паперу, маркери, скотч.

— Допоміжний матеріал «Правда чи неправда (фальш)». — Підказка для вчителя «Перевірка інформації».

— Допоміжний матеріал «Вірогідність інформації».

4) Алгоритм уроку

Вправа 1. Час для виконання – 5 хв. Метод – міні-лекція вчителя.

Розкажіть учням, що мета уроку – навчитися відрізняти достовірну інформацію від недостовірної (правдиву від неправдивої). Зазначте, що *інформація* – це різні відомості, погляди й думки, що нам передають інші особи безпосередньо чи через медіа (радіо, телебачення, газету, Інтернет). Особливо підкресліть, що автором інформації завжди є людина (це не газета написала, це

— Ким є автор матеріалу чи хто взяв відповідальність за публікацію? Достовірності сприяє престиж книжкового видавництва чи авторитет установи, до якої належить Інтернет-портал. Якщо це наукова публікація, варто звернути увагу на рецензентів роботи.

— Яким способом автор отримав інформацію? Чи є фахівцем у цій галузі? Чи на основі власного досвіду зробив відповідні висновки? А може, отримав інформацію з інших рук? Необхідно відстежити, на кого автор посилається і які ресурси проаналізував. Якщо не повідомляє джерела, ця інформація є менш вірогідною.

— Чи автор намагався найретельніше та найстаранніше висвітлити тему? Вірогідності сприяє представлення різних поглядів, посилання на багато джерел, прагнення без сторонньої допомоги визначити їх цінність, а також намагання подати текст в описовій і графічній формі.

— Коли був представлений матеріал? Якщо не можемо цього визначити, варто встановити, чи джерело інформації часто актуалізується.

Залежно від потреби в інформації з'являються й інші чинники, котрі детермінують вибір джерела. Це передусім:

— об'єктивність (буває, що ми шукаємо суб'єктивні погляди на певну тему);

— актуальність (хоча іноді ми шукаємо інформацію про попередній досвід);

— доступність і легкість використання (трапляється, що нам потрібні джерела, що є важкодоступними або складними для використання);

— ступінь деталізації (однак іноді ми потребуємо лише загальної інформації);

— зрозумілість.

Для учня

Перш ніж використати інформацію, завжди оціни, чи джерело є *вірогідним*. Переконайся, чи автор говорить правду.

Перевір:

— Ким є автор? Чи він компетентний у тому, про що пише чи говорить? (Наприклад, можеш довіряти лікареві, який говорить, які ліки допоможуть.)

— Чи Інтернет-сторінка є авторитетною? (Чи автори підписали свої тексти? Чи є посилання?)

— Чи автор посилається на неперевірені джерела? (Наприклад, порівнює відповіді різних людей, щоб встановити, хто має рацію.)

правила, повинен уміти розв'язувати відповідні задачі, правильно ставити розділові знаки в письмових роботах тощо.

Рис. 1 – трикутник Б. Блума

Цілі нижчого порядку передбачають формування понять, ознайомлення з фактами, явищами, процесами, законами, їх запам'ятовування і відтворення; розуміння й пояснення вивченого, використання на практиці. Наприклад, учень, який знає певні правила, повинен уміти розв'язувати відповідні задачі, правильно ставити розділові знаки в письмових роботах тощо.

Цілі вищого порядку спрямовані на розвиток дитини. Учень повинен уміти аналізувати, знаходити переваги й недоліки об'єктів, що вивчаються, а також оцінювати значущість явищ, подій у житті, на виробництві тощо (перелік навчальних цілей та їх результатів, які можуть бути виміряні, відображено в таблиці 1).

Б. Блум вважав, що використання чіткої, упорядкованої системи цілей навчання дуже важливе для побудови освітнього процесу, адже точне формулювання цілей, які виражені через результати навчання, піддається надійній та об'єктивній оцінці.

Таблиця 1

Перелік навчальних цілей (за Б. Блумом) та їх результатів

Основні категорії навчальних цілей	Приклади узагальнених типів навчальних результатів	Ключові слова для формулювання цілей
1. Знання. Ця категорія означає запам'ятовування і відтворення вивченого матеріалу від конкретних фактів до цілісних теорій. Загальна риса категорії – запам'ятовування відповідних відомостей.	Учень: – знає основні поняття; – знає конкретні факти й процеси; – знає правила і принципи.	изначити; описати; запам'ятати; назвати; ідентифікувати; вибрати; ознайомити; віднести до категорій; стверджувати.
2. Розуміння. Показником здатності розуміти значення вивченого може слугувати перетворення (трансляція) матеріалу з однієї форми вираження в іншу, знань в уявлення, інтерпретація матеріалу учнем (пояснення, короткий виклад).	Учень: – розуміє факти, правила, явища; – інтерпретує словесний матеріал; – інтерпретує схеми, графіки і діаграми; – перетворює словесний матеріал у математичні (цифрові) вирази.	Пояснити; розрізняти; узагальнити; переробити; замінити; перевернути чи переставити; підібрати; перефразувати; змінити.
3. Використання. Ця категорія означає вміння використовувати навчальний матеріал у конкретних умовах і нових ситуаціях. Показником є використання правил, методів, понять, принципів, законів, теорій тощо в практичній діяльності.	Учень: – використовує поняття і принципи в нових ситуаціях; – застосовує закони, теорії в конкретних практичних ситуаціях.	Показати; намалювати; виготовити; розв'язувати; конструювати; використати по-іншому; пристосувати, модифікувати.
4. Аналіз. Ця категорія означає вміння поділити матеріал на складники	Учень: – вказує на переваги та недоліки;	Аналізувати; порівнювати; класифікувати; диференціювати;

«Поле чудес»

Дітям пропонується вставити слова в порожні клітинки:

1. «Могутній велетень», дерево-богатыр, дерево-долгожитель.

--	--	--

2. Дерево солодке – багато бджілок ласують солодким нектаром із його квітів. З цих квітів заварюють цілющий чай.

--	--	--	--

Додаток В

Медіаосвітні технології. Медіаосвітні уроки й виховні справи.

Медіаосвітні уроки для учнів молодшого шкільного віку основних шкіл Польщі, підготовлені відповідно до Каталогу медійних та інформаційних компетенцій

Додаток В (1)

Медіаосвітній урок із розділу «Використання інформації»

Як відрізнити правдиву інформацію від неправдивої

Опис уроку

- 1) Знання в пігулці (коротка інформація).
- 2) Основна ідея уроку.
- 3) Допоміжні засоби й обладнання.
- 4) Алгоритм уроку.
- 5) Завдання для учнів. 6) Словник термінів.

1) Знання в пігулці (коротка інформація)

Для вчителя

Коли отримуємо інформацію з певного джерела на тему, що нас цікавить, необхідно оцінити її вірогідність і корисність. Потрібно з'ясувати, які проблеми матеріалу є для нас пріоритетними. Те, що в певній ситуації може бути недоліком джерела інформації, в іншій є перевагою, наприклад, виклад у загальних рисах перешкоджає тоді, коли ми хочемо знати подробиці, але стає корисним, коли ще нічого не знаємо про цю тему.

Оцінка вірогідності матеріалу – це найважче завдання, яке постає перед людиною, що шукає інформацію, особливо серед джерел із мережі Інтернет. Щоб знати, наскільки можна довіряти отриманій інформації, необхідно оцінити вірогідність джерела, концентруючись на таких питаннях:

Вода газована – 20 грн.
 Олія, масло – 60 грн.
 Мед – 30 грн.
 Сир, кисло-молочна продукція – 120 грн.
 Сіль, перець – 5 грн.
 Рибні копченості – 100 грн.
 Рибні консерви – 100 грн.
 Копчені ковбасні вироби – 100 грн.

Учні мають пояснити, чому шкідливі для вживання копченості, чіпси, цукерки, газовані напої, а також у чому цінність для здоров'я кисло-молочної продукції, риби, крупів, овочів, фруктів, меду; чому ці продукти мають бути в раціоні кожної людини.

Виконання кожного завдання оцінюється за 12-бальною шкалою. «Морська комісія» визначає, яка команда перемогла.

Дидактична гра «У якому будиночку ми живемо»

Клас об'єднується у 4 групи, тобто у 4 будиночки. Назва будиночка визначається під час відгадування загадок.

1. Голки має коротенькі.

Усім знайомі ці гілки

Й шишки довгі, мов свічки. (Ялинка.)

2. Білокрилий, наче птах,

І оспіваний в піснях,

Дрібне листячко на нім,

Що й казати – гарний дім. (Берега.)

3. Відгадай, як звать наш дім,

Все про нього розповім.

Гарне дерево, міцне.

Листя різьблене, рясне.

А на гілочках крилатих

Буде жолудів багато. (Дуб.)

4. І колючі, й довгі, й тонкі

На гілках зелені голки.

Шишок безліч, та маленькі.

І не довгі, а кругленькі. (Сосна.)

Протягом гри дітям пропонується зібрати якомога більше інформації про те чи інше дерево.

Згодом проводяться різноманітні конкурси: упізнати, з яких дерев листочки (дітям пропонуються малюнки різного листя), зіграти в «Поле чудес» тощо.

так, щоб чітко простежувалася його структура: виокремлення частин від цілого, виявлення взаємозв'язків між ними, усвідомлення принципів організації цілого. Навчальні результати характеризуються вищим інтелектуальним рівнем, ніж розуміння і використання, оскільки вимагають усвідомлення змісту навчального матеріалу та його внутрішньої будови.	– аналізує факти і наслідки.	вибирати; вилучити; звертати увагу на.
5. <i>Синтез.</i> Ця категорія означає вміння комбінувати елементи для отримання цілого, якому притаманна новизна. Таким новим продуктом може бути повідомлення (виступ), план дій. Відповідні навчальні результати передбачають діяльність творчого характеру з акцентом на створення нових схем та структур.	Учень: – пише невеликий твір; – створює проєкт для вирішення проблеми.	Поєднувати; комбінувати; припускати; розвивати; встановлювати; показувати єдність; планувати.
6. <i>Оцінювання.</i> Ця категорія означає вміння оцінювати значення матеріалу (твердження, художнього твору) для конкретної мети.	Учень: – оцінює значущість того чи іншого результату навчальної діяльності для життя людини й особистісної самореалізації.	Оцінювати; вирішувати; рекомендувати; підсумовувати; критикувати.

Таксономія цілей Б. Блума, створена в середині ХХ ст., згодом уточнювалася й доповнювалася. Проте й сьогодні вона залишається

надійною матрицею для планування освітньої діяльності та оцінювання результатів навчання.

6. Діагностичність як критерій освітніх технологій

Грамотно сформульовані цілі й правильно створена мотивація до їх реалізації є рушійною силою будь-якого процесу. Тому в освітній діяльності початкової школи визначення цілей є одним із найактуальніших завдань, а підходи до цілеутворення постійно зазнають еволюції. Проте не менш важливим завданням є діагностика стану реалізації мети, а в освітній технології – встановлення, чи відповідають результати визначеній меті.

Діагностичні процедури вчитель початкових класів проводить постійно, починаючи від діагностування готовності дитини до школи, завершуючи переходом до основної школи, при цьому вимірює фізичний розвиток, сформованість соціальних якостей, виховний потенціал сім'ї, міжособистісні стосунки, мотивацію до здобуття освіти, рівень сформованості компетентностей, зокрема й ключових компетентностей до життя.

На необхідності діагностики результатів навчання акцентовано увагу в законодавчих освітніх актах із розбудови нового шкільництва. Зокрема, у Концепції Нової української школи зазначено, що «у рамках запровадження компетентнісного підходу буде створено нову систему вимірювання й оцінювання результатів навчання». На першому, адаптаційно-ігровому (1–2 класи) циклі початкової школи «буде запроваджено описове формувальне оцінювання, традиційних оцінок не буде; найважливіше завдання вчителя – підтримувати в кожному учневі впевненість і мотивацію до пізнання». Далі на другому, основному (3–4 класи) циклі початкової школи оцінки будуть, але «служуватимуть для аналізу індивідуального прогресу і планування індивідуального темпу навчання, вони розглядатимуться як рекомендація до дії, а не присуд».

Обов'язкове використання діагностичних процедур є особливістю реалізації освітніх технологій. Проте, як засвідчують дослідження, освітні технології не завжди супроводжуються відповідними вимірюваннями. Окрім того, здійснення педагогічної діагностики потребує суттєвого вдосконалення: учителі недостатньо обізнані зі значенням цього терміна; не знають, чим відрізняється контроль знань від педагогічної діагностики, а педагогічна

Додаток Б

Рольові ігри в початковій школі Рольова дидактична гра «Капітан»

Клас об'єднується у 4–6 груп (екіпажі кораблів), на чолі кожного – капітан.

Капітан обирає один із конвертів, у якому на аркуші написані маршрут корабля і завдання, які треба виконати.

Маршрути: подорож Чорним морем, Азовським морем, річками Дніпро, Збруч, Десна, Дністер, Каховським водосховищем, а також водоймами місцевості, де розміщена школа.

Члени екіпажу розподіляють *обов'язки*: штурман (розповідає про водойму, якою рухається корабель), економіст (розподіляє фінанси), кок (готує їжу), перекладач (спілкується з іноземцями), природознавець (досліджує рослинний та тваринний світ водойми).

Учні отримують *завдання*:

1. Розповісти про водойму.

2. Охарактеризувати рослинний і тваринний світ.

3. Піймати рибу: щуку, форель, окуня. Учні розповідають, з яким завданням не можуть упоратися (котру рибу не зможуть упіймати. Наприклад, форель водиться лише в чистих гірських річках, тому в морі її не зловиш).

4. Розповісти, які страви будуть приготовані на сніданок, обід, вечерю.

5. Розподілити фінанси. Екіпажу умовно видають 1000 грн. (можна купувати декілька одиниць одного товару, наприклад, три фруктові набори). Треба вибрати товари на цю суму із запропонованих варіантів:

– кишенькові гроші для кожного члена екіпажу – 300 грн. для команди;

– книжка для вивчення англійської мови – 100 грн.;

– книжка з рецептами для приготування смачної їжі – 100 грн.;

– засоби для рибалки – 150 грн.;

– продукти (що купите?):

М'ясо – 105 грн.

Крупи – 25 грн.

Хліб – 10 грн.

Фруктовий набір – 20 грн.

Овочевий набір – 15 грн.

Шоколад, цукерки – 50 грн.

Чіпси – 30 грн.

Дівчинка зі сльозами на очах розповіла мені, що не впізнає своїх батьків. На її думку, через комп'ютер вони заразилися вірусом, стали ніби маленькими.

Я знаю, що серед дітей є багато «комп'ютероманів», але серед дорослих я зустрічаю таку залежність уперше.

А може, батьки Маринки дійсно праві, нехай собі користуються комп'ютером, доки їм не набридне?

Чи можемо ми щось порадити Маринці? Можливо, хтось зустрічався з подібною проблемою? Може, хтось сам багато часу проводив за комп'ютером, а потім якось поборов цю залежність?

Уявімо, що батьки Маринки справді стали дітьми, а Маринка, навпаки, – дорослою, їхньою мамою. Що можна сказати і як вчинити в цій ситуації? Це, можливо, допоможе нам знайти добру пораду і правильний шлях розв'язання проблеми.

Чи погоджуєтеся ви з тим, що Маринка-мама повинна заборонити грати на комп'ютері або забрати його з дому?

Можливо, варто відправити неслухняних «дітей» на безлюдний острів?

А давайте розіграємо цю ситуацію!

Як же ми передамо свої поради? А давайте напишемо лист батькам Маринки від невідомих друзів, у якому скажемо все, що ми думаємо.

Методичні прийоми: переконання і сугестія, дискусія щодо користі й шкоди комп'ютерних ігор, сюжетно-рольова гра.

Засоби впливу на емоційну сферу учнів: емоційна розповідь з метою виникнення почуття співчуття дівчинці, жарти.

Імовірні труднощі: частина дітей, що також проводять багато часу за комп'ютером, не будуть засуджувати героїв історії; дітям важко буде дати слухні поради, під час інсценізації поради будуть зводитися до зауважень та заборон.

діагностика від освітнього моніторингу; не володіють методикою проведення вимірювань у навчальній та виховній роботі.

Термін «діагностика» з грецької мови перекладається як «здатність розпізнавати» (dia, dias – через, між, серед, з допомогою; gnosis – знання). Отже, *діагностика* – це діяльність щодо встановлення діагнозу або вчення про способи його отримання. В античному світі діагностами називали людей, які після битви підраховували кількість убитих і поранених. У давнину діагностувати – означало фіксувати втрати, негативи.

Якщо завдання діагностики полягає в тому, щоб з'ясувати відхилення від норми, то правильно проведена педагогічна діагностика спрямована на отримання точної всебічної інформації про об'єкти діагностування, передусім про їх позитивні риси. Потенціал учнів у різних видах діяльності використовується як трамплін, відштовхуючись від якого долаються недоліки.

Отже, *педагогічну діагностику* трактують як діяльність щодо виявлення актуального стану і тенденцій освітнього процесу, визначення стану розвитку учасників педагогічної взаємодії, яка спрямована на управління якістю освітнього процесу та встановлення перспектив його розвитку.

Окрім терміна «діагностика», в освітній галузі використовується термін «моніторинг».

Моніторинг – це комплексна система спостережень, збору, обробки, систематизації та аналізу інформації. *Освітній моніторинг* – це система збору, опрацювання та поширення інформації про діяльність освітньої системи, що забезпечує неперервне відстеження її стану і прогнозування розвитку. Тобто моніторинг передбачає регулярне здійснення педагогічної діагностики.

Ще задовго до появи відповідної термінології педагогічні вимірювання вже здійснювалися. Отже, діагностика розвивалася протягом тривалого періоду.

Об'єкти та функції діагностики

У педагогічній роботі, зокрема під час реалізації освітніх технологій, піддаються діагностиці особистість школяра, дитячий колектив, діяльність педагога, виховний процес (вплив соціального середовища та виховних інституцій).

Діагностика особистості школяра спрямована на виявлення рівнів його вихованості та загального розвитку. При цьому вивчаються навчальні досягнення, потреби, інтереси, переконання,

ціннісні орієнтації учня, культура його поведінки і спілкування, рівень здоров'я, умови сімейного виховання, психологічні якості.

Діагностика рівня розвитку дитячого колективу і його впливу на вихованця передбачає вивчення ступеня згуртованості дітей, зовнішніх зв'язків, форм дозвілля, історії колективу тощо.

Діагностика виховного процесу – це дослідження виховної системи роботи в школі, ступеня задоволення нею, характеру співпраці між педагогами, причин напруження між педагогами та учнями в конфліктних ситуаціях, взаємодії між виховними інституціями: школою, сім'єю тощо.

Самодіагностика педагога передбачає вивчення індивідуального стилю педагогічного спілкування і керівництва, поведінки у складних ситуаціях, культури розумової праці, рівня педагогічної майстерності, характеру і причин труднощів у роботі.

Отже, визначено такі об'єкти педагогічної діагностики:

- індивідуально-особистісні якості школярів;
- поведінка вихованців у колективі та їхнє ставлення один до одного;
- виховний процес: вплив соціального середовища, а також сімейного, шкільного і класного оточення на формування школярів;
- професійні якості педагогів.

Розрізняють діагностику навчальної та виховної діяльності. Під *діагностикою в навчанні* найчастіше розуміють контроль знань (поточний, періодичний, тематичний, підсумковий). Він показує, наскільки рівень знань школярів відповідає вимогам, що відображені в навчальних програмах. Важливо дотримуватися позитивного принципу оцінювання результатів діяльності, який орієнтує на врахування рівня досягнень учня, а не ступеня його невдач, що є важливим засобом забезпечення успіху у навчанні, формування позитивної «Я-концепції».

Діагностика виховної діяльності – це вимірювання рівня розвитку виховних якостей. Особливістю і водночас складністю вимірювань у виховній роботі є відсутність стандартів, які існують у навчанні.

Педагогічна діагностика виконує важливі функції: інформаційну (або функцію зворотного зв'язку), оцінювальну, управлінську, стимулювальну, прогностичну, – які пов'язані між собою. Провідною функцією є *інформаційна*, оскільки мета педагогічної діагностики полягає в отриманні об'єктивної інформації про стан і тенденції розвитку освітнього процесу, рівні

ДОДАТКИ

Додаток А

Виховна ігрова ситуація реального змісту «Невиховані батьки»

Мета: виховувати дисциплінованість, відповідальність; розвивати здатність бачити себе з боку, знаходити спільне в чужих і своїх учинках, відстоювати власну думку; формувати вміння правильної організації режиму дня.

Зміст ситуації: діти не вміють правильно розподіляти свій вільний час, не дотримуються режиму дня, багато дивляться телевизор, грають у ігри на комп'ютері, виявляють упертість, не прислухаються до думки дорослих, роблять їм наперекір.

Умови перебігу ситуації: учитель розповідає історію про сім'ю своїх знайомих, у якій дорослі багато часу проводять за комп'ютером і біля телевизора, не виконують домашні обов'язки, обманюють, стали мало уваги звертати на свою дочку, не відпочивають разом, зокрема й не їздять на природу. Учитель пропонує порадити дівчинці, як «перевиховати» дорослих, організовуючи сюжетно-рольову гру.

Хід виховної ситуації

Учитель:

Діти, до мене звернулася дочка моїх знайомих із великим проханням. Ситуація, про яку вона розповіла, досить складна. Мені важко щось порадити дівчинці. Давайте разом спробуємо розв'язати її проблему. Я не можу сказати її справжнього імені, то буду називати дівчинку Маринкою.

Маринка поскаржилася на своїх батьків, які багато вільного часу проводять за комп'ютером, дивляться всі без вибору телепередачі й телесеріали. Після того, як підключили інтернет, життя в сім'ї дуже змінилося. Батько й мати сваряться між собою, не хочуть виконувати домашні обов'язки. Мама, щоб швидше сісти за комп'ютер, стала погано готувати їжу, забуває прибрати у квартирі. Одного дня Маринка зустріла свого тата, який повинен бути на роботі, біля гральних автоматів. Коли дівчинка до нього підійшла, він заховався, а потім доводив, що то був не він. На докори Маринки батьки відповідають, що у своєму дитинстві не мали змоги грати на комп'ютері, а тепер хочуть сповна насолодитися всіма можливостями сучасної техніки.

ДАТА

ПРИЗВИЩЕ ТА ІМ'Я

КЛАС

ТЕМА

ПАУЗА ДЛЯ РОЗДУМІВ
СТОП! Зупинись, щоб обміркувати вивчене!

Що ти помітив/вивчив?

Які питання виникли у тебе або залишилися без відповіді?

Який зв'язок з попередньою темою (темами) ти помітив (встановив)?

Лабораторне заняття № 5. Розвиток соціально-емоційних навичок для підтримки благополуччя дітей

План:

1. Сила співпраці.
2. Сила емоційного інтелекту.
3. Сила усвідомленості.
4. Сила когнітивних навичок.
5. Квітка благополуччя.
6. Підтримка благополуччя педагогів.

Заняття проводиться за методичним посібником «Програма СЕН «ЗЕРНА»» розробленим The Lego Foudation, Harvard Graduate School of Education, Easel lab.

вихованості й освіченості учнів. Здійснюючи діагностичну діяльність, необхідно уникати поширеної серед учителів-початківців помилки: дізнаватися, які недоліки притаманні учневі. Завдання педагога полягає передусім у тому, щоб здобувати об'єктивну інформацію про учня, його позитивні особистісні якості для вдосконалення своєї роботи та допомоги школярам у їхній творчій самореалізації.

Завдяки *оцінювальній* функції вчителі отримують уявлення про ефективність та результативність педагогічної взаємодії, використання різних засобів. Оцінка дає змогу збагатити поняття учнів про людей і про себе, співставити свої моральні, духовні та інші якості з вимогами суспільства. Оцінювальна функція безпосередньо пов'язана зі *стимулювальною*, оскільки оцінка забезпечує підвищення рівня активності всіх суб'єктів педагогічної взаємодії та спонукає до самоосвіти.

Управлінська функція педагогічної діагностики пов'язана з основними етапами управління розвитком учнівського колективу й особистості школяра. У зв'язку з цим визначено три типи діагностики: *початкова, корекційна (поточна) й узагальнювальна (підсумкова)*.

Початкова діагностика проводиться перед плануванням роботи класного колективу. Педагог вивчає рівень вихованості, згуртованості учнів і визначає виховні завдання, які будуть реалізовані в навчальному півріччі чи році.

Поточна (корекційна) діагностика проводиться в процесі організації діяльності учнівських колективів, орієнтує педагога на зміни, які відбуваються в класі. Водночас оцінюється правильність раніше прийнятих рішень.

У загальнювальна діагностика проводиться в кінці кожного навчального півріччя чи року. На основі її даних прогнозуються педагогічні впливи на наступний період.

Отже, ще однією функцією педагогічної діагностики є *прогностична*, що передбачає прогнозування організації педагогічної взаємодії та виявлення потенційних можливостей розвитку учасників освітнього процесу.

Для отримання точного педагогічного «діагнозу» необхідно вміти вибрати методи діагностування, не обмежуючись одним-двома, а використавши декілька діагностичних методик. Під час їх вибору варто передусім керуватися метою та завданнями

дослідження, а також брати до уваги характерологічні особливості об'єктів вимірювань.

Методи педагогічної діагностики рівня сформованості знань, умінь, компетентностей молодших школярів та колективу класу

Зважаючи на важливість отримання достовірних результатів педагогічних вимірювань, необхідно водночас реалізовувати кілька методів діагностики.

Найчастіше вчитель використовує такі методи діагностики:

- 1) спостереження;
- 2) анкетування та опитування;
- 3) вивчення продуктів діяльності учнів (малюнків, проєктів, щоденників тощо);
- 4) контент-аналіз;
- 5) тестування;
- 6) бесіди;
- 7) вивчення і виховання в педагогічних ситуаціях;
- 8) узагальнення незалежних характеристик вихованців;
- 9) соціометричні;
- 10) метод експертних оцінок;
- 11) недописані тези й інші.

Спостереження як метод вивчення учнів забезпечує можливість збирання фактів у природній обстановці: наприклад, учитель у ролі вболівальника спостерігає за грою своїх учнів, фіксує випадки взаємодопомоги, дотримання та порушення правил тощо. Спостереження завжди ефективно в поєднанні з іншими методами педагогічної діагностики.

Під час спостереження необхідно дотримуватися певних правил: намагатися зайняти таку позицію, щоб учні не помітили, що за ними стежать; максимально точно фіксувати факти; результати своїх спостережень зіставляти із самоспостереженнями учнів.

Опитування як метод педагогічної діагностики застосовують для вивчення колективної думки, оцінки тих чи інших подій у житті школярів, виявлення характеру відносин між ними, ставлення учнів до видів діяльності і різних доручень. Отримані дані тим більш достовірні, чим більшу кількість осіб опитано за допомогою анкет (соціологічна норма – 380 осіб). Проте, коли опитування охоплює сотні і тисячі учнів, виникають великі труднощі в обробці результатів. Тому опитування застосовуються лише для обмежених педагогічних цілей і обов'язково разом з іншими методами

ЕСКІЗ-РЕФЛЕКСІЯ

Прізвище та ім'я

ЩО Я ВИКОНАВ (ЛА)?

НАСКІЛЬКИ УСПІШНО Я ВИКОНАВ (ЛА) ЗАВДАННЯ?

ПЕРЕШКОДИ ТА ТРУДНОЩІ, ЯКІ Я ПОДОЛАВ (ЛА)

ЯК ВИКОНАННЯ ЦЬОГО ЗАВДАННЯ МОЖЕ ВПЛИнути НА МІЙ УСПІХ У МАЙБУТНЬОМУ?

ЯК Я ПОДОЛАВ (ЛА) ЦІ ТРУДНОЩІ?

ЦЕЙ ДОСВІД ДОПОМІГ ДІЗНАТИСЯ.

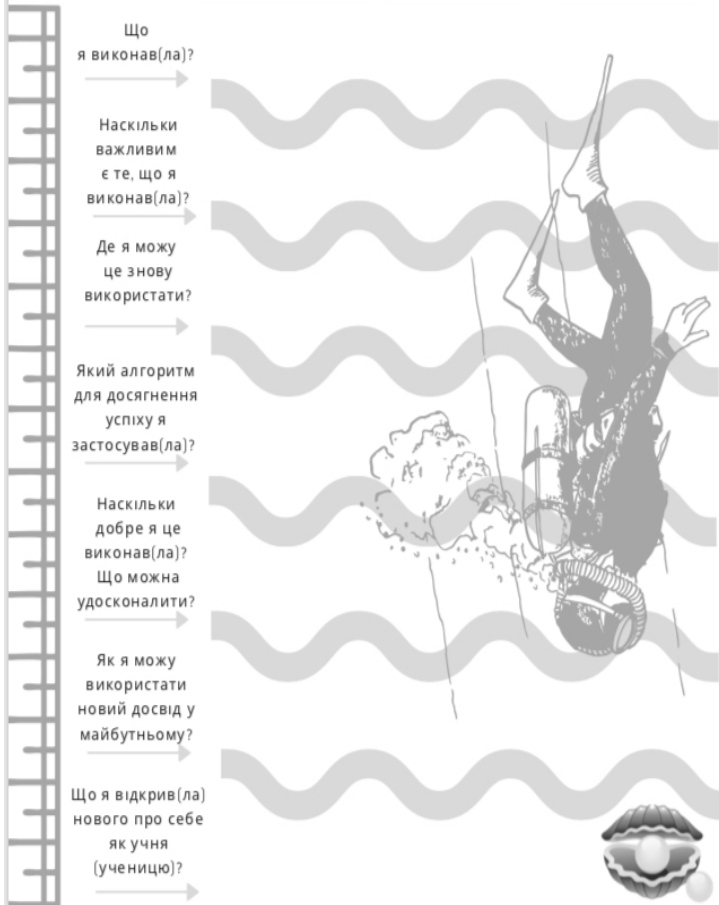
НАСТУПНОГО РАЗУ Я ВИКОНАЮ ЦЕ ПО-ІНШОМУ:

Пауза для роздумів

Навчальний дайвінг

НАВЧАЛЬНИЙ ДАЙВІНГ:
яку глибину ти підкорив(ла) сьогодні?

Прізвище та ім'я _____ Клас _____ Дата _____

Що я виконав(ла)? _____

Наскільки важливим є те, що я виконав(ла)? _____

Де я можу це знову використати? _____

Який алгоритм для досягнення успіху я застосував(ла)? _____

Наскільки добре я це виконав(ла)? Що можна удосконалити? _____

Як я можу використати новий досвід у майбутньому? _____

Що я відкрив(ла) нового про себе як учня (ученицю)? _____

діагностики. Опитування в письмовій формі тлумачиться як *анкетування*. Це сукупність питань, визначених для вирішення завдань дослідження. Анкету самостійно заповнює респондент, а потім здійснюється її аналіз. Необхідно пам'ятати про орієнтовний характер інформації, отриманої за допомогою цього методу вимірювань.

Метод аналізу продуктів діяльності дитини є особливо ефективним у дошкільному і молодшому шкільному віці, оскільки саме в цей період діяльність дитини найрізноманітніша. Метод передбачає аналіз не тільки продукту, але й процесу його створення. Наприклад, у малюванні, ліпленні, аплікації можна аналізувати не лише прояви творчості, але і спосіб отримання виробу, ступінь відповідності первинному задуму.

Проте для цього методу притаманні недоліки: його можна застосовувати тільки тоді, коли дитина вже почала опановувати певний вид діяльності; обробка отриманих даних іноді виявляється вкрай важкою, оскільки вимагає спеціально розроблених схем аналізу. Інакше можливі порушення об'єктивності і прояв суб'єктивізму, наприклад, при оцінці ступеня оригінальності малюнка.

Метод аналізу продуктів діяльності дитини тісно пов'язаний із *контент-аналізом*. Це метод вивчення документів, який характеризується об'єктивністю висновків. На відміну від опитувань, контент-аналіз вимірює не те, що діти говорили, а що зробили. Виділяють два основних типи контент-аналізу: кількісний і якісний. Якщо кількісний аналіз націлений на виявлення частоти окремих тем, слів або символів, що містяться в тексті, то якісний аналіз пов'язаний із фіксуванням нетривіальних висловлювань, мовних інтонацій із розумінням цінності змісту повідомлення. У практичній роботі, особливо у випадках індивідуальної діагностики, цей метод не завжди інформативний. Наприклад, якщо учням було запропоновано твір, тема якого сформульована без попередньої орієнтації на виділення смислових одиниць, а творів небагато, то отримання достовірних результатів неможливе, а значить, і використання технології контент-аналізу є недоцільним.

В останнє десятиріччя найпоширенішим методом не лише контролю освітніх досягнень учнів, а й оцінювання особистісних якостей людини є *тестування*. Воно передбачає застосування стандартизованих запитань та завдань з відповідною шкалою значень.

Тести користуються популярністю вже з першої ланки освіти. Вони мають певні переваги, як порівняти з іншими методами діагностики: простота процедури і надійність обладнання, безпосередня фіксація результатів, зручність математичної обробки тощо. Кожне тестове завдання має відповідати чітко визначеним формі, змісту, рівневі складності. Тільки якісні завдання забезпечують високу валідність (тест справді вимірює те, для чого його призначено, причому якісно) і надійність (точність вимірювання досліджуваного явища) тесту.

Міждисциплінарна наука про створення і використання тестів, яка називається тестологія і налічує понад 120 років існування, засвідчує, що укладання тестів – складна діяльність, яка потребує оволодіння теоретико-методичними аспектами розробки й застосування цього методу діагностики.

Укладаючи тести, учитель повинен дотримуватися низки вимог:

- 1) адекватність інструкції формі і змісту завдання;
- 2) легкість, зрозумілість для читання та сприйняття;
- 3) логічна форма висловлювання в завданні;
- 4) невеликий проміжок часу для виконання;
- 5) наявність разом із правильними неправильних відповідей (дистракторів);
- 6) усі варіанти відповідей повинні бути короткими, мати приблизно однакову довжину;
- 7) у відповідях не рекомендується використовувати слова «усі», «ні одного», «ніколи», «завжди» і словосполучення «усі перераховані», «ні один із перерахованих», тому що вони сприяють вгадуванню правильної відповіді;
- 8) варіанти правильної відповіді повинні бути однаково привабливими для тих, хто тестується і не знає правильної відповіді;
- 9) основний текст та варіанти відповідей не повинні бути ключем для інших завдань;
- 10) єдині правила оцінювання відповідей;
- 11) відображення всіх цілей тестування.

Не рекомендується включати в тести: 1) дискусійні запитання і відповіді; 2) завдання, що мають громіздкі формулювання; 3) завдання, що вимагають складних розрахунків за допомогою калькулятора.

Існує декілька *класифікацій тестів*.

Ще одним гарним графічним органайзером для структурування процесу рефлексії є «Океан успіху». Цей інструмент для рефлексії, розроблений педагогами Університету Ланкастера, одного з найкращих сучасних дослідницьких університетів Великої Британії.

Інструмент за допомогою візуальних образів акули, айсберга, рятувального круга, маячка та човна пропонує учнів помірковувати над тим, як можна покращити свій результат та які кроки потрібно зробити до бажаної мети.

Океан успіху

	Акула	Що завжди досягнути поставленої мети/цілі?
	Айсберг	Опиши ситуацію, коли тобі було найскладніше
	Рятувальний круг	Залиши все, що може допомогти тобі отримати результат
	Маяк	Що може зробити учитель, щоб допомогти тобі?
	Човен	Як тобі можуть допомогти однокласники/члени команди?

*All the information placed on the stickers is anonymous

Варіацією цього завдання може бути вправа «SMS». Студентам пропонується написати sms-повідомлення другу про сьогоднішнє заняття (не більше 15 слів).

Для цього завдання можна використати цифрові інструменти: сервіс **Mentimeter** чи **Padlet** або використати шаблон, друковану основу.

Мапа тіла

Методисти організації «Evaluation support Scotland» розробили інструмент для рефлексії «Мапа тіла», який поєднав різні види рефлексії. Після уроку/лекції/семінару учнів/студентів просять дати відповідь на чотири ключові запитання:

1. Що змусило задуматись?
2. Що хочеться взяти з собою?
3. До чого б не хотілося повернутися?
4. Що найбільше розважило?

«Мапа тіла»

Make to Measure: Evaluation Methods and Plans

Океан успіху

За функціональним призначенням розрізняють тести інтелекту, креативності, досягнень, особистісні, проєктні. Тести інтелекту покликані виявити розумовий потенціал учня; креативності – оцінити творчі здібності дитини; досягнень – визначити ступінь сформованості знань, умінь, компетентностей школяра; особистісні – з'ясувати рівень розвитку якостей особистості та її уподобання (цінності, емоції, мотивацію); проєктні – виявити певні психічні властивості людини.

За метою використання та місцем в освітньому процесі розмежовують навчальні, діагностичні й контрольні тести.

Навчальні тести використовуються на всіх етапах навчальної діяльності й покликані відстежити рівень оволодіння матеріалом, закріпити або повторити його. Головна мета їх використання – виявити прогалини в знаннях, уміннях, навичках учнів для усунення недоліків у підготовці. З огляду на це перевіряти такі тести можуть самі школярі.

Діагностичні тести призначені для встановлення кількісних і якісних характеристик учня. Такі тести допоможуть визначити, наприклад, рівень готовності дитини до школи.

Контрольні тести проводяться як певний підсумок роботи над вивченням теми. Вони мають комплексний характер, тобто перевіряють знання й уміння, здобуті й вироблені школярами в межах одного або кількох тематичних блоків.

За рівнем уніфікації виокремлюють тести стандартизовані й нестандартні; за видом тестового завдання – із закритими та відкритими завданнями.

Закриті тестові завдання передбачають вибір із запропонованих варіантів однієї чи кількох правильних відповідей. Саме такий вид завдань доцільно використовувати під час комп'ютерного тестування, при цьому пам'ятаючи про санітарно-гігієнічні вимоги до використання новітньої цифрової техніки.

Види закритих тестових завдань:

1. Тестові завдання з вибором однієї правильної відповіді. Як стверджують науковці, цей формат апробовано ще в 50-х роках минулого століття. Він і сьогодні найуживаніший і дає змогу оцінити навчальні досягнення учнів молодшого шкільного віку на різних рівнях: знання, розуміння і застосування. Наприклад:

Позначте рядок, у якому вказано антонім до слова «веселий».

А нудний;

Б веселенький;

В сумний;
Г радісний.

2. Тестові завдання з вибором кількох правильних відповідей. У тестових завданнях цього формату учень має вибрати декілька (дві, три чи чотири) відповідей із запропонованого списку варіантів. Наприклад:

Визначте, які слова в реченні є числівниками. Сім разів відміряй, один раз відріж (нар. тв.).

А сім;
Б разів;
В відміряй;
Г один;
Д раз;
Е відріж.

3. Тестові завдання для встановлення відповідності. Цей формат належить до категорії логічних пар і називається ще форматом розширеного вибору. Завдання складається з інструкції та двох колонок, у яких частини матеріалу позначено буквами (ліворуч) і цифрами (праворуч). Треба співвіднести інформацію з двох колонок і поряд із буквою записати цифру (або навпаки). Наприклад:

З'єднайте лініями.

1) Велика Ведмедиця	А зоря
2) Меркурій	Б сузір'я
3) Сонце	В супутник
4) Місяць	Г планета

	А	Б	В	Г
1				
2				
3				
4				

Тестові завдання відкритої форми дають змогу вільно конструювати відповідь або доповнювати (завершувати) частковий варіант відповіді.

Види відкритих тестових завдань:

1. Тестові завдання з пропусками.

— Вставте пропущений розділовий знак.

Наприклад: Брехнею весь світ пройдеш ... та назад не вернешся (нар. тв.).

— Вставте пропущену букву в подані слова.

• На вашу думку, яка найкорисніша ідея обговорювалася на сьогоднішньому занятті?

• Чи погоджуєтесь ви із цим твердженням:..? Чому?

• Що ви вважаєте основною метою сьогоднішнього заняття?

• Які зв'язки ви помітили між сьогоднішньою темою та іншими темами, які ми раніше опанували?

• Що з вивченого на занятті, на вашу думку, пов'язане з тим, що ви вивчали на інших предметах?

• Запропонуйте на початку апробації більше часу, поступово зменшуйте його до 1 хвилини.

Перед апробацією однохвилинного есе варто застосувати вправу «3-2-1», яка допоможе студенту краще опанувати механізм рефлексії. Цифри у цій стратегії вказують на те, як багато з кожного виду резюме ви просите в студентів зазначити: Наприклад, ви може запропонувати студентам записати:

• **3 факти, які вони дізналися на занятті:**

• **2 питання, які у них виникли під час заняття або їх зацікавили?**

• **1 взаємозв'язок з реальним життям, який вони встановили.**

Час на виконання цієї вправи викладач визначає на власний розсуд.

Ще одним гарним варіантом цієї стратегії буде вправа «TimeOut!» «Час вичерпано» під час різних частин заняття.

Попросіть студентів зробити паузу на кілька хвилин, щоб поміркувати над їх навчання, дайте їм шанс організувати свої думки, узагальнити, розставити пріоритети, важливі ідеї, а отже, перенести інформацію у довготривалу пам'ять. Вправу «TimeOut!» можна пропонувати кілька разів під час заняття. Пауза для роздумів та письма студентів два-три рази під час заняття дозволяє закріпити навчання та глибше розуміння.

Пропонуємо наступні питанням студентам:

1. Що ти помітив/вивчив?

2. Які питання залишилися без відповіді?

3. Який взаємозв'язок з попереднім матеріалом ти зробив?

У цифровому класі можна запропонувати студентам перед, під час і після закінчення заняття дати відповіді на ці запитання за допомогою інструментів зворотного зв'язку, таких як Mentimeter або Chatzy, Padlet, або Питання в Google Classroom.

У День толерантності забудьмо розбіжності.
Пам'ятаймо, що теплота і розуміння важливіші.
Нехай образи всі проходять!
Будьмо трохи добрішими.

*(Учні читають гасла: **Будьмо добрішими! Будьмо терпимими! Будьмо толерантними!**)*

Лабораторне заняття № 4. Рефлексія (секрети ефективності)

План:

1. Рефлексія (секрети ефективності).

1. Рефлексія (секрети ефективності)

(заняття адаптовано для здобувачів вищої освіти з курсу «Бери і роби» онлайн платформи Edera за підтримки Міністерства освіти і науки України. Режим доступу - <https://courses.edera.com/login?next=/dashboard>)

Рефлексія (від лат. *reflexio* — «повертаюся назад») — метод самоаналізу знань і вчинків, їх значень та меж.

Педагогічна рефлексія — наслідок взаємодії вчителя з учнем, який полягає у зворотньому зв'язку від учня після засвоєння масиву поданої вчителем інформації.

Навчання організувати та провести рефлексію.

Однохвилинне есе

У цьому завданні студенти мають записати свої найбільші відкриття або найважливіші питання сьогоdnішнього заняття за 1 хвилину. Ця діяльність дозволяє їм поміркувати над навчанням та удосконалює навички аналізу та синтезу.

Приклад запитань, які доцільно використовувати для однохвилинного есе (їх можна класифікувати за видом навчального досвіду, який отримав студент:

- Не підглядаючи у свої нотатки, напишіть, що найбільше запам'яталося про сьогоdnішньому заняття?
- Які цікаві питання сьогоdnішньої теми залишаються для вас без відповіді?

Наприклад: Писат..., читат..., малюват..., грат...ся.

2. Тестові завдання на доповнення.

Продовжіть речення:

- Проміжок часу, за який Земля робить повний оберт навколо Сонця, називають
- Проміжок часу, за який Земля робить повний оберт навколо осі, називають
- Планети-гіганти – це (назви).....

3. Завдання з короткою відповіддю.

- Запишіть форму орудного відмінка іменника «молодь».....
- Укажіть дату й рік народження Тараса Шевченка

4. Завдання з розгорнутою відповіддю.

Школярі повинні створити письмове висловлення, що передбачає обґрунтоване доведення (через ствердження чи спростування) запропонованої тези. Під час написання відповіді потрібно не просто пригадати вивчене, щоб вибрати правильну відповідь, а також зв'язати між собою факти та принципи, забезпечити логічність викладу й обґрунтувати добір цих фактів. Наприклад:

Поясніть, чому на Землі відбувається зміна пір року?.....

На результати вивчення особистості можуть суттєво вплинути *бесіди* (з вихованцями, педагогами, батьками тощо). Проте цей метод буде дійсно ефективним, якщо в суб'єктів діагностування склалися довірливі стосунки. Успіх бесіди залежить також від ступеня її підготовленості. Спочатку ставлять простіші запитання, потім – складніші. Перехід до нового напрямку бесіди необхідно супроводжувати поясненнями, перемиканням уваги.

Наприклад, під час діагностики рівня сформованої мотивації учнів до навчальної діяльності доцільно запитати молодшого школяра: «Де тобі найбільше подобається: у школі чи в дитячому садку? Чому?»; «Чи хочеш ти йти до школи? Чому?»; «Чи подобається тобі навчатися? Що саме тебе найбільше цікавить у навчанні?»; «Чому дітям треба відвідувати школу?»

Найскладніший вид діяльності, який дає змогу отримати навіть приховану інформацію про життя дитини, – це *вивчення дітей у*

педагогічних ситуаціях, зокрема конфліктних. Учитель має створювати такі ситуації, які б відповідали віковим учнів.

У початковій школі доцільно створювати виховні ігрові ситуації. Наприклад, учням можна запропонувати висловитися на тему, як діяти, якщо однокласник не хоче вчитися, оскільки він переконаний, що успішним, заможним та щасливим можна стати, навчаючись будь-як. У додатку А представлений приклад виховної ігрової ситуації «Невиховані батьки».

Створення виховних ситуацій є якісно новим методом виховання, що максимально відповідає конкретним умовам взаємодії, дозволяє швидше і з меншими зусиллями домогтися очікуваного результату. Їх використання в початковій школі сприяє створенню умов для саморозвитку, самореалізації особистості; забезпеченню щастя й радості дитинства; формуванню важливих моральних якостей і способів поведінки.

Для вивчення та оцінки рівня соціального визнання, структури міжособистісних взаємин, що існують у різних групах і колективах, використовується *соціометрична методика*. Соціометрія дає змогу отримати оперативну інформацію про стан і динаміку взаємин між учнями класу. Доступ до результатів соціометрії повинен бути обмеженим. З ними можуть ознайомитися лише класні керівники, за необхідності – директор школи та його заступники.

Для оцінювання рівня розвитку виховних якостей школярів використовується метод *експертних оцінок*. Експертами можуть бути об'єктивні у своїх оцінках, авторитетні педагоги, батьки та школярі, що добре знають учнів, яких діагностують. Як правило, використовують трибальну систему оцінювання: бал «3» відповідає яскравому виявленню ознаки; «2» – доброму або посередньому виявленню ознаки; «1» – слабкому виявленню ознаки; «0» – ознака не виявлена. На основі балів, виставлених кожним експертом, визначається загальний індекс розвитку якості, наприклад: два експерти виставили за рівень розвитку працелюбства 2,1 та 2,5; самооцінка школяра – 2,3. Отже, загальний індекс – 2,3.

Метод узагальнення незалежних характеристик полягає в узагальненні відомостей про учнів, отриманих із різних джерел: від учителів, батьків, ровесників та ін.

При зіставленні незалежних характеристик деякі риси можуть не співпадати через необ'єктивність того, хто характеризує, поспішність, помилковість висновків. У такому разі з'ясовують причини розбіжностей, аналізують чинники, що зумовили їх.

(Всім учасникам пропонують стати колом і заплющити очі. Потім ведучий каже: «Уявіть собі сонячний ранок. Ви — бджоли. Вилітаєте на галявину й дзижчите. По команді «Бджоли, у вулик» ви із заплющеними очима повинні стати в рівне коло». Вправа повторюється кілька разів).

Мета: спрямувати навички на закріплення почуття згуртованості й довіри в групі (колективі).

7. Перегляд мультфільмів «Каструлька», «Подарунок».

- Що найбільше вразило вас?

Вчитель читає вірш.

Толерантність

Чи навчилися ми бути толерантними?

Люди створені у світі різнобарвними,

Білі, чорні, жовті і мулати,

І для всіх одна Земля, як мати.

Чи можемо бути ми терплячими,

Коли в спорах буваємо гарячими,

Коли зневажаємо невинну ми людину?

Але ж ми із одного тіста, із одного млину.

Люди! Схаменіться! Будьте добрими!

Не личить вже бути нам погордими.

Толерантність і терпіння до людей, -

Це те, що нам треба на сьогоднішній день.

Вікторія Бондаренко

III. Рефлексія.

1. Вправа «Рецепт толерантності».

- Толерантність - дорога до миру та співпраці. Тож всі разом створімо рецепт, як бути толерантними.

(Велика чаша, пригорща, ложка, склянка, порція, лійка).

(Гуманізм, терпіння, чуйність, довіра, повага, прощення).

Порада. Вживати щоденно в необмеженій кількості.

2. Вправа «Капельок бажань»

- А зараз порухаємося, виконуючи бажання капелюха. (Потисни руку, скажи комплімент на вушко, подаруй посмішку товаришам, обійми когось із кола, назви кілька ввічливих слів, назви ім'я свого найкращого друга, погладь когось по голівці, допоможи дівчинці сісти на стільчик, скажи комплімент, посміхнися сусіду, розсміши усіх навколо, скажи для всіх побажання).

3. Вправа «Побажання» .

Вчитель.

Вчитель.

- Отже, толерантність – це миролюбність, терпимість до етичних, релігійних, політичних, міжособистісних розбіжностей, визнання можливості рівноправного існування «іншого». Толерантність – це поступливість, це активна позиція, викликана визнанням прав і свобод людства. Толерантність людей є найважливішою умовою миру і злагоди в сім'ї, колективі та суспільстві. Спрошене сприйняття толерантності включає одночасно всі види, коли толерантність має місце і у висловлюваннях, і у відносинах, і в діях. Своє практичне вираження вона знаходить у витримці, самовладанні, здатності тривалий час терпіти несприятливі впливи. І на кінець – варто відмітити, що толерантність добре «працює», якщо це – «гра в двох воріт». Сподівання на те, що вияви толерантності до людини, яка систематично, брутально, цинічно порушує Ваші права, зрештою теж стане до Вас толерантною – як правило, не справджуються. Тому будьмо добрішими! Будьмо терпимими! Будьмо толерантними один до одного! І буде всім нам щастя.

4. Вправа «Віночок толерантності».

(На пелюстках квітів учні записують риси толерантної людини і називають, які притаманні їм).

Мета: формувати уявлення про толерантну особистість, прорефлексувати над тим, чи учні є толерантними.

Висновок. Якщо ви прагнете ефективно спілкуватися, треба поводитися так, аби не ображати партнера, поважати точку зору іншого та його особистість незалежно від соціального становища, національності, індивідуальних особливостей, уподобань тощо. Таке спілкування називається толерантним.

5. Вправа «П'ять добрих слів».

- Запишіть на сердечках п'ять приємних слів, які характеризують толерантну людину. Обмінюєтесь аркушами із сусідом. Напишіть яку-небудь привабливу, на ваш погляд, якість один одному (наприклад, «Ти дуже добрий», «Ти завжди заступаєшся за слабких», «Мені дуже подобаються твої вірші» тощо).

Мета: одержання зворотного зв'язку від групи, підвищення самооцінювання, самопізнання, можливість зробити приємне іншій людині.

6. Вправа «Бджоли».

Відмінності можливі й тоді, коли характеристики складали кілька разів через певні проміжки часу.

Різновидом цього методу є *метод «педагогічного консиліуму»*. Він передбачає колективне обговорення результатів вивчення вихованості школярів, яке здійснюється за визначеною програмою і єдиними критеріями, колективну оцінку якостей особистості, з'ясування причин недостатньої сформованості певних рис, колективне розроблення засобів подолання виявлених недоліків.

Недописані тези. Цей метод передбачає завершення учнями речень на різноманітні теми, що дає змогу відстежити виховні якості особистості та стосунки в колективі. Наприклад, учням пропонується завдання дописати тези «Якби я був класним керівником, то...» або «Якби я був директором школи, то...». Учитель зможе не тільки виявити творчі здібності школярів, рівень розвитку соціальних якостей, а й використати отриману інформацію для планування роботи класного колективу.

Одними з найперспективніших сучасних методів вимірювань є *герменевтичні методи діагностики*. Їх ще називають «розуміючими методами» аналізу змін, що відбуваються в дітях, адже згідно з герменевтикою основне завдання освіти – розуміюче осягнення істини через проникнення у внутрішній світ школяра, а також у власний суб'єктивний світ.

Реалізуючи герменевтичні методи, учитель проводить орієнтовно 50 вимірювань щодо одного учня, виявляючи індивідуальні освітні тенденції в розвитку дитини. Для оцінки підсумкового рівня розвитку особистісних якостей кожного учня використовуються: а) текстові освітні характеристики учня; б) результати його освітніх досягнень; в) записи рефлексій, анкети й самооцінки учня; г) результати педагогічних консиліумів, тестів та інших матеріалів, що супроводжують освітній процес.

Зважаючи на численність методів діагностики, обґрунтовано їх класифікації за різними ознаками. За кількістю респондентів виділяють індивідуальні й групові методи; за формою відповіді – усні й письмові; за способом участі школярів – пасивні (спостереження, кількісний і якісний аналіз продуктів діяльності тощо) й активні (анкетування, тестування, соціометричні виміри, апаратно-технічні виміри, апаратно-технічні методи та ін.); за кількістю часу для проведення – одномиттєві (анкетування тощо) і тривалі (цілеспрямоване спостереження, біографічний метод та ін.). Відповідно до функцій педагогічної діагностики, на основі

узагальнення класифікації А. Кочетова виокремлюємо інформаційні, оцінювальні, продуктивні, процесуальні методи педагогічних вимірювань (рис. 2).

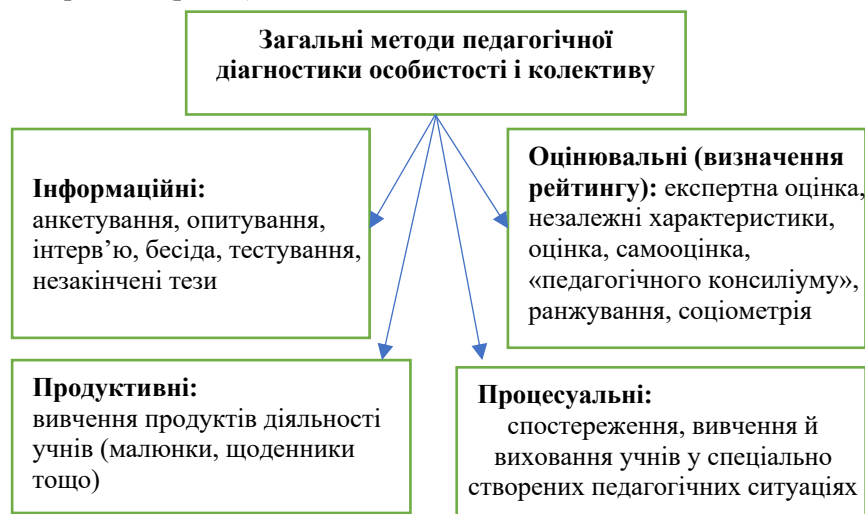

Рис. 2. Класифікація методів педагогічної діагностики

Хочемо акцентувати увагу на тому, що виокремлення таких груп методів має не абсолютний, а відносний характер, оскільки всі методи педагогічної діагностики взаємопов'язані. Наприклад, завдяки методу тестування дослідник отримує об'єктивну інформацію, яка в подальшій діяльності дає змогу здійснити ранжування.

Етапи педагогічної діагностики

Передусім педагог має сформулювати мету та завдання педагогічної діагностики.

Наступним етапом є з'ясування критеріїв і показників рівнів розвитку досліджуваної якості. Так, найважливішими показниками розвитку вмінь організації успішної діяльності є здатність визначати життєві цілі та складати плани їх реалізації; якість знань про структуру діяльності й основні етапи успішної роботи; систематичність виконання вправ та аутотренінгових занять для підвищення коефіцієнта успіху, уміння аналізувати ступінь відповідності результату поставленій меті тощо.

На етапі визначення критеріїв, показників для встановлення рівнів розвитку певних властивостей школярів важливо передбачити можливість переведення якісних показників у кількісні, оскільки так

Т — турботливий;

Б — м'якість (символ толерантності).

Т — терплячий, товариський, тактовний.

О — обережний, об'єктивний, оригінальний, особливий.

Л — лояльний, лагідний, легкий у спілкуванні.

Е — енергійний, елегантний, ефективний.

Р — рівний, розсудливий, рівнозначний, рівноправний.

А — активний, акуратний, авторитетний.

Н — надійний, найдорожчий.

Т — терплячий.

Н — необхідний людям, ніжний, незалежний.

І — інтелігентний, ідеальний, ідейний.

С — співпереживаючий, співчуваючий, сприймаючий свободу думок і дій іншого, страждаючий.

Т — тактовний, товариський.

Вчитель.

- Отже, сьогодні ми поведемо мову про толерантність. 16 листопада - Міжнародний день толерантності, що урочисто був проголошений «Декларацією принципів толерантності», затвердженою у 1995 р. на 28-й Генеральній конференції ЮНЕСКО. Толерантність означає, що ви сприймаєте думки інших, навіть якщо ви не погоджуєтесь. Це мистецтво жити у світі різних людей та ідей, виявляти свою точку зору, але при цьому адекватно сприймати думки інших людей, не порушуючи їх права та свободу. Водночас толерантність – це не якісь вчинки, поблажливості чи потурання, це - здатність сприймати без агресії інший спосіб життя, поведінку, інші погляди шляхом встановлення довірливих взаємовідносин, співпраці та компромісу.

2. Вправа «Сліпий і поводитир»

- Інколи, діти, потрібно взаємно допомагати один одному, інакше ви спільно не досягнете мети.

- Тому, пропоную вам вправу «Сліпий та поводитир». Одному учню зав'яжемо очі, а інший – підніме ногу. Потрібно в парах пройти кризь прохід між стільцями.

- Хочу зробити висновок, що без такої взаємної допомоги не обійтись.

3. Вправа «Дерево толерантності».

(На жолудях учні записують, що таке толерантність).

Мета: дати можливість учасникам закріпити поняття «толерантність» у його багатогранності.

відсталим або занадто «крутим». Попри все людські стосунки нерідко спричиняють проблеми: непорозуміння, суперечки, конфлікти. Щоб запобігти цьому, треба навчитися ладнати з різними людьми в різних ситуаціях. Саме тому ми і зібралися сьогодні, щоб вчитися бути доброзичливими, вміти сприймати один одного такими, якими ми є.

1. Вправа «Очікування».

Мета: усвідомлення учасниками власних цілей цього заняття.

- На кожне заняття ви приходите, працюєте, чогось очікуєте. Отже, які цілі ви ставите перед собою на сьогоднішньому занятті? Кожен із вас отримав сердечко, на якому запише свої очікування від сьогоднішнього заняття, від своєї роботи на ньому. Тепер кожен із вас прочитає та прикріпить на плакат «Серце очікувань».

2. Вправа «Розпізнай і поміркую».

- Перед вами казкові герої. Розпізнайте їх і скажіть, чому саме вони завітали до нас на урок.

Висновок. Жили всі разом, хоч і всі різні за характером, розміром, вдачею, місцем проживання.

II. Практичне заняття.

- А зараз всі активно будемо працювати, щоб, підсумовуючи роботу, кожен залишився задоволеним, а головне, отримав нові знання і навички.

1. Вправа «Зberi слово».

(Із заздалегідь роздрукованих літер, що належать слову «Толерантність», учасники витягають одну з літер цього слова, на яку і підбиратимуть значення слова «толерантність». Наприклад: «Т» — терпіння, творчість, талант. Після обговорення розфарбовують долоньки із літерами різними кольорами. Збираємо слово "ТОЛЕРАНТНІСТЬ" і кріпимо літери на плакат.)

Т — терплячий, терпимий, турботливий;

О — обережний, оптимістичний, об'єктивний;

Л — лояльний, люб'язний;

Е — емпатійний (звернення до тлумачного словника);

Р — розважливий, розумний;

А — адекватний, акуратний у стосунках з іншими;

Н — ненав'язливий;

Т — тактовний;

Н — ніжний;

І — інтелігентний, ініціативний;

С — стриманий, співчутливий;

можна проводити порівняння ступеня виявлення ознак. Для цього варто використовувати трибальну систему оцінки якостей. Якщо педагог реалізовує науково розроблену технологію, то критерії, показники та рівні є вже визначеними її автором.

Перші педагогічні виміри проводяться на початку експериментально-дослідної роботи (констатувальний експеримент). Згодом розробляється програма дослідження. Після її реалізації (формувальний експеримент) проводиться підсумкова діагностика. Порівнюючи цифрові показники до початку експерименту та після його проведення, можна з'ясувати, наскільки ефективною була робота.

Діагностування як однієї, так і кількох якостей є складним процесом. Педагогу необхідно створити на кожного учня картки спостережень, куди записувати результати реалізації відповідних методик. Бажано залучити до дослідження інших учнів, учителів, батьків, шкільного психолога тощо. Зрозуміло, діагностування якостей школярів має бути не самоціллю, а засобом підвищення ефективності освітнього процесу.

7. Критерії вибору освітніх технологій у початковій школі

Освітня технологія — це складна соціально-педагогічна інновація, яка є результатом модернізації освітньої галузі, інтеграції суспільних та освітніх інституцій. Вона є водночас навчальною й виховною новацією та продуктом певної історичної епохи. Виникає питання, чи не занадто це складний спосіб здійснення освітньої діяльності, щоб його застосовувати в початковій школі.

Оскільки освітні технології є настільки численними, як і їх трактування, то очевидно, що вчитель початкової школи може вибрати саме ті, які йому допоможуть у формуванні компетентностей учнів. Отже, першою вимогою під час вибору освітньої технології є доступність або посиленість такого способу освіти для школярів, що передбачає врахування рівня розумового, морального та фізичного розвитку дитини, її вікових особливостей.

Організм учня молодшого шкільного віку є міцнішим, як порівняти з організмом дошкільнят, але ще відбувається інтенсивний розвиток нервової, кістково-м'язової систем. Важливі зміни відбуваються в центральній нервовій системі. Збільшується вага мозку. Мозок семирічної дитини важить приблизно 1300 гр., тоді коли дорослої людини — 1400 гр.

На необхідність урахування фізіологічних особливостей дитячого організму, зокрема турботливого ставлення до розвитку нервової системи, вказував класик української педагогіки В. Сухомлинський, який зазначав: «При всій винятковій важливості завдань, які стоять перед початковою школою, не можна забувати, що вчитель має справу з людиною, яка переживає бурхливий період становлення нервової системи. Не можна дивитися на мозок дитини, як на живий пристрій, даний учителю в готовому вигляді для того, щоб знання засвоювалися, запам'ятовувалися, зберігалися в пам'яті. Мозок дітей віком 7–11 років перебуває в процесі бурхливого розвитку. І коли вчитель забуває, що треба дбати про розвиток нервової системи людини, про зміцнення клітин кори півкуль, то навчання отупляє дитину».

Водночас саме в початковій школі необхідно розвивати розумові здібності дитини, адже відомо, що 50 % навчальних здібностей розвивається в перші чотири роки життя, інші 30 % – від чотирьох до восьми років, тому програми розвитку дітей у ранньому віці стають пріоритетним завданням. Однак більшість країн ігнорують цю істину. Середні витрати на одного студента істотно переважають витрати на учня початкової чи середньої школи, не кажучи вже про дошкільні заклади.

Знаючи про такі закономірності розвитку розумових здібностей дітей, учителі-новатори початкової школи використовують спеціальні розвивальні технології, оскільки учні легко вчаться тому, що пізнали через досвід. Незавершений розвиток нервової системи, кори головного мозку зумовлюють особливості протікання психічних процесів. Діти молодшого шкільного віку легко піддаються сугестії, оскільки не мають достатньо життєвого досвіду. Їм легко нав'язати небезпечні для них стереотипи. Дітей можуть втягувати в злочинні схеми, залучати до асоціально спрямованих угруповань, переконувати в реальності вигаданих історій тощо. Протистояти цим шкідливим чинникам школярам допомагає оволодіння критичним мисленням, яке формується в процесі реалізації медіаосвітніх технологій та технологій формування критичного мислення.

Водночас дітей легко переконати в талановитості, успішності, що називаємо позитивною сугестією. Хоча й такий вплив треба застосовувати помірно, щоб не провокувати в майбутньому гірке розчарування. Учителеві початкової школи необхідно враховувати гендерні особливості розвитку нервової системи учнів. Дослідження

переконати учнів у необхідності бути терпимими до оточуючих; учити будувати взаємини на доброзичливій, толерантній основі.

Обладнання: постер, розтяжка, плакати з цитатами, роздавальний матеріал для виконання вправ, ноутбук, олівці, маркери, іграшкові казкові герої.

1. Той, хто хоче обвинувачувати, не повинен поспішати. Мольєр, французький драматург

2. Наші вороги дають нам прекрасну нагоду практикувати терпіння, стійкість і співчуття. Далай-лама XIV.

3. Ображаючи іншого, ти не турбуєшся про самого себе. Леонардо да Вінчі, італійський художник епохи Відродження

4. Людина, яка робить інших щасливими, не може бути сама нещасною. Гельвецій, французький філософ

5. Дійсна ознака, за якою можна впізнати справжнього мудреця, – терпимість. Генрік Ібсен, норвезький драматург)

6. Привчи свій розум до сумніву, а серце до терпимості! Георг Ліхтенберг, німецький учений і публіцист

7. Нехай справи твої будуть такими, якими ти хотів би їх згадувати на схилі віку. Марк Аврелій, римський імператор

8. Ваша думка мені глибоко ворожа, але за ваше право її висловити я готовий пожертвувати своїм життям. Вольтер, французький філософ

9. Любов виникає з любові: коли хочу, щоб мене любили, я сам перший люблю. Григорій Сковорода, український поет і педагог

10. Перед великим розумом я схиляю голову, перед великим серцем я стаю на коліна (Гете).

11. Моя свобода розмахувати руками завершується там, де починається ніс мого сусіда (Емерсон).

Хід заняття

І. Вступ.

Вчитель.

«Усі люди мають недоліки – хто більші, хто менші.

Ось чому і дружба, і допомога, і спілкування були б неможливими, якби не існувало між нами взаємної терпимості».

Г. Гвіччардіні – італійський історик, філософ-гуманіст

- Людина може обійтись без багатьох речей, але не без іншої людини. Навіть на самоті вона подумки звертається до інших людей. Наприклад, коли приміряєш новий одяг або робиш зачіску, думаєш, що скажуть твої друзі, чи не вважатимуть вони тебе

Техніка «Учні можуть учитися РАЗОМ»

Зразки карток:

Дитина, яка не бачить
Дитина, яка не чує
Дитина, яка самотійно не пересувається
Дитина, яка не розмовляє
Дитина, яка користується візком
Дитина, яка заїкається
Дитина, якій важко спілкуватися з однолітками
Дитина, яка має тільки одну руку
Дитина з синдромом Дауна
Дитина, яка погано запам'ятовує
Дитина, яка носить окуляри
Дитина, яка кульгає
Дитина, яка бачить тільки одним оком
Дитина, яка бачить тільки зелені та червоні кольори
Дитина, яка не вміє читати
Дитина, яка хворіє та живе в лікарні

УРОК ТОЛЕРАНТНОСТІ «ТОЛЕРАНТНІСТЬ ПОЧИНАЄТЬСЯ З ТЕБЕ»

Мета: допомогти учням з'ясувати сутність поняття „толерантність“; сприяти формуванню ціннісних настанов на толерантне спілкування та навичок толерантної поведінки, виховувати чуйність, людяність, терпимість і небайдужість, розвивати здатність до емпатії, співпереживання і співчуття, почуття колективізму, вміння слухати, розуміти один одного; показати, що важливим у стосунках між людьми є вміння спілкуватися;

показали різницю між мозком чоловіка і жінки, яка виявляється вже в ранньому дитинстві. Наприклад, мозолисте тіло в дівчат потовщене, як порівняти з хлопцями, тому дівчата починають читати раніше за хлопців. Загалом дівчатка швидше починають говорити, їм легше дається іноземна мова. Чоловіки ж мають кращу, ніж жінки, здатність оцінювати відстані та сприймати просторові величини, що дає їм перевагу в деяких видах спорту. Знання таких закономірностей розвитку дітей спонукає вчителя до використання технології створення ситуації успіху та організації успішної діяльності.

Окрім нервової системи, у дітей молодшого шкільного віку інтенсивно відбувається розвиток кістково-м'язової системи. Її вага складає 27,2 % від загальної маси тіла, тоді коли в дорослої людини цей показник складає 44,2 %. Великі м'язи розвиваються раніше, ніж дрібні, через це дитина дуже рухлива й не завжди може пристосуватися до темпу навчання й праці.

Фізичному й психічному розвитку дитячого організму сприяє реалізація передусім ігрових та інтерактивних технологій, а також здоров'язбережувальних технологій, які передбачають навчання в русі. Під час роботи в початковій школі іноді приділяється недостатньо уваги взаємозв'язку нервової та кістково-м'язової систем, хоча діяльність, де такі зв'язки реалізуються, якраз сприяє і розвитку інтелекту, і трудовому й фізичному вихованню. В. Сухомлинський про це писав у книзі «Серце віддаю дітям»: «Джерела здібностей і обдарувань дітей – на їх кінчиках пальців. Від пальців, образно кажучи, ідуть найтонші струмочки, які живлять джерело творчої думки. Чим більше впевненості і винахідливості в рухах дитячої руки, чим тонша взаємодія руки й знаряддя праці, чим складніші рухи, необхідні для цієї взаємодії, тим яскравіша творча стихія дитячого розуму, тим точніші, тонші, складніші рухи, необхідні для цієї взаємодії...

Іншими словами: чим більше майстерності в дитячій руці, тим розумніша дитина».

Чимало сучасних науковців, зважаючи на взаємозв'язок розумового, фізичного, трудового виховання, розробили спеціальні вправи для дітей початкової школи. У проваджуючи кожну освітню технологію, необхідно турбуватися, щоб вона стала джерелом позитивних емоцій для молодших школярів; одним із компонентів, притаманних школі радості; можливістю поєднання інтересу з відповідальністю.

Отже, добираючи й реалізуючи освітні технології, учитель початкової школи має врахувати вікові особливості дітей. Іншим важливим чинником є профілактика або й подолання загроз у процесі розвитку учня, якими є виникнення дидактогеній (негативних психічних станів учня, що є наслідком невмілої організації освітнього процесу), агресивних станів тощо. Тому підвищується значення медіаосвітніх та здоров'язбережувальних (серед них арт-терапевтичних) технологій. Провідним чинником вибору технологій у початковій школі все ж є спрямованість на формування ключових компетентностей, наскрізних умінь, що визначені в новому Державному стандарті початкової загальноосвітньої школи. Такими компетентностями є: спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами, спілкування іноземними мовами, математична грамотність, компетентності в природничих науках і технологіях, інформаційно-цифрова компетентність, уміння вчитися впродовж життя, ініціативність і підприємливість, соціальна та громадянська компетентності, обізнаність та здатність до самовираження у сфері культури.

Добираючи освітні технології, учитель повинен прагнути, щоб вони сприяли творенню школи радості, у якій формується адекватна самооцінка дитини. Стурбовані тим, що діти починають ненавидіти школу вже в початкових класах, учні зазначають: які б предмети не вивчали учні, справжнім випробуванням для освітньої системи майбутнього стане те, чи здатна вона прищепити дітям радість від навчання, тобто чи заохочуватиме їх до підвищення власної самооцінки, а це надзвичайно важливо для зростання та розвитку. Адже в будь-якій успішній програмі самооцінку ставлять вище, ніж сам зміст навчання.

Так само важливо вміти вирішувати життєві проблеми. Іншими словами, потрібна навчальна програма, яка б наголошувала на:

- самооцінці й індивідуальному розвитку;
- формуванню вміння радіти життю та цінувати його;
- навчанні того, як вчитися і мислити;
- розвиткові академічних, фізичних та мистецьких здібностей.

Власне, ці ключові положення мають домінувати під час вибору освітніх технологій у початковій школі.

Література: 5; 6; 7; 8; 13; 14; 18; 21; 22; 24; 25; 26; 27; 34; 39; 41; 43; 48; 58; 60.

Вчимося говорити правильно!

Неповносправні/інваліди	Люди з інвалідністю
Страждає від..., хворий на..., жертва (чогось)	Має (назва порушення стану здоров'я, хвороби)
Прикутий до інвалідної візка	Користувач коляски; той, хто користується коляскою
Розумово відсталий, з розумовими відхиленнями, загальмований, ненормальний	Людина з психічними, розумовими порушеннями
Каліка, недієздатний, немічний	Людина з інвалідністю
Спазматичний (спазматик)	Людина з церебральним паралічем
Психічно хворий, божевільний	Особа з розумовими, психічними порушеннями
Глухонігий	Нечуючий; користується жестовою мовою
Сліпий	Незрячий; особа з порушеннями зору
Епілептик, діабетик, депресивний	Особа з епілепсією/діабетом/депресією; особа, яка має епілепсію/діабет/депресію
Карлик, гном, ліліпут	Людина низького зросту, невисока
Напад (якоїсь хвороби)	Приступ

Техніка «Ярлики» Етап — Емоційна вправа

Зразки дій та емоцій:

«жалій мене»;
«розмовляй так, ніби мені 5 років»;
«ігноруй мене»;
«підбадьорюй мене»;
«кажи, що я нічого не вмію і не можу»;
«корч мені гримаси»;
«усміхайся мені»;
«будь похмурим»;
«штовхни мене»;
«злись на мене»;
«гладь голову»;
«тікай від мене»;
«привітайся»;
«бійся мене»;
«візьми за руку».

1. Такі ситуації можуть трапитися з кожним. Усім іноді складно взаємодіяти з людьми навколо.

2. Існує декілька видів підтримки: словом, порадою та дією. Різні люди потребують різної підтримки – слід застосовувати індивідуальний підхід.

Лабораторне заняття № 3. Організація та проведення занять толерантності.

План:

1. Заняття толерантності.
2. Урок толерантності.

1. Заняття толерантності

(гра адаптована для здобувачів вищої освіти з курсу «Бери і роби» онлайн платформи Edera за підтримки Міністерства освіти і науки України. URL: <https://courses.edera.com/login?next=/dashboard>).

«Заняття-флешмоб» — ЦЕ ВАЖЛИВО»

Мета — поширення інформації про інклюзивне навчання, для спілкування освітян, дітей і їхніх батьків, інших спеціалістів, а також відповідей на важливі питання.

Проектом займаються спеціалісти-практики, які працюють у сфері спеціальної та інклюзивної освіти. Він охоплює всю Україну, навчальні заклади великих міст і маленьких селищ.

Є детально розроблені заняття толерантності, присвячені різним Міжнародним дням: День людей з порушеннями слуху, День людей з порушеннями опорно-рухового апарату, День людей з порушеннями мовлення, День людей з порушеннями зору, День людей з інвалідністю, День людей, хворих на рак, День «Нуль дискримінації», День книги, День родини, День людей з синдромом Дауна, День людей з аутизмом, День людей з епілепсією.

Кожне заняття насичене інформацією про Міжнародний день, правильну термінологію, комунікацію з студентам з різними порушеннями. І, звісно ж, практичними вправами та завданнями, які дуже подобаються студентам. До кожного заняття є електронний пакет з навчальними, інформаційними та відеоматеріалами, які педагог може використати на занятті.

Тема 2. ЗАГАЛЬНОМЕТОДИЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ

План:

1. Інтерактивні технології
2. Ігрові технології
3. Квест як сучасна технологія та метод навчання
4. Проектна технологія
5. Технологія проблемного навчання
6. Технологія кейсів (case-study)
7. Портфоліо як освітня технологія і метод діагностики

1. Інтерактивні технології

Серед технологій, спрямованих на формування ключових компетентностей та наскрізних умінь учнів молодшого шкільного віку, доцільно виокремити дві групи: елементарні (у минулому та іноді й зараз їх ще називають методами, методиками або навчальними технологіями) та комплексні.

Елементарні (загальнометодичні) технології зазвичай є компонентами складніших за ієрархією (мета- й макро-) комплексних технологій. Терміном «загальнометодичні технології» підкреслюємо їх відмінність від тих технологій-методик, які реалізуються під час вивчення предметів мовно-літературної, математичної, природничої, фізкультурної та інших освітніх галузей. Найбільш поширеними елементарними, або загальнометодичними, технологіями є: інтерактивні, ігрові, проєктні, технології кейсів (case-study), проблемного навчання, портфоліо тощо. Уперше представлено технології, спрямовані на формування ключових компетентностей та наскрізних умінь у початковій школі: критичного мислення, творчості, вміння вчитися, інформаційно-комунікаційної компетентності, соціальної та громадянської компетентності, інноваційності й підприємливості.

Одними з найпоширеніших у сучасній початковій школі є інтерактивні технології, адже їх реалізація дає змогу формувати компетентності учня молодшого шкільного віку через діяльність. Завдяки практичному використанню знань учні засвоюють усе найважливіше. Щоразу, коли дитина діє, пізнаючи щось нове, у її мозку формується новий нервовий шлях; якщо ж закріплює свій досвід – розгалужується той шлях, що вже існує.

«Ми вчимося куховарити тільки тоді, коли куховаримо, опановуємо мистецтво тенісної гри тільки у грі... Загалом навчання неефективне, якщо розмежовувати теорію і практику.

...Добрі вчителі й передові навчальні курси використовують багато нових технік. ... Найбільше допомагають інтерактивні технології», – стверджують американські автори «Революції в навчанні» Г. Драйден, Дж. Вос.

Інтерактивні технології мають спільні риси з добре відомими в педагогіці минулого століття активними методами навчання або технологіями активного навчання. Отож виникає питання, чи можна їх ототожнювати. Відповідь може бути знайдена на основі аналізу історії інтерактивних технологій, змісту понять, пов'язаних з інтеракцією.

Поняття інтерактивних технологій та методів

Слово «інтерактивний» англійського походження, виникло від слова «інтерактив» («inter» – взаємний, «act» – діяти). Отже, це здатність взаємодіяти з чимось (наприклад, з комп'ютером, енциклопедичним словником) або з кимось (людиною) для формування знань та вмінь. Основними характеристиками інтерактиву є: атмосфера доброзичливості й взаємопідтримки; залучення всіх учасників до процесу пізнання; організація індивідуальної, парної, групової роботи; використання творчих завдань; залучення учнів до пошуку фактів із різних джерел інформації.

Інтерактивне навчання ще називають самонавчанням, взаємним навчанням, яке забезпечує ґрунтовність формування компетентностей, вищий рівень їх сформованості, як порівняти з традиційним навчальним процесом, що підтверджує піраміда запам'ятовування. У ній відображено, що ми схильні запам'ятовувати лише 10 % того, що читаємо, 20 % того, що чуємо, 30 % того, що бачимо, 50 % того, що бачимо і чуємо, 70 % того, що говоримо, і 90 % того, що говоримо й робимо. Отже, чим активнішими є учні в процесі пізнання, тим більше вони засвоюють інформації.

Популярність інтерактивного навчання зумовила розробку спеціальних інтерактивних технологій, суть яких полягає у формуванні компетентностей молодших школярів шляхом взаємодії всіх учасників освітнього процесу. Це таке навчання (колективне, кооперативне, у співпраці), за якого і вчителі, і учні є його суб'єктами. Ще однією суттєвою ознакою інтерактивних технологій

	Підтримати емоційно	
Підтримка дією Знайти дієві способи подолання проблеми, скласти план дій Запропонувати допомогу Запропонувати зробити це разом	Підтримка дією Знайти дієві способи подолання проблеми, скласти план дій Запропонувати допомогу Запропонувати зробити це разом	Підтримка дією Знайти дієві способи подолання проблеми, скласти план дій Запропонувати допомогу Запропонувати зробити це разом

Хід гри

На початку гри модератор пояснює, що існує три види підтримки, які ми можемо запропонувати людині, і просить подумати, які це види. За допомогою модератора з'ясовується, що це інтелектуальна, емоційна та підтримка дією. Модератор пояснює їх і наводить приклади. **Інтелектуальна підтримка** – це порада, яка допомагає інакше поглянути на ситуацію. Допомагає прояснити ситуацію і зрозуміти, що відбувається. Пропозиція звернутись до когось з цією проблемою. **Емоційна підтримка** – це співчуття і рефлексія, можливість озвучити свої почуття щодо конкретної ситуації, обговорити емоції і способи їх подолання. **Підтримка дією** – це реальна допомога тому, хто озвучив свою проблему.

Учасники в колі по черзі беруть ситуації в сліпу, зачитують її від свого імені і намагаються увійти в роль людини, яка потребує підтримки. Інші гравці випадковим способом обирають картку з видом підтримки. Модератор пояснює, який колір відповідає виду підтримки. Ці гравці повинні надати підтримку озвученій ситуації в залежності від виду підтримки, яку обрали. Тому, хто просить допомоги варто нагадувати дякувати учасникам за підтримку. Потім слід обговорити, який тип підтримки сподобався і підійшов.

Також дати колективний зворотній зв'язок кожному учаснику гри. Завдання модератора під час обговорення – навчити гравців давати зворотній зв'язок. Гравці не повинні ображати і критикувати один одного. На заключному етапі гравцям можна відпрацювати ті види підтримки, які виходять у них не дуже вдало. Але треба стежити за часом, щоб гра не набридла. В кінці можна згадати реальні випадки з життя, в яких надана підтримка була ефективною і допомагала впоратися з проблемою.

Після гри модератор в довільній формі озвучує висновки:

Коли я приходжу додому, мене дратує, якщо до мене чіпляються з запитаннями	Я не знаю, як повідомити батьків про погану оцінку	Я боюся дорослішати
Я не можу визначитися, ким бути	Я дуже стомлений(а), у мене немає сил на підготовку завдань	В університеті я не можу ні з ким познайомитись
Я постійно купую щось непотрібне і некорисне	Мене образили друзі в соціальній мережі	Я нічого не хочу робити
Мене дратує моя зовнішність	Мої батьки мене весь час контролюють	Я спілкуюсь з компанією, яка не подобається моїм батьками
Мама більше любить брата (сестру), ніж мене	Я весь час проводжу в інтернеті і не встигаю зробити завдання	Батьки забрали в мене смартфон
Я не висипаюся	Мені здається, що в мене депресія	Мене звинуватили в тому, що я не робив

2. Кольорові картки з типами підтримки: синій – інтелектуальна підтримка, помаранчевий – емоційна підтримка, зелений – підтримка дією.

Інтелектуальна підтримка Побачити ситуацію з іншої сторони Поставити прямі запитання Побачити сенс Поділитися інформацією та знаннями	Інтелектуальна підтримка Побачити ситуацію з іншої сторони Поставити прямі запитання Побачити сенс Поділитися інформацією та знаннями	Інтелектуальна підтримка Побачити ситуацію з іншої сторони Поставити прямі запитання Побачити сенс Поділитися інформацією та знаннями
Емоційна підтримка Зрозуміти емоцію іншої людини, проявити емпатію Поставити себе на її місце і припустити, що це для неї важливо Підтримати емоційно	Емоційна підтримка Зрозуміти емоцію іншої людини, проявити емпатію Поставити себе на її місце і припустити, що це для неї важливо	Емоційна підтримка Зрозуміти емоцію іншої людини, проявити емпатію Поставити себе на її місце і припустити, що це для неї важливо Підтримати емоційно

є вища активність учнів, ніж учителя. Педагог виконує функцію координатора, організатора освітнього процесу, але ця його роль залишається непомітною, тоді коли яскраво проявляються самостійність, організаторські здібності школярів.

Існування інтерактивних технологій сприймається неоднозначно як у наукових колах, так і серед учителів. Твердження, що ці технології відповідають критеріям технологічного підходу, є суперечливим. Часто інтерактивними технологіями називають такі методи інтерактивного навчання, як «Акваріум», «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Займи позицію», «Незакінчені речення», що успішно реалізуються як складники навчальних, виховних і соціально-виховних технологій. Для того, щоб визначити, що є інтерактивною технологією, варто проаналізувати відповідність вимогам до освітніх (педагогічних) технологій, якими є: системність, діагностичність, алгоритмічність, відтворюваність, керованість, прогнозованість та інші. Стверджувати однозначно, що інтерактивні технології відповідають цим критеріям, неможливо.

Особливості використання інтерактивного навчання у початковій школі

Учені дослідили, що найбільш ефективними методами інтерактивного навчання є групові, адже кожен учень несе відповідальність за результат роботи групи. Окрім того, посилюється мотивація школярів до формування знань і вмінь. Реалізуючи інтерактивне навчання в початковій школі, необхідно враховувати не лише його позитивні риси, а й недоліки.

Серед переваг інтерактивних технологій визначено такі: формування компетентностей молодших школярів на основі комунікативної взаємодії між ними, забезпечення мотивації до навчання, створення широких можливостей для прояву творчості й самостійності учнів, розвиток колективістських почуттів та почуття відповідальності за власний результат і результат роботи групи. Учні молодших класів вчать вести діалоги, дискусії з однокласниками, учителями, використовуючи різні засоби навчання; моделюють життєві ситуації й вирішують проблеми.

Недоліки інтерактивного навчання особливо помітні в перших класах початкової школи, оскільки учні не навчені працювати в групах, не розвинені їх комунікативні вміння, не налагоджений процес взаємного навчання. Під час колективної роботи часто виникає гамір, адже учням молодшого шкільного віку притаманна природна рухливість, що може призвести до зниження рівня

дисциплінованості. Серед інших недоліків інтерактивного навчання вчителі початкових класів відзначають такі: проблеми встановлення зворотного зв'язку з учнями; складність оцінювання школярів, які працюють у групах; труднощі у спрямуванні учнів до певних висновків тощо. Отже, учитель повинен ретельно готувати дітей до інтерактивного навчання; реалізовувати його тільки тоді, коли це справді необхідно й доцільно, а не лише для створення іміджу педагога, який використовує сучасні дидактичні інновації.

Характеристика інтерактивних методів Методи створення сприятливої атмосфери

Для створення сприятливої для навчання атмосфери в класі варто скористатися спеціальними методами «Вітер дме», «Якби я був явищем природи» та ін.

«Вітер дме»

Метод доцільно використовувати для організації комунікації між учнями та включення їх у діяльність.

Організація роботи:

1. Поясніть учням порядок роботи.
2. Промовте фразу: «Вітер дме для того, хто хоче працювати; у доброму гуморі; хотів би дізнатися щось нове; хоче спілкуватися; зумів виконати те, що раніше не вдавалося».
3. Учні, які вважають, що твердження є правдивими щодо них, підводяться.
4. Кожен учень класу має підвестися під час якоїсь фрази (або запропонувати свою, якщо жодна зі сказаних учителем його не стосувалася).

5. Завершує фразу той учень, на якого вказує вчитель.

Наприклад:

«Вітер дме для тих, хто хотів би дізнатися щось нове».

Учні, які встали, повинні сказати, про що хочуть довідатися на цьому уроці. Можливі варіанти учнівських відповідей:

«Мене цікавить, чому на Землі відбувається зміна пір року» (урок природознавства).

«Мене цікавить, що таке абзац» (урок української мови).

«Мене цікавить, хто сьогодні буде зіркою в класі» (урок літературного читання).

Батьки примушують мене сидіти з молодшим братом (сестрою)	Мене б'ють батьки	Мене б'ють однокласники
Я хочу підвищити оцінку, але боюся підійти до викладача і сказати про це	Я взяв(ла) без дозволу гроші у батьків	Я програв(ла) у змаганнях і соромлюся цього
У мене вкрали коштовну річ і я не знаю, як про це повідомити батькам	Я загубив(ла) коштовну річ і не знаю, що робити	Мені здається, що викладач мене не любить
Мене турбує те, що я забагато їм	Моя мама дуже часто приходить до університету, а мені це не подобається	Я не хочу ходити на гурток, а батьки мене примушують
Коли я плачу, мені здається, що з мене будуть глузувати	Я хочу проявити симпатію до дівчини (хлопця), але ніяковію	Батьки мені забороняють мати акаунт в соцмережі
Я боюся, що мої батьки розлучаться	В інтернеті мене шантажують	Я боюся відповідати біля дошки
Я переїжджаю в інше місто	Я боюся, що захворію страшною хворобою	В мене померла домашня тварина
Мої батьки не хочуть купити мені собаку	Я соромлюся того, який у мене вигляд	Я хочу змінити зачіску, а батьки проти
Я не вмію контролювати свої емоції	Мої батьки хочуть переїхати в іншу країну, а мені страшно	Мені погано через те, що мої батьки не живуть разом
Іноді, коли мені погано, я не знаю з ким про це поговорити	Я закоханий(а), але не взаємно	Я турбуюсь про те, що дуже мало їм
Я не можу прожити і дня без свого смартфона	Я не вмію радіти за інших	Я дуже засмучуюсь, коли програю
Мені дуже важко вибачитися, навіть коли я дійсно винний(а)	Якщо у мене виникають запитання про секс, я нікого не наважуюся запитати про це	Мені здається, що мої батьки завжди не задоволені мною

– Ні, я просто чув це.
 – Значить, ти не знаєш, правда це чи ні. Тоді просій через друга сито – сито доброти. Ти хочеш сказати про мого друга щось хороше?

– Ні, навпаки.
 – Виходить, – продовжував Сократ, – ти збираєшся сказати про нього щось погане, але навіть не впевнений в тому, що це правда. Спробуємо третє сито – сито користі. Чи так вже потрібно мені почути те, що ти хочеш розповісти?

– Ні, в цьому немає потреби.
 – Отже, – підсумував Сократ, – в тому, що ти хочеш сказати, немає ні правди, ні доброти, ані користі. Навіщо тоді говорити?

Під час гри потрібно допомагати студентам розбиратися у власних порадах. Наприклад: «Мені здається, що це може образити твого друга, якщо ти таке йому скажеш» або «Давай підберемо інші слова, які допоможуть йому зрозуміти, що ти співчуваєш, а не засуджуєш його».

Інструмент гри – це набір карток 2-х типів:

1. 3 типовими ситуаціями, які можна сформулювати під конкретний запит групи.

В Інтернеті я побачив(ла) те, що мене стурбувало чи образило	Я хочу схуднути, але не можу примусити себе зайнятися спортом	Мені здається, що мене ніхто не любить
Я хочу заробити грошей, щоб купити собі те, що не дозволяють батьки	Мені не вистачає уваги батька, я хочу більше з ним спілкуватися	Мені важко знайти друга чи подругу
Іноді я відчуваю злість та не можу її висловити	Мене дратує мій брат (сестра)	Батьки примушують мене вступати у ЗВО, в який я не хочу
Іноді мені здається, що не варто жити...	Я спробував(ла) наркотики і боюсь, що батьки дізнаються про це	Я завжди відкладаю справи на останній день
Я дізнався(лась), що про мене розповідають	Мої батьки розлучилися	В мене скоро буде брат або сестра, але мені зовсім цього не хочеться

Метод «Вітер дме» може бути використаний не тільки для створення сприятливої творчої атмосфери в класі, а й для перевірки домашнього завдання і формування мотивації до вивчення нової теми. У такому випадку вчитель говорить:

«Вітер дме для тих, хто зрозумів...

хто написав...

хто може...

хто погоджується...»

Учні, які встали, пояснюють свою позицію. Вислуховуються 1–2 відповіді, перш ніж перейти до наступного твердження.

«Якби я був явищем природи»

Метод використовується для створення сприятливої атмосфери в класі й самоідентифікації учасників педагогічної взаємодії.

Організація роботи:

1. Запропонуйте учням ототожнити себе з якимось явищем природи, завершуючи речення: «Якби я був явищем природи, то це було б....»

2. Відведіть 2–3 хв. на самоідентифікацію.

3. Усі учні по черзі пропонують власний варіант завершення речення.

Інтерактивні методи формування й контролю знань

«Мозковий штурм»

Метод використовується для колективного вирішення проблем і пошуку істини. Його винахідником є А. Осборн, співробітник рекламної агенції.

Мета методу – зібрати якомога більше ідей для прийняття рішення. Успіх мозкового штурму залежить від психологічної атмосфери й активності учасників.

Організація роботи:

1. Запропонуйте учням вирішити проблему.

2. Переконайтеся, чи учні правильно зрозуміли, у чому полягає суперечність.

3. Поясніть правила генерування ідей. Акцентуйте увагу, що не можна перебивати учнів, критикувати їхні пропозиції.

4. Виберіть помічника, який буде записувати ідеї на дошці.

5. Проаналізуйте запропоновані варіанти.

6. Виберіть разом з учнями найкращі ідеї, які є ефективними або підтриманими більшістю дітей.

«Журналіст»

Метод є різновидом колективного обговорення. Він дає можливість кожному школяреві висловити свою думку щодо проблеми, яка вивчається. Про організацію такої гри вчитель повідомляє дітей на початку уроку, отже, кожен учень має бути готовим виконувати роль журналіста і ставити запитання однокласникам.

Організація роботи:

1. Назвіть ім'я учня, який буде журналістом, і запропонуйте йому підготувати питання з теми уроку, щодо яких необхідно висловитися.

2. «Журналіст» називає проблему, передаючи уявний мікрофон (ручка, олівець, мобільний телефон) по черзі учням.

3. Учень, який отримав «мікрофон», висловлює свою думку. Говорити може тільки той школяр, у якого є уявний мікрофон.

«Незакінчені речення»

Цей метод використовується на різних етапах уроку для перевірки ґрунтовності засвоєння знань. Може застосовуватися також у виховній роботі, зокрема й дає змогу дізнатися думку

учнів про перебування в школі. Сприяє відпрацюванню вміння висловлюватися коротко і влучно.

Організація роботи:

1. Учитель розпочинає речення (зазвичай із теми, яка вивчається), пропонуючи завершити його одному з учнів.

2. Учень, на якого вказує вчитель, продовжує речення. (Відповіді не оцінюються і не коментуються.)

«Робота в парах»

Метод доцільно використовувати на різних етапах проведення уроку: під час вивчення нового матеріалу (складання тез, короткого викладу параграфу), на етапі поглиблення знань (складання завдань, вправ, моделювання задач), як перевірка результатів навчальних досягнень (перевірка диктантів, розв'язків математичних задач) тощо. Для ефективної реалізації цього методу вчитель повинен швидко об'єднувати учнів у пари, чітко й точно формулювати завдання, контролювати результати роботи.

Розподіл за парами може відбуватися за бажанням учнів або вчителя, за алфавітом тощо.

Організація роботи:

1. Запропонуйте учням об'єднатися в пари.

Крок 3. Запропонувати студентам презентувати результати роботи у групі. Обрати спікера. Після кожної презентації проводимо спільне обговорення.

Крок 4. Проводимо рефлексію за такою схемою.

Що знали?

Що дізналися?

Що хочуть дізнатися?

3. Психологічні ігри

(гра адаптована для здобувачів вищої освіти з курсу «Бери і роби» онлайн платформи Edera за підтримки Міністерства освіти і науки України. Режим доступу - <https://courses.edera.com/login?next=/dashboard>)

Методика гри «Підтримка», яка допоможе створити атмосферу підтримки в групі. Гру склали психологи Алла Чугуєва та Станіслав Раєвський.

Гра сприяє розвитку емпатії і довіри особистості, допомагає їй зрозуміти, як можна підтримати іншу людину без образ і порушень особистих кордонів. У грі не може бути правильних чи неправильних відповідей, а також оцінок за таку діяльність, тому що це лише тренінг, де ми можемо спробувати різні ролі та форми колективної та особистої взаємодії.

Роль модератора:

- Стежити за пропозиціями учасників гри;
- Визначати, наскільки їх пропозиції добрі, щирі й позбавлені образ і зверхності;
- За потреби допомогати формулювати й доповнювати думку, не критикуючи її.

Щоб встановити правила, можна перед грою розповісти учасникам гри притчу:

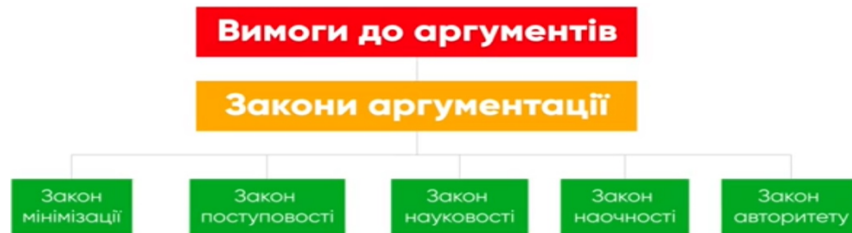
Притча про Сократа та три сита

Один чоловік запитав у Сократа:

- Знаєш, що мені сказав про тебе твій друг?
- Зачекай, – зупинив його Сократ, – просій спочатку те, що збираєшся сказати, через три сита.
- Три сита?
- Так. Перш ніж що-небудь говорити, потрібно це тричі просіяти. Спочатку через сито правди. Ти впевнений, що це правда?

хвилин прочитати завдання і обговорити її в групі і за необхідності поставити запитання викладачеві. 2. Провести міні дискусію «Навіщо знати які аргументи слабкі і неспроможні?». На виконання завдання відводимо 3 хвилини. 3. Упродовж 10 хвилин до обраної тези дібрати сильні аргументи, щоб обґрунтувати думку або контраргументи щоб її спростувати. 4. Протягом 2 хвилин перевірити дібрані аргументи відповідно до таких вимог.

Картка №4 Вимоги до аргументів (закони аргументації)

Закон мінімізації - добір не менше 3 аргументів і не більше 5 аргументів.

Закон поступовості – завершення аргументації найсильнішим аргументом.

Закон науковості – застосування результатів експериментальних досліджень.

Закон наочності – добір прикладів, ілюстрацій, фотографій.

Закон авторитету – застосування цитат авторитетних осіб.

Картка №5

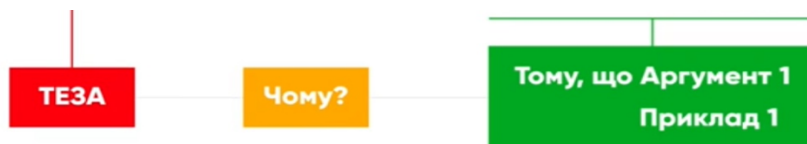
- емпірична — обґрунтування тези шляхом безпосереднього звертання до дійсності (використання прикладів);

- теоретична — обґрунтування, в основу якого покладені міркування;

- причинова — обґрунтування тези шляхом наведення причиновонаслідкового зв'язку між аргументами й тезою;

- аналогічна — обґрунтування тези шляхом наведення схожості того, що говорять в аргументах з тим, що говорять у тезі.

Далі розмістити дібрані аргументи відповідно до схеми.

2. Визначте завдання, яке діти виконуватимуть у парах. Аргументуйте доцільність такої роботи.

3. Заслухайте (вибірково), як було виконано завдання.

4. Підведіть підсумки роботи.

Одним із прикладів методу «Робота в парах» є «Узаконена шпаргалка».

«Узаконена шпаргалка»

Як відомо, у шпаргалці коротко і стисло записують інформацію. Для її виготовлення необхідно систематизувати й узагальнити вивчений матеріал. Створена учнем шпаргалка може бути методом діагностики рівня навчальних досягнень, адже, не маючи знань, не здійснивши аналізу інформації, неможливо якісно скласти цю письмову підказку.

Організація роботи:

1. Запропонуйте учням об'єднатися в пари і виготовити шпаргалку з теми, що вивчалася протягом уроку, або з розділу підручника.

2. Проаналізуйте результати роботи школярів.

«Сім речень»

Метод використовується для навчання учнів вибирати основний матеріал із запропонованого вчителем обсягу інформації.

Організація роботи:

1. Запропонуйте учням прочитати текст.

2. Порадьте поміркувати, яка думка є основною у викладеному матеріалі; чи відповідає назва тексту його змісту.

3. Разом з учнями виберіть сім головних речень, які відображають суть прочитаного. Випишіть їх.

4. Прочитайте виписані речення.

«Ланцюжок»

Цей метод дає можливість поглибити знання під час вивчення нового матеріалу.

Організація роботи:

1. Запропонуйте учням утворити робочі пари і сформулюйте завдання, наприклад: назвати правила вживання апострофа, навести приклади тіл (або ознаки) живої і неживої природи.

2. Протягом трьох хвилин пари обговорюють це завдання.

3. Виходячи по черзі до таблиці із символічним зображенням ланцюжка, кожна пара повинна записати свої варіанти, не

повторюючи при цьому попередніх. Якщо такі варіанти вже внесено до таблиці, учасники робочої пари повинні експромтом продукувати нові пропозиції, щоб не перервати ланцюжок.

«Робота в малих групах»

Метод забезпечує можливість колективно вирішувати проблему, яка не під силу одному учневі або через складність, або через нестачу інформації. Зазвичай мала група складається з 4–6 учасників.

Організація роботи:

1. Об'єднайте учнів у малі групи.
2. Запропонуйте вибрати керівника групи і розподілити ролі між іншими учасниками.
3. Дайте кожній групі завдання, записане на окремому аркуші.
4. Зазначте, скільки часу відводиться на виконання завдання.
5. Запропонуйте кожному керівнику розповісти, як було виконано завдання і до яких висновків дійшли учасники групи.

«Похід до театру»

Метод дає змогу розвинути мотивацію до навчання, перевірити рівень сформованості знань, виховати колективістські почуття.

Організація роботи:

1. Об'єднайте учнів у групи, пояснивши, що їх завдання – якнайшвидше «потрапити до лялькового театру», подолавши перешкоди на своєму шляху, якими є річка, озерце, болотяна місцевість, непрохідний ліс тощо.

2. Зазначте, що правильна відповідь на запитання – це подолана перешкода.

3. Приготуйте малюнки на картонних аркушах, які отримуватиме команда, що дала правильну відповідь на питання.

4. Після завершення гри порахуйте кількість малюнків кожної команди: та, що має їх найбільше, і є переможцем, отже, першою потрапляє до театру.

«Асоціативний куц»

Метод може ефективно використовуватися під час вивчення будь-якої теми на інтегрованих заняттях.

Організація роботи:

1. Визначте одним словом тему, над якою буде проводитися робота.

Крок 1.

Підготувати 5 карток із інформацією:

- Сильні аргументи;
- Слабкі аргументи;
- Неспроможні аргументи;
- Вимоги до аргументів
- Види аргументації.

Картка №1 Сильні аргументи

- Закони, статuti, документи;
- Точно встановленні факти;
- Результати експериментальних досліджень;
- Експертні висновки;
- Статистична інформація;
- Покази очевидці;
- Цитати з праць видатних педагогів;
- Посилання на власний багаторічний позитивний досвід.

Картка №2 Слабкі аргументи

- Посилання, цитати з висловів невідомих або маловідомих людей;
- Доведення особистого характеру;
- Тенденційно (не об'єктивно, упереджено) підібрані відступи, афоризми, вислови;
- Доведення, версії або узагальнення на основі здогадок, припущень, неповних статистичних даних.

Картка №3 Неспроможні аргументи

- Судження на основі підтасованих фактів;
- Посилання на сумнівні, неперевірені джерела (з достовірних джерел стало відомо);
- Рішення, які втратили силу;
- Фальсифікація, неправдиві заяви;
- Доведення, розраховані забобони, невігластво;
- Доведення на основі соціальних стереотипів («надто молодий», «це не жіноча робота», «наш клієнт не зрозуміє»).

Далі добрати 3-4 тези, які студенти будуть доводити або спростовувати. Наприклад, «Самоосвітня діяльність, сприяє розвитку творчих здібностей майбутнього творчого педагога» (кількість тез залежить від кількості груп).

Крок 2.

Розподілити студентів на групи або пари. Студенти отримують конверт з інформаційними картками і мають завдання. 1 Упродовж 2

2. **Моделювання.** Ділимо студентів на групи і ставимо такі завдання:

- Упродовж 3-х хвилин оберіть спільну тему інформаційної промови (можна запропонувати орієнтовні теми, наприклад «Як стати творчим викладачем»);

- Упродовж 2-х хвилин сформулюйте її загальну мету (наприклад, «Я хочу аби слухачі дізналися про 5 основних секретів» або «Я хочу аби слухачі засвоїли 3 основні прийоми»).

3. Прийняття рішення:

- Упродовж 3-х хвилин ознайомити зі змістом карток а потім скласти модель інформаційної промови. Прийоми описані на картках мають якомога доцільніше розкривати обрану тему. Можна запропонувати декілька порожніх карток. На них учасники гри записують власні прийоми. Під час складання моделі, запропонуйте студентам отримати три підказки від викладача. На виконання завдання виділяємо 10 хв.

Модель інформаційної промови

4. Перевірка моделі. Оберіть спікера. Спікер упродовж 2-3-хвилин презентує результати роботи групи на загал. Під час презентації спікер аргументує «Чому для розкриття теми інформаційної промови обрано саме такі риторичні прийоми». В кінці викладач проводить рефлексію.

Інструмент 2

«Вчимося аргументувати» - ефективна аргументація – це основа вдалої промови.

Щоб розвинути у студентів вміння аргументувати або відстоювати власну думку, використовуємо освітній інструмент, який навчить студентів добирати сильні та доцільні аргументи. Цей інструмент сформує вміння переконувати співрозмовника, доводити або заперечувати твердження.

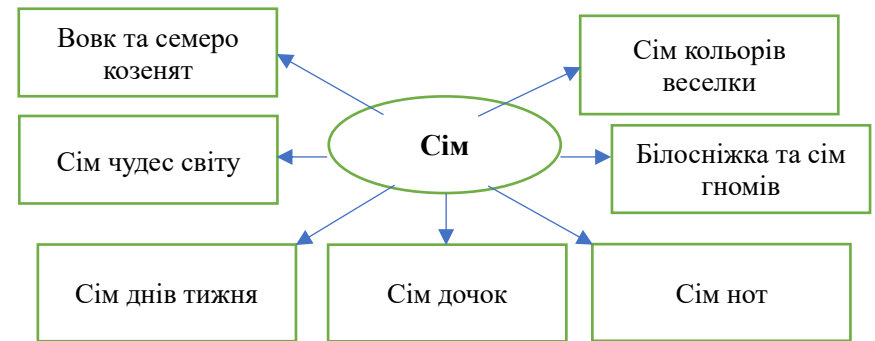
Чотири кроки ефективного застосування інструменту.

2. Запропонуйте учням згадати все, що пов'язано з цим словом: спочатку називаються найстійкіші асоціації, а потім – другорядні.

3. Зафіксуйте відповіді учнів у вигляді своєрідного «куща», який поступово «розростається».

Наприклад:

Учитель: «Усі ми використовуємо число «сім». Згадайте, де воно вам зустрічалося».

Можливі відповіді учнів:

«У казці “Вовк і семеро козенят”»;

«У казці “Білосніжка та семеро гномів”»;

«У тижні сім днів»;

«Сім чудес світу»;

«У прислів'ях, наприклад: семеро одного не чекають та ін.»; «Сім кольорів райдуги» тощо.

Таким чином виникає асоціативний куш, який учитель зображує на рисунку.

«Акваріум»

Метод ефективний для розвитку навичок спілкування в малій групі, удосконалення вміння дискутувати й аргументувати свою думку на етапі осмислення нового матеріалу.

Організація роботи:

1. Запропонуйте учням об'єднатися в групи по 4–6 учасників і ознайомте їх із завданнями.

2. Попросіть одну з груп зайняти місце в центрі класу. Це необхідно для того, щоб відокремити її від слухачів певною відстанню.

3. Групі в центрі класу запропонуйте протягом 3–5 хв. обговорити завдання і визначити можливі шляхи вирішення

проблемної ситуації. Інші учні повинні слухати і не втручатися. Важливими є не лише результати обговорення, а й під впливом яких аргументів прийнято рішення.

4. Після завершення роботи попросить іншу групу зайняти місце в «акваріумі» й обговорити наступну ситуацію.

«Буриме»

Метод є особливо ефективним під час вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ», природознавства тощо. Дає змогу поглибити знання про явище, процес, що вивчаються, і водночас розвинути творчі якості учнів.

Організація роботи:

1. Об'єднайте учнів у групи.
 2. Запропонуйте описати явище, що вивчалось на уроці, у різних жанрах: оповідання, вірш, загадка, гумореска, опис тощо.
- Наприклад, переліт птахів у теплі краї, листопад, утворення льоду, виникнення вітру (бури) тощо.

3. Переможцем стає та група, яка підготувала найцікавішу роботу.

Дискусія «Додаткове крісло»

Метод спрямований на формування критичного мислення й розвиток умінь аргументувати власну позицію під час вивчення нового матеріалу та його узагальнення, підведення підсумків. Він також сприяє розвитку лідерських якостей, самостійності й відповідальності як особистісних рис.

Метод можна реалізовувати як у навчальній, так і у виховній роботі з учнями.

Організація роботи:

1. Виберіть тему для дискусії.
2. Допоможіть учням об'єднатися в кілька груп, у яких необхідно вибрати лідера.
3. Запропонуйте лідерам зайняти стільці в центрі класу. Одне крісло має залишатися вільним.
4. Лідери публічно дискутують, представляючи погляди своєї групи.
5. Якщо учні не погоджуються з поглядами лідерів, то повинні зайняти вільний (додатковий) стілець, спростовуючи аргументи котрогось із лідерів, вказуючи на суперечності в поглядах. Але не можна дискутувати! Після висловлення думок учень повинен зайняти своє місце в групі.

Розповідь	Складання плану Вступ..... Мета..... 1..... 1.1..... 1.2..... 1.3..... 2..... 2.1..... 2.2..... 2.3..... 2.4..... Підсумок.....
Елегантний фінал (завершення промови гарним прийомом: віршем, цитатою; мета — сприяння хорошему настрою)	Доцільний фінал: підсумковий (підбиває підсумки й остаточно формулює висновки чи правила)
Доцільний фінал: типологічний (із перспективою і фоном) типологічний з перспективою показує, як певна проблема буде виглядати в перспективі типологічний з фоном – подає предмет поряд з однорідними або подібними, чи ставить його в опозицію до них; як предмет виглядає на фоні інших, чим вигідно відрізняється	Апелювальний фінал це пряме емоційне звертання до слухачів при завершенні презентації (заклик до дій)
Перехід до наступного питання промови (якщо декілька питань) - цікавий вислів - актуальна статистика - гумор - пауза ! зміна тону голосу - фраза: «Переходимо до наступного питання...»	Вступ
Основна частина	Заклучна частина (фінал)

команду. З'ясуємо, чому навіть найкращі Android-смартфони не переконують користувачів iPhone змінити смартфон.	
Хронологічний метод (опис подій у минулому — розповідь про сучасну ситуацію — припущення щодо майбутнього)	Дедуктивний метод (подання матеріалу від загального до конкретного)
Індуктивний метод (подання матеріалу від конкретного до загального)	Аналогічний метод (зіставлення подій, явищ, фактів)
Стадійний метод (послідовний виклад одного питання за іншим)	Проблемний метод (проблема — рішення) спочатку звертаємо увагу на наявну проблему, потім пояснюємо, чому проблема виникла, далі пропонуємо свої рекомендації щодо розв'язання проблеми
Теорія/практика (пояснення того, що може відбутися, а далі опис того, що відбулося насправді)	Причина/наслідок (виклад причини, а потім визначення наслідку)
Поділ цитати (кожне слово цитати може стати окремим пунктом промови)	
Опис	Пояснення
Міркування (оратор ставить собі запитання й відповідає на них)	Доведення (аргументація)

6. Якщо хтось із лідерів презентує погляди, близькі до переконань інших учасників дискусії, то такі школярі можуть стати біля того, хто виступає, демонструючи солідарність і єдність поглядів. При цьому не треба займати місце в кріслі.

7. Підведіть підсумки дискусії.

«Розумна сова»

Метод дає змогу осмислено засвоювати навчальний матеріал, аналізувати вивчене через самостійне формулювання запитань до теми чи розділу, який вивчається.

Організація роботи:

1. Перед уроком приготуйте аркуші паперу, на яких зображена сова як символ розумної тварини і знак питання.

2. Після вивчення теми покладіть «сову» на парту одному з учнів і сформулюйте запитання.

3. Учень відповідає і передає «сову» комусь із однокласників, формулюючи своє запитання.

4. Якщо школяр не знає відповіді, він може попросити підказку однокласника, поклавши на його стіл аркуш із зображенням знака питання («?»). Отримавши підказку, учень повинен відповідати сам.

5. Підведіть підсумки повторення матеріалу. Вирішіть з учнями, у кого на столі стоятиме сова.

«Шість капелюхів»

Метод використовується під час вирішення проблем творчого характеру. Його застосовують, наприклад, під час обговорення історичних подій, образів та вчинків літературних персонажів, діяльності видатних особистостей тощо.

Організація роботи:

1. Підготуйте шість кольорових капелюхів (білий, червоний, чорний, жовтий, зелений, голубий). Кольори символізують шість різних способів мислення. Капелюхи можна замінити кольоровими аркушами паперу.

Білий — пов'язаний з пошуком та аналізом інформації, опираючись на конкретні дані, нейтральні факти.

Червоний — передбачає сприйняття інформації, висловлення припущень, керуючись емоціями, інтуїцією, відчуттями (позитивними і негативними).

Чорний — означає осмислення лише вад і недоліків досліджуваного явища чи процесу, подання інформації лише в негативному світлі.

Жовтий – передбачає пошук та аналіз позитивної інформації про явище, що вивчається, висловлення конструктивних думок.

Зелений – асоціюється з рослинністю і процвітанням, передбачає пошук креативних рішень; він означає творчість, нове мислення, інноваційність.

Голубий – є внутрішнім керівником групи, завдання якого – узгоджувати роботу інших груп (капельюхів); він не допускає домінування позиції певного кольору.

2. Сформууйте шість груп відповідно до шести кольорів капельюхів.

3. Роздайте керівникам груп кольорові капельюхи (або аркуші).

4. Поставте завдання перед учнями відповідно до теми і визначте час для обговорення.

5. Заслухайте аргументи представників шести груп. 6. Підведіть підсумки дискусії.

«Риболовля»

Метод дає змогу всебічно вивчити навчальний матеріал, водночас привчаючи учнів до запам'ятовування й відтворення інформації, розвитку мислення. Ефективною буде як робота кожного учня, так і робота в парах, групах.

Організація роботи:

1. Запропонуйте учням намалювати на цупкому папері й вирізати фігури риб, яких вони хотіли б піймати: щука, сом, окунь, карась, форель тощо.

2. Дайте завдання: до вивченої теми (розділу) придумати декілька запитань.

3. Перечитайте запитання і відберіть найцікавіші, додаючи також свої. Потім пронумеруйте запитання і відповідні номери надпишіть на фігурках риб.

4. Фігури риб прикріпіть на дошку (кожному номеру риби відповідає певне запитання, яке придумали учні та вчитель).

5. Школярі по черзі називають номер риби, яку хотіли б упіймати.

6. Учитель зачитує текст запитання (можна його подати також на аркуші).

7. Якщо учень знає відповідь на запитання, він отримує «улов». Якщо ні, зловлена риба дістається тому, хто зголосився відповісти.

8. Підрахуйте кількість упійманих учнями риб. Перемагає й отримує оцінку той школяр, у якого найбільше улову.

	Шановні присутні! Ви вже прослухали цікаві та яскраві виступи моїх колег з проблеми... Я сам із великим задоволенням прослухав їх і тепер продовжую цю тему. Хочу запропонувати вам своє бачення озвучених питань.
Прийом вступу 2. Оратор підкреслює важливість теми для аудиторії (слухачі не готові до сприйняття промови) Шановні..! Я хотів би привернути вашу увагу до проблеми... Вважаю, що це питання має стратегічне значення. Якщо не буде належного..., то не буде...	Прийом вступу 3. Оратор говорить про те, що може об'єднати його з аудиторією (конфліктна ситуація) патріотичні почуття, прагнення процвітання батьківщини, відповідальність за спільну справу; вказівка на почуття обов'язку й необхідність висловити свою позицію; переходить до аналітичної аргументації
Приклад із власного досвіду...	Ситуація з життя
Цитування крилатого вислову, афоризму, прислів'я чи приказки	Події, які наразі хвилюють суспільство
Матеріал з медіа, приклад із книги, кінофільму	Цитування точних цифрових даних, документів
Жарт, анекдот (повинен не лише викликати сміх, а й стосуватися теми виступу), гумористичне зауваження	Неочікуване запитання до аудиторії
Представлення теми промови Просто: Мета моєї промови/виступу — розповісти вам (показати вам...), що...». З опрацюванням: «Яка операційна система найкраща: Android чи iOS? Запропонувати власнику iPhone змінити бренд — це теж саме, що футболістському вболівальнику змінити улюблену	Історія

2. Інформаційні промови

(заняття адаптовано для здобувачів вищої освіти з курсу «Бери і роби» онлайн платформи Edera за підтримки Міністерства освіти і науки України. Режим доступу - <https://courses.edera.com/login?next=/dashboard>)

Як створювати якісні інформаційні промови?

Інформаційна промова дає нове уявлення про предмет і привертає до нього увагу. Студентам необхідні навички створення інформаційної промови щоб передати свої знання, ідеї, думки, донести до слухачів інформацію цікаво і дотепно. Сьогодні аби бути успішною людиною потрібно володіти навичками інформування. Викладачі мають використовувати цей інструмент аби навчаючи студентів презентувати результати виконаних досліджень і проєктів. Щоб швидко та якісно створити промову на актуальну тему студентам знадобиться декілька інструментів.

Інструмент 1

«Риторична гра» - це гра, що розвиває навички ефективного спілкування. Передбачає моделювання реальності, змагальність і рольову поведінку.

Мета гри – створити модель майбутньої промови.

На кожному з етапів студенти мають виконати кілька завдань, презентувати образ майбутньої промови і отримати відгук викладача. Цей інструмент розвиває вміння: - **ставити завдання** - **моделювати** - **приймати рішення** - **перевіряти моделі** – **формулювати висновки**.

Етапи риторичної гри.

1. **Постановка завдання.** Підготувати картки на яких надруковано назви структурних компонентів інформаційної промови та можливі прийоми їх реалізації.

Приклади карток

Вітання: Доброго ранку/ добрий день/ доброго вечора!	Звертання: Шановні колеги!/ Вельмишановні пані та панове!
Представлення (ім'я, посада, організація): Мене звати....	Висловлення радості: Я радий, що маю можливість виступити.....
Домовленість про те, коли можна ставити запитання	Прийом вступу 1. Оратор підкреслює своє право говорити на певну тему

«Упізнай мене»

Застосовується на уроках літературного читання. Під час реалізації методу доцільно використовувати елементи драматизації.

Організація роботи:

1. Запропонуйте напередодні уроку одному з учнів класу виступити від імені відомої особи (письменника, історичного діяча, літературного героя), не називаючи її, але описуючи її вчинки, відкриття, міркування, діяльність тощо.

2. Поясніть учням, що вони повинні відгадати ім'я цієї видатної постаті й аргументувати свою відповідь.

«Хокей»

Гру доцільно використовувати на етапі поглиблення засвоєння знань або повторення вивченого. Її суть полягає в тому, що учні, які об'єднані у дві команди, взаємно ставлять запитання, змагаючись у рівні обізнаності в навчальному матеріалі.

Організація роботи:

1. Сформууйте дві команди по шість учасників: один воротар, двоє захисників, троє нападників. Інші учні виконують роль запасних гравців або вболівальників.

2. Ознайомте учасників гри із правилами: «кидок у ворота» (здійснюють нападники) – це питання, поставлене суперником; «гол» – відповідь відсутня або неправильна; «шайба відбита» – захисники або воротар дали правильну відповідь на запитання.

3. Виберіть арбітра, який рахує кількість пропущених і забитих «шайб», стежить за часом і дотриманням правил гри, видаляє порушників.

4. Запропонуйте учням розпочати гру, взаємно обмінюючись запитаннями з теми, що вивчається.

«Займи позицію»

Метод корисний на початку роботи, коли виникають дискусійні питання. Він забезпечує можливість учням демонструвати різноманітні погляди на проблему, що вивчається. Метод доцільно також використовувати після вивчення певного матеріалу, адже він дає змогу з'ясувати суть протилежних позицій щодо вирішення проблеми.

Організація роботи:

1. Запропонуйте учням дискусійне питання і попросіть їх визначити власну позицію.

2. Розмістіть плакати в протилежних кутках кімнати («за», «не знаю, немає конкретної позиції», «проти»).

3. Повідомте правила проведення вправи й обговоріть їх з учнями.

4. Поясніть, що діти повинні стати біля відповідного плаката, який відображає їхній погляд на запропоноване питання.

5. Попросіть кількох учасників обґрунтувати свою позицію.

6. Запропонуйте учням після обговорення, якщо їх думка змінилася, перейти до іншого плаката (причини необхідно обґрунтувати).

7. Назвіть найбільш переконливі аргументи своєї та протилежної сторони.

Розглянуті інтерактивні методи, прийоми та ігри описані М. Бойко, С. Кашилевим, Б. Кубічек, Н. Лупак, Л. Пироженко, О. Пометун, А. Соценко, О. Стребною, В. Ягодніковою та адаптовані авторами посібника, які водночас є розробниками методів.

2. Ігрові технології

Поняття гри та ігрових технологій

Однією з найстаріших освітніх технологій є ігрова. Гра – це підпорядковане сукупності правил, прийомів або засноване на певних умовах заняття, що є розвагою або розвагою та спортом одночасно. Це низка дій, спрямованих на досягнення мети.

Будь-яка гра включає три основні етапи: підготовчий (формулюється мета гри, відповідно до змісту навчального матеріалу розробляється сценарій, готується обладнання, розподіляються ролі, проводиться інструктування тощо); безпосереднє проведення гри; узагальнення, аналіз результатів. Виходячи з визначення, у якому зафіксовані алгоритмічність та відповідність результату сформульованій меті, які є головними ознаками технологізації освіти, можна стверджувати, що гра – це технологія. Отже, *ігрова технологія* – це сукупність дій учасників презентації (дійства), де вони виконують певні ролі, забезпечуючи відповідність результату визначеній меті.

Проте відомі й інші трактування цього поняття. Ігрові технології – це велика група методів і прийомів у формі різних педагогічних ігор. У свою чергу, сукупність педагогічних ігор, підпорядкованих визначеній меті, які гарантують позитивний результат, також тлумачать як ігрові технології.

Функції та види ігор

Формулювання завдань є одним із найскладніших етапів підготовки квест-заняття. Це мають бути не просто запитання, що потребують відповіді, а творчі, цікаві, захопливі задачі, для розв'язання яких необхідно креативно і оригінально застосувати наявні знання.

Правила квесту мають бути чітко сформульовані й зрозумілі для всіх учасників. Необхідно стежити за тим, щоб ніхто з студентів їх не порушував.

Сюжет повинен зацікавити і захопити, але в той же час має відповідати навчальній меті.

- Що може завважати при проведенні квест-уроків?

Кількість учасників має відповідати завданням квесту, кількості інформації, меті заняття тощо. Кожен студент має брати участь у роботі. Інакше немає сенсу проводити таке заняття.

Обов'язково треба пам'ятати про **обсяг** пропонованої інформації. Якщо її буде забагато, гра може затягнутися.

Складність завдань має відповідати знанням і можливостям студентів. Тобто вони не можуть бути надзвичайно простими. Якщо буде надто складно – студентам стане нецікаво.

На сьогодні поширеною формою квест-заняття є **веб-квест**, який не тільки робить навчання жвавим і цікавим, а й вчить студентів працювати з інформацією, використовувати різноманітні інформаційні ресурси, підвищує рівень інформаційної грамотності. Веб-квест може бути застосований при дистанційному або інклюзивному навчанні, оскільки дозволяє працювати із завданнями відокремлено.

- Які етапи створення веб-квесту?

1. Визначення теми.
2. Пошук сайту, на якому розміщено шаблон для створення веб-квесту.
3. Формулювання завдання.
4. Створення системи оцінювання.
5. Знаходження джерел інформації, якими користуватимуться учні.
6. Розміщення квесту на веб-сайті.
7. Яка послідовність проходження навчального веб-квесту?

Зазвичай вона буває такою:

завдання → запитання → робота з інтернет-ресурсами → аналіз отриманої інформації → перехід до наступного запитання.

знайти певні предмети, розшифрувати правило, цитату, фінальну тему заняття, розшукати вихід з приміщення, знайти людину, яка відповість на запитання тощо.

- Чи відрізняється структурно квест-заняття від інших занять?

Структура квест-заняття зазвичай є такою:

- організаційна частина;
- мотивація навчальної діяльності;
- актуалізація опорних знань;
- проходження квесту;
- підбиття підсумків і обговорення результатів роботи.

- Які етапи підготовки навчального квесту?

1. Визначення теми і мети квесту.
2. Підготовка сюжету.
3. Визначення ролей учасників.
4. Формулювання завдань.
5. Пошук джерел інформації, якими користуватимуться студенти.

6. Створення системи оцінювання.

- Яка послідовність проходження квесту на занятті?

завдання → запитання → пошук відповіді → аналіз отриманої інформації → перехід до наступного запитання.

- Що допоможе вдало провести квест-заняття?

Тема має бути сформульована таким чином, щоб одразу захопити своїм змістом і зробити зрозумілими сферу пошуку та подальші кроки. Тут має бути присутній ігровий елемент, але в той же час має бути зрозумілою проблема.

Визначення ролей. Відповідно до сформульованої мети заняття і теми квесту треба об'єднати студентів у групи, чітко визначивши при цьому обов'язки, права, особливості створюваної ситуації, кінцеву мету. Цікавості заняття додасть конкуренція між групами.

Спільність дій. Інтерактивність. Обов'язковою умовою вдалого проведення квест-заняття є спільність дій студентів. Шукаючи відповіді на запитання, розв'язуючи задачі, розгадуючи загадки, вони не тільки самі вчаться, а й вчать одне одного, обмінюються досвідом і знаннями. Спільність дій сприяє й тому, що інформація, яка була невідома одній особі, або забута нею, засвоюється і запам'ятовується в умовах підвищеної емоційності, яка створюється у тому числі й завдяки командній роботі.

Ігрові технології відрізняються від інших технологій тим, що є добре відомими з дитинства й позитивно сприймаються всіма учасниками освітнього процесу, викликаючи позитивні емоції, стимулюючи пізнавальну активність, розвиток уяви, творче мислення. У грі легше долаються труднощі, перешкоди, психологічні бар'єри. Ігрова діяльність сприяє формуванню здорового способу життя. У колективних іграх реалізуються елементи змагань, а це дає змогу використовувати суперництво як ще один чинник створення зовнішньої мотивації до формування в учнів компетентностей. Саме в іграх діти проявляють як позитивні, так і негативні риси, маючи змогу реалізувати себе в різних ситуаціях, виконати певні соціальні ролі, продемонструвати способи подолання проблем.

Гра може, триваючи від кількох хвилин до години й більше, використовуватися в урочній та позаурочній діяльності. Усі ігри поділяють на дві системоутворювальні групи: творчі ігри та ігри за правилами. Творчі ігри – це креативна діяльність дітей, яка розгортається за їх власною ініціативою. У початкових школах реалізуються: сюжетно-рольові (сімейні, побутові, суспільні) ігри; ігри-драматизації і театралізовані ігри, конструктивно-будівельні ігри; ігри з елементами праці і художньо-творчої діяльності (драматизація, інсценування); ігри- фантазування.

Ігри за правилами – це рухливі (сюжетні чи з предметами; з переважанням бігу чи стрибків, ігри-естафети) та дидактичні ігри. Вони передбачають реалізацію дітьми попередньо створеної дорослими змістової і процесуальної основи. Дії та поведінка гравців обумовлюються ігровими правилами.

Зважаючи на різноманітність функцій (навчальна, мотиваційна, виховна, розвивальна, адаптаційна, креативна, діагностична, терапевтична), науковці виокремлюють багато видів ігор. Педагогічні ігри класифікують за такими ознаками: за галуззю діяльності, за характером педагогічного процесу, за ігровою методикою, за предметною областю, за видом ігрового середовища тощо.

За галуззю діяльності розрізняють фізичні, інтелектуальні, трудові, соціальні, психологічні ігри. За характером педагогічного процесу виокремлюють навчальні, тренінгові, контролюючі, узагальнювальні, пізнавальні, виховні, розвивальні, репродуктивні, продуктивні, творчі ігри. За ігровою методикою диференціюють предметні, сюжетні, рольові, ділові, імітаційні, драматизаційні ігри.

За предметною галуззю виокремлюють математичні, хімічні, біологічні ігри тощо, а також фізкультурні, спортивні, народні, військово-прикладні. За видом ігрового середовища ігри поділяються на комп'ютерні, телевізійні, настільні, кімнатні, вуличні, на місцевості.

Численними дослідженнями доведено, що в початковій школі посилюється тенденція до інтелектуалізації ігор, тобто в групі ігор за правилами для молодших школярів особливе значення мають інтелектуальні ігри. Організуючи гру, учитель повинен ознайомити учнів із вимогами до її проведення. Важливо пояснити, що під час гри не можна змінювати правил, втручатися в її процес. Після проведення гри учасники повинні проаналізувати результати, визначити помилки та способи їх уникнення в майбутньому. У групі ігор за правилами яскраво вирізняються українські народні ігри. Вони поділяються на такі види: рухливі, хороводні, театралізовані, інтелектуальні, традиційні народні ігри малих форм.

Поширення ігрових технологій у початковій освіті пояснюється тим, що гра є природною пізнавальною діяльністю дитини. Саме тому до гри як до більш зрозумілої для дитини діяльності звертаються педагоги для організації складнішої для учнів навчально-пізнавальної діяльності. При цьому важливо, що школяреві забезпечується активна позиція, стимулюються його творчі здібності, формується інтерес до засвоєння нових знань і способів дій. Основні етапи ігрової технології відображені в таблиці 2.

Таблиця 2

Основні етапи ігрової технології

Назва етапу	Змістове наповнення етапу	Діяльність учителя та учнів
Етап підготовки (організаційний)	Розробка гри Введення в гру	Визначення мети та допоміжних цілей гри; розробка сценарію і плану гри; проведення інструктажу; підготовка навчального забезпечення. Розподіл ролей; формування груп і консультування учасників.

основним принципом якої є покрокове виконання заздалегідь підготовлених завдань. Квести можуть бути командними або індивідуальними.

- Які види квестів існують?

1. **Ескейп рум** передбачає пошук виходу з одного чи кількох приміщень за допомогою захованих підказок. Зазвичай має обмеження у часі. Найчастіше – 1 годину.

2. **Квест у реальності** передбачає повне занурення в сюжетну лінію, яка базується на змісті відомих книг, фільмів або комп'ютерних ігор. Різновидом квесту в реальності є екшн-квест, який базується на виконанні героєм активних дій, спрямованих на досягнення певної мети. Або хорор-квест, який має неабиякий успіх у поціновувачів гострих відчуттів.

3. **Квест-перфоманс** заснований на взаємодії команди гравців з акторами, які грають ролі як позитивних, так і негативних персонажів. Головним принципом тут є не пошук підказок, а вплив на сюжет шляхом прийняття рішення на основі аналізу ситуації.

4. **Морфеус**. Це особливий жанр квесту, в якому виконувати завдання гравці мають із зав'язаними очима.

- Що таке квест-заняття?

Це заняття, на якому пропонується у формі квесту, тобто пошукової (часто пригодницької) гри виконати низку різноманітних логічних дій, спрямованих на отримання кінцевого результату.

Квест-заняття стимулює розвиток логічного мислення, привчає студентів розмірковувати над завданням, різнобічно оцінювати ситуацію, аналізувати інформацію з точки зору значимості, важливості та необхідності, дозволяє пов'язувати матеріал кількох предметів, залучаючи логіку і критичне мислення.

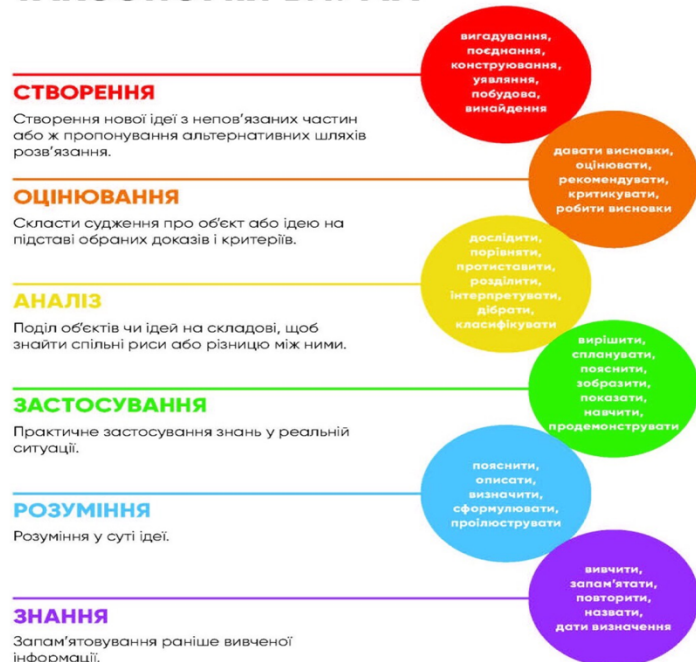
До того ж він дає можливість студентам відчувати себе безпосередніми учасниками освітнього процесу, а не залишатися спостерігачами і споживачами інформації, пропонуваної викладачем. Емоційність процесу, пов'язана із отриманням результатів і проходженням етапів квесту, сприяє кращому запам'ятовуванню інформації.

- Де провести квест-заняття?

Провести таке заняття можна як на свіжому повітрі – на подвір'ї, на стадіоні, у парку, на екскурсії, так і в приміщенні – в аудиторії, в спортивній залі, в музеї тощо.

При цьому завдання головоломки можуть бути різними: розшукати предмети, розв'язати задачу, відповісти на запитання,

ТАКСОНОМІЯ БЛУМА

Лабораторне заняття № 2. Розробка та впровадження ігрових технологій у освітній процес початкової школи

План:

1. Квести
2. Інформаційні промови
3. Психологічні ігри

1. Квести

(гра адаптована для здобувачів вищої освіти з курсу «Бери і роби» онлайн платформи Edera за підтримки Міністерства освіти і науки України. Режим доступу - <https://courses.edera.com/login?next=/dashboard>)

Навчальний квест: навчати, шукати, грати

Що таке квест? «Квест» походить від англійського слова quest, що означає «пошук», «пошуки пригод». Сьогодні квест – це гра,

Етап проведення гри	Групова робота Міжгрупова робота	Робота з інформаційними ресурсами; проведення мозкового штурму та тренінгів; виконання роботи відповідно до сценарію. Виступи груп і окремих учасників; демонстрація результатів; робота експертів.
Узагальнювально-аналітичний етап	Підведення підсумків гри	Аналіз, рефлексія (методи «Мікрофон», «Журналіст»); оцінка і самооцінка роботи; висновки й узагальнення; вироблення рекомендацій.

Приклади рольових ігор

Рольова театралізована гра «Лісовий велетень» Ведучий виконує роль дуба, який у своїй кроні ховає від вітру, грози, холоду комахок, пташенят. Ролі тварин, різних явищ природи виконують діти.

Учитель читає: «На галявині лісу з давніх-давен стоїть велетенський, кремезний дуб. І люди, і звірі його дуже люблять: весною милуються його молодим листям, влітку ховаються від спекотних променів сонця, восени збирають жолуді. Діти часто граються під дубом, лежачи на м'якій травичці, розповідають різні історії. Ніколи не був дуб самотнім, бо жили на ньому різні тваринки. Он виглядає руда мураха.

Де ж ти тут живеш, мурашко? Чи одна, чи з родичами? Що їси? Чи добре тобі тут жити? [Комашка розповідає про своє життя.]

Дивіться, діти, серед гілля промайнув рожевий ліхтарик. Хто ж це там живе на гіллі? [Виходить білочка, показує свій хвіст, вушка-пензлики і розповідає про своє житло-дупло.]

А хто змайстрував домівку для білочки? [З'являється дятел – санітар лісу, розповідає свою історію.]

Рано-вранці з першими променями сонечка лунає дзвінка пісенька. Це співає соловейко. [Розповідь соловейка.]

Жилося всім дружно і весело. Аж тут із ближнього села підійшов до дуба чоловік. Він тримав у руках гостру довгу пилку та сокиру. Затремтів дуб, сполохались тваринки: «Що задумав цей чоловік?»

[Думки чоловіка необхідно відтворити вголос.]

Друзі, що нам робити?»

Діти пропонують, як врятувати свого друга-дуба і покарати чоловіка-розбійника.

Рольова дидактична гра «Форум Всесвітнього центру здоров'я»

Діти уявляють себе учасниками Всесвітнього центру здоров'я. Об'єднавшись у 6 груп, учні обирають провідних фахівців: стоматолога, офтальмолога, ортопеда, невропатолога, дієтолога, еколога.

Представник кожної групи повинен дати інтерв'ю, розповідаючи про свою роботу.

Приклади інших рольових ігор розміщені в додатку Б.

Під час ігор діти навчають одні одних, реалізуючи визначений алгоритм дій. У зв'язку з цим ігри розглядають водночас як технології і як методи інтерактивного навчання.

Окрім ігор, в освітньому процесі застосовуються *забави*. Учителі початкових шкіл в Україні зазвичай ототожнюють ці поняття. У Польщі їх диференціюють. На думку польського науковця Ч.Купісевича, забава – це одна з форм активності людини, що здійснюється добровільно і супроводжується позитивними емоційними й пізнавальними відчуттями. Польський дидакт В.Оконь вважає, що забава – це діяльність, яка виконується для отримання задоволення. Натомість гра може передбачати дидактичні цілі, реалізація яких вимагає від дитини проявів відповідальності.

В Україні набувають популярності ідеї педагогіки забави, що є поширеною в європейських країнах.

Педагогіка забави – це сукупність методів (технік, прийомів) для сприяння розвитку дітей за допомогою групи; її цілі впливають з концепції гуманістичної педагогіки, зокрема з Гештальт-теорії.

Ця теорія передбачає надання допомоги людині в тому, щоб стати відповідальною і зрілою, залишаючись веселою і спонтанною, при цьому насолоджуватися життям; навчитися любити друзів і близьких, не висловлювати їм претензій тощо.

Основні ідеї цієї теорії викладені в таких правилах: – жити зараз;

– жити тут, у цій ситуації;

– приймати себе таким, яким ти є;

– взаємодіяти зі своїм оточенням, яким воно є, а не яким би хотілося, щоб воно було;

	- Хто може використовувати..? - Чим може бути корисне..? - Що може зашкодити..?	завершіть, дослідіть, проведіть експеримент, проілюструйте, розрахуйте
Аналіз	- Які основні елементи..? - З чого складається..? - До якої групи відноситься..? - Які причини..? - Як влаштоване..? - Які функції..? - У чому схожість(відмінність)..? - Що спільного між? - Як пов'язані? - У чому зв'язок між...?	Визначте частини ознаки, причини, наслідки, встановіть послідовність, розділіть, розв'яжіть, розберіть, структуруйте, порівняйте, зіставте
Оцінювання	- Добре, чи погано..? - Які переваги або недоліки..? - Правильно чи помилково..? - Ефективно чи неефективно..? - Чи згодні ви, що.., чому..? - Чи правильно, що.., чому..?	Оцініть, порівняйте, що найкраще, хто правий, чому це саме важливе, доведіть, переконайте, підтримайте, перевірте, оцініть
Створення	Що нового ми можемо створити на заняттях...? Які нові ідеї ми можемо розв'язати на заняття...? Який новий шлях розв'язку ми будемо використовувати у творчих ситуаціях...?	Відкрийте, створіть, сплануйте, організуйте, випробуйте, проведіть, експериментуйте, впроваджуйте, творіть

стимулюють критичне мислення. Відповідаючи на запитання, учні аналізують й інтерпретують інформацію, аналізують ідеї, будують гіпотези, відстоюють свою точку зору. Запитання є засобом стимулювання різних видів мислення на різних рівнях складності.

Використання на уроках запитань високого рівня – на *аналіз, синтез, оцінку* – дозволить вчителю ефективно розвивати критичне мислення учнів. Уміння вчителя формулювати такі запитання є обов'язковою умовою вирішення цієї проблеми. З іншого боку, ми маємо навчити також учнів формулювати запитання різного рівня у процесі дослідження того чи іншого джерела знань. ***Розвинути такі уміння в учнів може допомогти використання вчителем спеціальних питальних слів для кожного рівня*** запитань. Такі слова можуть певний час виступати опорою для розвитку мислення учнів, зокрема і зоровою у вигляді роздаткових переліків.

Проте, використання таксономії Блума передбачає й формулювання пізнавальних завдань, які забезпечують досягнення навчальних результатів різного рівня. Такі ***завдання можуть бути побудовані за допомогою спеціальних дієслів, що «програмують» мисленнєву діяльність учнів певного рівня.***

Розглянемо ці інструменти в узагальненому вигляді.

ПИТАЛЬНІ СЛОВА І ДІЄСЛОВА ДЛЯ РІЗНОГО РІВНЯ НАВЧАЛЬНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Рівень мислення / навчального результату студента	Питальні слова, за допомогою яких формулюється запитання цього рівня	Дієслова, з використанням яких можна побудувати діяльність студентів на різному рівні мислення
Здобуття знань (інформації)	- Що таке...? Де...? Коли...? - Що саме...? - Скільки...? - Які приклади...?	Визначте, повторіть, складіть список, знайдіть, покажіть, перекажіть, перерахуйте, запам'ятайте, назвіть, відтворіть, зафіксуйте, розкажіть
Розуміння інформації	- Як передати іншими словами...? - Як ви розумієте...? - Як пояснити іншими словами...?	Поясніть, опишіть, розпізнайте, розташуй, оберіть, перекладіть, перекажіть своїми словами, підкресліть
Використання, застосування інформації	- У яких ситуаціях можна застосовувати...?	Застосуйте, використайте, продемонструйте, поясніть, обчисліть, виберіть,

- бути чесним із собою;
- виражати те, що хочеш, про що думаєш, що відчуваєш, а не маніпулювати собою й іншими за допомогою раціоналізації, очікувань, засуджень і спотворень;
- повною мірою відчувати всі емоції, які виникають: як позитивні, так і негативні;
- не приймати тих зовнішніх вимог, які входять у протиріччя з власними цінностями;
- бути готовим до здобуття нового досвіду;
- бути відкритим до змін і прагнути до зростання;
- зберігати в пам'яті минуле і в перспективі піклуватися про майбутнє.

Педагогіка забави виникла у 70-х роках ХХ ст. у США, Німеччині, Австрії, ставши результатом наукових пошуків шляхів підтримки людини через міжособистісне спілкування, інтеграцію в групу. З 1990 р. ідеї педагогіки забави проникли в Польщу. Вони пропaгувалися Клубом аніматора забави (КЛАНЗА), а згодом Польським товариством педагогів та аніматорів КЛАНЗА. Завданням педагогіки забави є реалізація таких методів, що впливають на емоційну сферу дитини, сприяють появі позитивних відчуттів, стимулюють активність, зміцнюють почуття безпеки, формують упевненість у собі, допомагають спілкуватися в колективі, а також здійснювати рефлексію над особистим досвідом і переживаннями.

Педагогіка забави – це не тільки сукупність методів, які полегшують розвиток особистості з допомогою групи, але й певна філософія мислення, що її повинен прийняти педагог, щоб створити творчу згуртовану групу на принципах комунікації та взаємного довіря. Учителю має акцентувати увагу на всіх успіхах вихованців, пам'ятаючи, що недоцільно виправляти помилки і критикувати під час гри. Педагогіка забави передбачає створення сприятливого середовища, у якому домінують радість, сміх, задоволення від спільного перебування.

Під час забави в дітей розвивається почуття гумору як особливо цінна якість, яка дає змогу протидіяти стресам, агресії, попереджувати конфлікти, досягати компромісів. У процесі забави формуються моральні цінності дітей. Педагоги стверджують, що без реалізації цієї функції неможливе її використання. Спільне визначення правил, норм поведінки допомагає в підготовці дітей до

суспільного життя, сприяє формуванню соціальної та громадянської компетентностей.

Далеко не кожна забава, що реалізовується в школі чи в позашкільній діяльності, відповідає ідеям педагогіки забави, а лише та, яка передбачає: добровільність участі, уникнення суперництва, стимулювання всіх рівнів спілкування, використання різноманітних засобів самовираження, створення емоційного піднесення, забезпечення радості життя тут і зараз.

Під час проведення забави використовуються різні елементи, обґрунтовані в методиці КЛАНЗА, а саме: логотип, футболки жовтого кольору для вчителів, вихователів або аніматорів, танці для групи, кольоровий «парашут», кольоровий ігровий тунель, шахівниця, асоціативні картки і різноманітний реквізит для активних ігор на свіжому повітрі.

Існує багато видів забави, зокрема:

- забави, які сприяють інтеграції дитини в колектив, пізнанню нового оточення;
- забави, що використовують рух, танець, жест для усунення м'язової і психічної напруги;
- дидактичні забави, під час яких відбувається формулювання проблеми і пошук шляхів їх вирішення;
- дискусійні забави, які забезпечують здійснення всебічного аналізу проблеми із залученням досвіду і набутих знань;
- забави, що полегшують переказування інформації;
- драми – забави з поділом на ролі як вступ до обговорення конкретної проблеми;
- забави, що створюють можливість здійснення самооцінки, пізнання ієрархії цінностей, власної спонтанної поведінки;
- забави, що інтегрують групу, передбачають спільну активну діяльність без поділу на тих, що беруть участь і спостерігають.

У початкових школах доцільно реалізовувати не лише окремі забави, а й драматичні дієства, у яких чергуються різноманітні сюжети на певну тему, наприклад: подорож до казкового лісу, подорож до країни мистецтв тощо; інтеграційні імпрези для дітей, батьків і вчителів «Разом у рідному місті», що передбачають виконання вправ, проведення забав відповідно до визначених етапів імпрези (виготовлення візиток, участь у музичному концерті рідного міста, прогулянка історичним центром чи мальовничими вулицями тощо).

ТАКСОНОМІЯ НАВЧАЛЬНИХ ЦІЛЕЙ ТА РЕЗУЛЬТАТІВ БЕНДЖАМІНА БЛУМА

	Навчальна мета/рівень	Результат якого досягають студенти
Н и з ь к и й р і в е н ь	Знання	запам'ятовування і відтворення студентами змісту навчальної інформації, включаючи факти, поняття, терміни й теорії
	Розуміння	здатність студентів сприймати викладене й передавати в іншій формі (своїми словами, іншою мовою, у графіку і т.д., встановлювати смисл інформації, прогнозувати, виходячи з раніше отриманої інформації
	Застосування	уміння без зовнішньої підказки застосовувати у новій ситуації знання, набуті раніше, використовувати теоретичні знання у життєвій ситуації
В и с о к и й р і в е н ь	Аналіз	уміння студентів розділяти матеріал на окремі складові, порівнювати частини, встановлювати їхні взаємозв'язки, логіку, класифікуючи, розуміючи модель, структуру їхньої організації
	Синтез	здатність студентів до творчого поєднання частин або елементів у нове ціле з іншими властивостями
	Оцінювання	уміння студентів робити кількісні або якісні оцінки, що ґрунтуються на використанні критеріїв або стандартів, та формулювати ціннісні судження про ідеї, дослідження, рішення, методи тощо

Бенджамін Блум встановив також, що *між рівнями мислення і відповідями на запитання, які ми ставимо, існує прямий зв'язок*. Більше того, самі запитання утворюють ієрархію цілком відповідну таксономії мислення. Питання *на запам'ятовування* відносяться до *найнижчого рівня*. Питання *на оцінку або судження* розглядаються як *високий рівень мислення*. Насправді, всі запитання важливі й усі вони приводять до різних видів мислення.

Запитання – один з механізмів формування навичок критичного мислення. Можна з упевненістю сказати, що запитання

Нарешті, настав час для **критиків**. Вони розбирають ідею на молекули і перевіряють її на наявність ризиків і потенційних труднощів: у чому її недоліки? Чи підходить вона для компанії і / або клієнта? Чи доступна вона? Чи підходить цільовій групі? Чи може спровокувати суперечку або скандал? Якщо ідея успішно проходить цей тест, вона готова для реалізації.

Чому варто використовувати метод Уолта Діснея?

Перш за все, метод Уолта Діснея знадобиться, якщо команда переживає творчу кризу або у неї бракує часу для розробки нових ідей. Найсильніша сторона методу полягає в його результаті: учасники, нарешті, можуть висловити всі свої ідеї. У той же час вони повинні зіграти всі ролі. На відміну від мозкового штурму ви виходите за рамки пошуку ідей, тому що метод Уолта Діснея передбачає також перевірку ідей. Таким чином, за короткий період часу створюються абсолютно нові підходи і, в ідеалі, приймаються ефективні рішення.

2. Таксономія Бенджаміна Блума

(гра адаптована для здобувачів вищої освіти з курсу «Бери і роби» онлайн платформи Edera за підтримки Міністерства освіти і науки України. Режим доступу - <https://courses.edera.com/login?next=/dashboard>)

На думку Блума, цілі навчання безпосередньо залежать від ієрархії розумових процесів, як - от **запам'ятовування** (remembering), **розуміння** (understanding), **застосування** (application), **аналіз** (analysis), **синтез** (synthesis) та **оцінка** (evaluation). Кожному з цих рівнів за допомогою певних дієслів може пропонуватися набір завдань. Педагоги, які навчають критичного мислення, використовують цей інструмент.

Якщо слідувати розробленій Блумом таксономії, то **знання учнів – це лише перший, найпростіший рівень класифікації**. Далі йдуть ще п'ять рівнів цілей (або результатів) навчання, причому перші три – *знання, розуміння, застосування* – цілі нижчого порядку (мисленням низького рівня). А наступні три – *аналіз, синтез, оцінювання* – вищого порядку (мисленням високого рівня).

Система Бенджаміна Блума може бути представлена у такий спосіб.

Для того, щоб успішно реалізувати потенціал забави, треба добре підготуватися до її проведення. Передусім необхідно чітко визначити цілі й завдання, розробити план дій. Організатор забави має потурбуватися про створення приязної атмосфери, у якій дитина себе почуватиме безпечно; зорієнтувати маленьких школярів на спільні дії, а не на суперництво. Педагог повинен акцентувати увагу на всіх успіхах вихованців, пам'ятаючи, що недоцільно виправляти помилки й критикувати під час гри. Учителю з керівника, що займає позицію стояти над дітьми, вивисуватися над ними, бачити все і віддавати розпорядження, перетворюється в друга дитини, помічника на дорозі життя, що цілком відповідає засадам педагогіки партнерства.

3. Квест як сучасна технологія та метод навчання

Квест, як порівняти з іншими освітніми технологіями, виник недавно – два десятиріччя тому, проте швидко здобув популярність серед дітей, молоді, педагогічних працівників. Його все частіше реалізують у школах першого ступеня. *Квест* (від англ. quest – пошук, пошуки пригод) – захопливе спортивно- інтелектуальне дійство, що передбачає послідовне виконання заздалегідь підготовлених завдань командами чи окремими гравцями як у приміщеннях, так і на відкритій місцевості, наприклад, на пришкольній території. Лише після завершення одного завдання команда переходить до виконання наступного. Перемагає та команда, яка найшвидше «фінішує».

Завдяки реалізації квестів учні знаходять необхідну інформацію, аналізують та систематизують її. Це один зі способів формування ключових компетентностей. Квест дає змогу виявити приховані таланти молодших школярів, розвинути їх лідерські якості, інтелектуальний потенціал, спритність, викликати позитивні емоції, що особливо важливо в початкових класах, адже привабливий образ школи викликає в дитини бажання навчатися далі. Навпаки, негативні емоції можуть нівелювати прагнення здобувати освіту на довгі роки. Доведено, що учні молодшого шкільного віку за сприятливого емоційно-психологічного клімату швидко навчаються, демонструють упевненість у собі, тобто ті якості, які дають змогу реалізуватися.

Характеристика основних понять

Існує декілька підходів до трактування терміна «квест». Це жанр інтелектуально-логічних ігор, метод, метод проєкту, засіб,

форма освітнього процесу, діяльність, орієнтована на вирішення проблеми. Також це проблемне завдання з елементами рольової гри, для виконання якого використовуються інформаційні ресурси Інтернету. Окрім квесту, в освітній галузі використовується поняття веб-квесту, яке трактується як сайт в Інтернеті, на якому працюють учні, виконуючи те чи інше навчальне завдання.

Водночас учені стверджують, що квест – це технологія, яка реалізовується з участю керівника (наставника), має чітко визначене дидактичне завдання, ігровий задум, правила та використовується для формування в учнів знань і вмінь ХХІ ст., ключових компетентностей для життя.

Класифікація квестів

Створено багато різноманітних класифікацій квестів. Залежно від типу, цілей та завдань вирізняють інформаційні, операційні, емоційно-художні, емоційно-моральні, евристичні, прикладні квести.

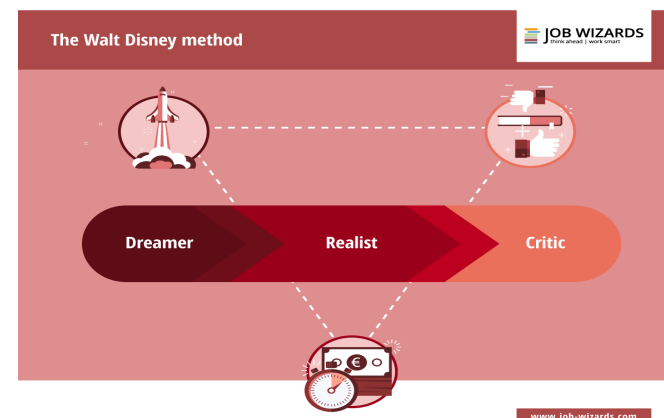
За формою проведення виокремлюють комп'ютерні ігри-квести (один з основних жанрів комп'ютерних ігор, інтерактивна історія з головним героєм, у якій ключову роль відіграють вирішення головоломок і завдань, що потребує від гравця розумових зусиль); веб-квести (діяльність, спрямована на пошук і аналіз веб-ресурсів, створення веб-продукту: сайту, блогу, віртуального словника тощо); QR-квести (дії з використанням QR-кодів (двовимірних штрихкодів)); медіаквести (пошук і аналіз медіаресурсів, наприклад, фото-, відеоквести); квести на природі (ігрова діяльність на вулиці, у парках тощо); комбіновані.

За терміном реалізації квести можуть бути короткострокові (розраховані на одне-три заняття) й довгострокові (розраховані на тривалий термін (півріччя або навчальний рік)). За формою роботи виділяють групові й індивідуальні квести. За предметним змістом відомі моноквести й міжпредметні квести. За структурою сюжетів розрізняють лінійні, нелінійні, кільцеві квести; за інформаційним освітнім середовищем – квести з традиційним освітнім середовищем; квести з віртуальним освітнім середовищем.

Є й інші класифікації квестів. Один і той самий квест може бути класифікований за кількома параметрами одночасно.

Основні етапи реалізації квест-технології

Алгоритм дій квестів у початковій школі представлений у таблиці 3.

Методика застосування методу Уолта Діснея

У кожній з трьох ролей є своя фаза тривалістю близько 30 хвилин. Важливо, щоб усі учасники грали однакову роль на кожному етапі. Це допоможе змінити середовище на початку кожної фази і полегшить адаптацію до нової ролі.

На **першому етапі** важлива тільки ідея: ніяких рамок і обмежень, повний політ фантазії мрійників. Важливо пам'ятати, що на даному етапі кожна ідея є гарною. Команда може або відкрито висловлювати свої ідеї в процесі обговорення, або кожен може спочатку обмірковувати ідеї самостійно, а потім обмінятися думками з іншими.

На **другому етапі** ідеї проходять перевірку. У хід вступають реалісти: що нам потрібно для реалізації цієї ідеї? Чи є в ній недоліки? І чи дійсно її можна втілити в життя? Такі питання допомагають відфільтрувати початкові ідеї та розвинути перспективні.

мрійник	реаліст	критик
мрійник	реаліст	критик
мрійник	реаліст	критик
мрійник	реаліст	критик
мрійник	реаліст	критик

ТЕМАТИКА ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ

Лабораторне заняття № 1.
Розробка та впровадження ігрових технологій
у освітній процес початкової школи

План:

1. Гра «Трикутник Волта Діснея»
2. Таксономія Бенджаміна Блума

1. Гра «Трикутник Волта Діснея»**Метод Уолта Діснея: реалістична креативна техніка**

(гра адаптована для здобувачів вищої освіти з курсу «Бери і роби» онлайн платформи Edera за підтримки Міністерства освіти і науки України. Режим доступу - <https://courses.edera.com/login?next=/dashboard>)

Нова креативна техніка для боротьби з нестачею ідей - метод Уолта Діснея допоможе вам забути звичні способи мислення, щоб знайти нові рішення. Все, що вам потрібно, це невелика команда з гострим розумом і багатою уявою.

Метод Уолта Діснея: підхід Уолт Дісней – творець Міккі Мауса та Duckburg. Його успіх беззаперечний, як і причина: Уолт Дісней був не просто мрійником з кількома гарними ідеями. Дісней був реалістом і найбільшим критиком своїх ідей. Це принесло його творінням глобальний успіх.

У 1990-х роках автор і тренер Роберт Б. Ділтс розробив креативну техніку: метод Уолта Діснея. Він допомагає невеликій групі з чотирьох-шести осіб розробити нові ідеї та рішення. Основою для цього є три ролі, які Уолт Дісней використовував під час свого творчого процесу.

У ролі **Мрійника** він міг по-справжньому виразити себе, і його творчому польоту не було меж. На наступному етапі він ставав **Реалістом** і ретельно вивчав свої ідеї, щоб з'ясувати, чи реальні вони. Нарешті, Дісней приміряв роль **Критика**. Чи є у реалістичних ідей сенс? Чи дійсно вони потрібні мені? Так Дісней міг розглянути свої ідеї з різних точок зору.

Метод Уолта Діснея допомагає учасникам приміряти на себе саме ці три ролі. Таким чином, підхід породжує творчу свободу, встановлює чітку шкалу оцінки і в результаті приводить до ідей, які можна реалізувати.

Таблиця 3

Основні етапи квест-технології

Назва етапу	Зміст діяльності учнів	Зміст діяльності вчителя
Підготовчий етап	Обговорення теми. Створення команд. Фіксація правил і критеріїв оцінювання. Пошук інформаційних ресурсів. Розробка попереднього плану роботи.	Представлення теми, формування мотивації в учнів. Визначення правил проведення, часових рамок, ролей учасників, критеріїв оцінювання. Керівництво створенням команд. Консультування.
Етап виконання	Аналіз завдань, інформаційних ресурсів, корегування й виконання плану дій.	Спостереження за діями команд.
Підсумковий етап (рефлексія)	Участь у колективному обговоренні результатів квесту. Оцінювання команд. Виявлення досягнень і невдач. Формулювання пропозицій на майбутнє.	Участь у колективному обговоренні, оцінюванні результатів квесту. Висунення пропозицій. Визначення переможця. Підведення підсумків.

На підготовчому етапі відбувається ознайомлення з темою й змістом квесту; визначення правил проведення, часових рамок, попереднього плану роботи, критеріїв оцінювання; створення команд. Перелік інформаційних ресурсів (на електронних чи паперових носіях), необхідних для виконання завдання, може даватися учням в процесі роботи на кожному з етапів.

Основний етап – виконання завдань. Опис процедури роботи, яку необхідно виконати учасникам для проходження етапу, може вказуватися або під час гри, або на її початку. Учитель повинен уважно спостерігати за діями команд, виявляти їх досягнення й помилки. На підсумковому етапі відбувається колективне обговорення результатів квесту, оцінювання учасників команд і визначення переможця.

Популярність квестів (адже на сьогодні квестові кімнати – це ще й прибутковий бізнес) та їх ефективність в освітньому процесі стимулює вчителів початкових класів до створення відповідних

методичних розробок, які представлені в Інтернеті, наприклад: «Пригоди першокласників у чарівному царстві» (поглиблене знайомство зі світом казок); «Моя Батьківщина – Україна» (формування й узагальнення знань про історію, культурну спадщину, символи рідної країни, виховання патріотизму); «Як ми дбаємо про здоров'я» (розвиток уявлення про життя й здоров'я як найбільші цінності); «Збережемо нашу планету» (формування відповідального ставлення до навколишнього світу, створення правил безпечної поведінки); «Школа детективів» (згуртування колективу класу, розвиток пізнавальних інтересів, почуття гумору, волі, цілеспрямованості) тощо.

Нерідко квест ототожнюють із проєктом. Проте між ними є суттєві відмінності. Передусім, під час реалізації квестів заздалегідь визначаються ресурси, у яких є інформація, що необхідна для розв'язання проблеми (в електронному вигляді: на компакт-дисках, відео- й аудіо носіях; у паперовому вигляді; посилання на ресурси в Інтернеті, адреси веб-сайтів за темою тощо). Окрім того, у квесті визначені порядок дій, якого має дотримуватись учень для одержання необхідного результату, та критерії оцінки виконаних завдань. Проте обидві технології розвивають мотивацію до навчання, посилюючи його зв'язок із життям.

4. Проєктна технологія

Одним із ключових принципів нового Державного стандарту початкової загальної освіти є забезпечення радості пізнання через дослідницьке та проєктне навчання. Завдяки виконанню проєктів у початковій школі раціонально поєднуються теоретичні знання з їх практичним застосуванням для вирішення конкретних життєвих проблем сучасності. При цьому задіяні розум, серце і руки учасників освітнього процесу (так характеризує проєктну діяльність німецький педагог А. Флітнер), тобто осмислення самостійно набутої інформації відбувається крізь призму особистого ставлення до неї і відображається в результатах дослідження.

Залучення молодших школярів до проєктної роботи сприяє формуванню в них ключових компетентностей: інформаційно-комунікаційної, соціальної, комунікативної, уміння навчатися впродовж життя тощо. У сучасній початковій школі проєктне навчання, розвиток якого триває понад століття, отримало новий імпульс. За цей час змінювалися підходи до трактування сутності

5. Навчання в русі як здоров'язбережувальна освітньо-рухова технологія в початковій школі.
6. Технологія фізичного виховання дітей М. Єфименка.
7. Арт-терапевтичні технології

Запитання для обговорення

1. У чому полягають труднощі реалізації технологій формування колективу класу в початковій школі?
2. Які поради щодо підвищення самооцінки дітей ви б запропонували з особистого досвіду?
3. Які ідеї технології М. Єфименка доцільно реалізовувати у фізичному вихованні молодших школярів?
4. За допомогою яких технологій можна попередити виникнення дидактогенних неврозів у молодших школярів?

Література: 1; 3; 6; 10; 15; 16; 19; 20; 21; 25; 29; 32; 33; 34; 374 41; 42; 43; 46; 50; 51; 52; 53; 54; 55; 56; 60.

Практичні завдання

1. Підготуйте розповідь для батьків на батьківських зборах на тему «Особливості застосовування в родині технологій дотримання здорового способу життя».
2. Підготуйте проєкт заняття із використанням арт-терапевтичної технології.
3. Пройти навчальний курс на платформі Edera для вчителя початкової школи та отримати сертифікат.

Якщо досліджуваний набрав від 1 до 7 балів, то діагностується боязнь невдачі. Від 14 до 20 балів – діагностується надія на успіх. Якщо кількість набраних балів у межах від 8 до 13, тоді необхідно вважати, що мотиваційний плюс є невираженим. При цьому, якщо в досліджуваного 8–9 балів – то його мотивація ближча до уникнення невдачі, якщо 12–13 балів – ближча до спрямованості на успіх.

3. Визначте для себе життєві цілі на далеку, середню та близьку перспективи. Під час виконання завдання скористайтеся запропонованою таблицею.

Вид діяльності	Терміни виконання		
	1 рік	5 років	10 років
Навчання			
Професійна діяльність, кар'єра			
Самовдосконалення			
Заняття фізкультурою та спортом			
Творча діяльність			
Громадська робота			
Влаштування особистого життя			

Тема 5. Технології формування ключових компетентностей в учнів початкової школи

Мета заняття: практичне оволодіння технологіями формування інноваційності та громадянських і соціальних компетентностей, колективного творчого виховання, успішної діяльності, здоров'язбережувальні, фізичного виховання та арт-терапевтичні; сформувати практичні вміння щодо їх використання в освітньому просторі початкової школи.

Теоретичні питання

1. Технології формування інноваційності та громадянських і соціальних компетентностей.
2. Технологія колективного творчого виховання.
3. Технологія формування учнівського колективу.
4. Організація успішної діяльності як соціально-виховна технологія.

поняття. На сьогодні проєктне навчання називають і методом, і технологією.

Характеристика основних понять

Термін «проєкт» у перекладі з латинської означає кинутий уперед, той, який виступає, впадає в око. Фактично, *проєкт* – це будь-який задум, що має мету, термін і конкретні кроки для реалізації. Саме алгоритмічність дій, що полягає у визначенні цілі, завдань проєкту та їх виконанні, дає змогу трактувати проєктну діяльність як технологію.

Проєктна технологія – це система навчання, алгоритм дій якої передбачає проєктування і розроблення під контролем учителя нових продуктів (товарів або послуг) із практичним значенням як результат реалізації міжпредметних зв'язків. Стосовно проєктної діяльності використовується також термін «метод». Метод проєктів є такою організацією навчання, за якої учні одержують знання в процесі планування і виконання практичних завдань – проєктів.

Характерні риси та класифікації проєктів

Сучасні дослідники встановили, що вимогами до проєктів є такі:

- вирішення важливої соціальної проблеми;
- інтеграція різних методів, засобів навчання; використання дослідницьких методів;
- поєднання знань із різних галузей (використання міжпредметних зв'язків);
- теоретична, практична та пізнавальна значимість отриманих результатів.

У процесі виконання проєкту відбувається інтеграція знань із літературного читання, української та іноземної мов, природознавства, математики, інформатики тощо.

Прикладами дитячих проєктів можуть бути: малюнок і виставка малюнків, буклет, реклама, іграшка, сувенір, розповідь, казка, загадка, концерт, спектакль, газета, книга, модель, макет, вікторина, дослідження, вирішення проблеми тощо. Різноманітність проєктів спонукала авторів до створення відповідної класифікації. За складом учасників виокремлюють індивідуальні, колективні (парні, групові) проєкти; за характером партнерських взаємодій між учасниками – кооперативні, змагальні, конкурсні; за рівнем реалізації міжпредметних зв'язків – монопредметні, міжпредметні, надпредметні; за тривалістю – короткотривалі, середньої тривалості, довготривалі; за метою і характером проєктної діяльності – дослідницькі, творчі, ігрові, інформаційні, прикладні.

Дослідницькі проекти – це проекти, для виконання яких діти реалізують усі етапи «дорослих» досліджень: постановка проблеми, огляд джерел інформації з теми дослідження, висунення гіпотези, організація експерименту, формулювання висновків, захист.

Творчі проекти не мають конкретної структури спільної діяльності учасників. Попередньо виконавці домовляються про оформлення результатів та форму представлення: колективний колаж, вечір, свято, газета, фільм тощо.

Інформаційні проекти – це такі, метою яких є створення інформаційних об'єктів: фрагмента підручника, міні-енциклопедії, довідника для молодшого школяра, словника (медіасловничка для молодших школярів).

Ігрові проекти – це проекти, під час реалізації яких учасники виконують ролі, зумовлені характером і змістом проекту. Це можуть бути як літературні персонажі, так і реальні особистості. Тут імітуються їхні соціальні і ділові стосунки, що можуть ускладнюватися вигаданими ситуаціями.

Прикладні проекти спрямовані на реалізацію соціальних інтересів учасників. Результатами їх виконання є документи: програма, рекомендації, проект шкільного саду тощо.

Основні етапи реалізації проекту

Першим етапом проектної діяльності є вибір теми та формулювання мети проекту; другим – розроблення плану. Планування передбачає визначення джерел, методів аналізу інформації, способів представлення результатів, а також встановлення критеріїв оцінки процесу і результату. Наступний етап – збирання інформації (спостереження, робота з літературою, анкетування, експеримент) та її аналіз, формулювання висновків.

На заключному етапі діяльності оцінюються результати (усний чи письмовий звіт із відповідною оцінкою за встановленими критеріями).

Один із найскладніших етапів проектної діяльності – вибір теми та формулювання мети проекту. Безперечно, допомогти школяру в цій діяльності повинні педагоги. Цікавими є такі проекти: «Жива вода» для збереження чистоти водних ресурсів нашої планети; «Підсніжник», спрямований на захист рослин, які перебувають на межі винищення; «Сувеніри від сусідів», «Традиції народів світу» для вивчення культури інших народів; «Особливості національної кухні» для ознайомлення з українськими стравами та правилами

2. У діяльності активний.

3. Схиляюся до проявів ініціативи.

4. При виконанні відповідальних завдань намагаюся, якщо можна, віднайти причини відмови від них.

5. Часто обираю крайності: або занижено легкі завдання, або нереально важкі.

6. При зустрічі з труднощами, як правило, не відступаю, а шукаю шляхи їх подолання.

7. При чергуванні успіхів і невдач схильний до переоцінки своїх успіхів.

8. Продуктивність діяльності в основному залежить від моєї цілеспрямованості, а не від зовнішнього контролю.

9. При виконанні достатньо важких завдань в умовах обмеженості часом результативність моєї діяльності погіршується.

10. Я схильний проявляти наполегливість для досягнення мети.

11. Я схильний планувати своє майбутнє на досить тривалу перспективу.

12. Якщо я ризикую, то з розумом.

13. Я не дуже наполегливий у досягненні мети, особливо якщо відсутній зовнішній контроль.

14. Надаю перевагу ставити перед собою середні за важкістю або трохи завищені, але досяжні цілі.

15. У випадку невдалого виконання завдання його привабливість знижується.

16. При чергуванні успіхів і невдач я більше схильний до переоцінки своїх невдач.

17. Надаю перевагу плануванню свого майбутнього лише на найближчу перспективу.

18. Під час роботи в умовах обмеженості часом результативність діяльності в мене покращується, навіть якщо завдання є досить важким.

19. У випадку невдачі я, як правило, не відмовляюся від поставленої мети.

20. Якщо я сам обрав для себе завдання, то у випадку невдачі його привабливість лише зростає.

Обробка результатів

Один бал отримують відповіді «Так» на твердження 1, 2, 3, 6, 8, 10, 11, 12, 14, 16, 18, 19, 20 і відповіді «Ні» на твердження 4, 5, 7, 9, 13, 15, 17. Підраховується загальна кількість балів.

Теоретичні питання

1. Технології формування інформаційно-комунікаційної компетентності
2. Інформаційні технології: сучасний стан та перспективи розвитку
3. Медіаосвітні технології
4. Технології формування в учнів початкової школи вміння вчитися

Запитання для обговорення

1. Які переваги та недоліки реалізації інформаційно-комунікаційних технологій у закладах початкової освіти? Як зменшити негативний вплив новітньої техніки на розвиток дитини, її здоров'я?
2. Які форми й методи формування інформаційної компетентності, медіаграмотності є ефективними?
3. Як організувати профілактичну роботу в закладі освіти з метою попередження віртуальних загроз для школяра?
4. Які творчі умови ви можете створити аби сформувати в учнів початкової школи інтерес до навчання та навчання в продовж життя.

Література: 1; 3; 6; 10; 15; 16; 19; 20; 21; 25; 29; 32; 33; 34; 374 41; 42; 43; 46; 50; 51; 52; 53; 54; 55; 56; 60.

Практичні завдання

1. Створіть навчально-виховний проєкт на одну з тем: «Інформаційно-комунікаційні технології в початковій школі: за і проти»; «Загрози для школяра в реальному й віртуальному світі та як їх уникнути».
2. Найбільшою перешкодою на шляху до успіху є страх невдачі. В. Черчилль стверджував, що успіх – це вміння рухатися від однієї невдачі до іншої з незмінним ентузіазмом.
Визначте за методикою А. Реана рівень вашої активності (що переважає у Вашому житті: мотивація на успіх чи страх невдачі). Чим більше переважає мотивація на успіх, тим активніша людина.
Для цього дайте відповіді на твердження тесту, вибираючи варіанти «Так» або «Ні». В інструкції до методики не рекомендується довго роздумувати над твердженнями. Правильною є відповідь, що першою спала на гадку.
1. Розпочинаючи роботу, надіюся на успіх.

раціонального харчування. Для поглиблення знань із предметів початкової школи варто використовувати проєкти: «Моя улюблена інформатика», «Казки з інформатики», «Перехід через Карпати», «Історія математики» та інші. Важливими для формування ключових компетентностей молодших школярів стануть проєкти: «Мої права й обов'язки», «Чи знаю я символи України?», «Що означає вміння вчитися?», «Як уникнути загроз інформаційних технологій?», «Сучасні технічні пристрої в руках школяра: плюси й мінуси», «Як дотримуватися здорового способу життя?», «Історія моєї школи» тощо.

Основні етапи проєктної технології представлені в таблиці 4.

Таблиця 4

Основні етапи проєктної технології

№	Назва етапу роботи над проєктом	Зміст діяльності учнів	Зміст діяльності вчителя
1	<i>Підготовчий етап</i> – визначення теми і мети проєкту.	Обговорення теми. Добір інформації.	Представлення теми, мотивація, допомога у формулюванні завдань та розподілі обов'язків.
2	<i>Планування:</i> • визначення джерел, засобів збору і методів аналізу інформації; • вибір способів представлення результату; • вироблення критеріїв оцінки процесу і результату.	Визначення завдань й створення плану дій.	Коректування, висування пропозицій, ідей.
3	<i>Збір матеріалів:</i> робота з літературою, спостереження, анкетування, експеримент.	Добір інформації.	Спостереження, спрямування діяльності учнів.
4	<i>Аналіз:</i> узагальнення зібраних матеріалів, оформлення висновків.	Аналіз інформації, відбір найістотнішого матеріалу.	Спостереження, коректування, порада.

5	<i>Подання й оцінювання результатів:</i> усний та письмовий звіт, оцінювання процесу і результату дослідження.	Участь у колективному обговоренні процесу роботи та результату проекту. Оцінювання зусиль, ступеня реалізації творчого підходу до виконання завдання.	Участь у колективному обговоренні, оцінюванні процесу роботи над проектом та його результату.
6	<i>Презентація проекту:</i> публічний захист проекту (літературний вечір, виставка, альбом тощо).	Представлення, захист проекту.	Допомога учням у презентації проекту.

В основі проекту завжди лежить проблемна ситуація. Проте вчитель не повинен пропонувати проблему в готовому вигляді, як це є в проблемному навчанні. Завдання педагога полягає в тому, щоб за допомогою різноманітних прийомів та методів підвести школярів до самостійного формулювання проблеми і висунення гіпотез щодо її вирішення.

Проектна діяльність у школі першого ступеня є успішною лише тоді, коли вчитель дотримується низки вимог до її організації: враховує вікові та психологічні особливості учнів, контролює всі етапи реалізації проекту, оскільки теоретичних і практичних знань та вмінь у молодших школярів ще мало; обмежує час виконання роботи, щоб проекти не були довготривалими.

Вагомою є роль батьків у підготовці проектів у школі першого ступеня, адже дитина не має достатньо досвіду пошуку, збору, узагальнення інформації. Проте дорослі повинні допомагати (порадою, інформацією), а не підміняти роботу дитини своїм виробом. Інакше молодший школяр не опанує вміння навчатися, не стане самостійним. Звичайно, проект, створений дитиною, виглядатиме менш привабливо, ніж батьківський, однак значно ціннішим є набутий дитиною досвід, позитивні емоції від досягнутого успіху.

5. Технологія проблемного навчання

Тема 3. Технології формування творчої особистості та критичного мислення учня початкової школи

Мета заняття: практичне оволодіння комплексними технологіями навчання; сформувати практичні вміння використання комплексних технологій навчання: творчої особистості та критичного мислення в учнів початкової школи.

Теоретичні питання

1. Технології формування творчої особистості
2. Технології формування критичного мислення

Запитання для обговорення

1. Чи може бути притаманний алгоритмічний характер творчому процесу? Відповідь аргументуйте.
2. Яких негативних чинників треба уникати, реалізуючи в навчальному закладі технологію розвитку критичного мислення?
3. Як допомогти учневі розвинути творчі якості? Чи достатньо лише впровадити технології розвитку творчої особистості?
4. Чому вчені однозначно не встановили основні етапи технології формування творчої особистості?

Література: 1; 2; 4; 9; 10; 11; 12; 15; 18; 20; 22; 25; 28; 34; 35; 39; 42; 46; 55; 57; 60.

Практичні завдання

1. Створіть текст, який можна використати на уроках літературного читання, природознавства, припустившись у ньому помилок. Запропонуйте учням під час педагогічної практики знайти ці помилки.
2. Підготуйте розповідь для молодших школярів про винаходи на основі неймовірних ідей.

Тема 4. Інформаційно-комунікаційні технології та технології формування в учнів вміння вчитися

Мета заняття: практичне оволодіння технологіями, що спрямовані на формування інформаційно-комунікаційної компетентності та технології формування в учнів початкової школи вміння вчитися, сформувати практичні вміння щодо їх використання в освітньому просторі початкової школи.

інтерактивні, ігрові, квест, проєктна, проблемного навчання, case-study, портфоліо.

Теоретичні питання

1. Інтерактивні технології
2. Ігрові технології
3. Квест як сучасна технологія та метод навчання
4. Проєктна технологія
5. Технологія проблемного навчання
6. Технологія кейсів (case-study)
7. Портфоліо як освітня технологія і метод діагностики

Запитання для обговорення

1. Як інтерактивне навчання впливає на індивідуальний розвиток особистості?
2. У чому полягають специфіка й труднощі реалізації інтерактивного навчання в школі першого ступеня?
3. Чи можна вважати гру технологією? Чи варто розмежовувати гру й забаву?
4. Як учитель має враховувати вікові особливості дітей у початкових класах під час реалізації проєктного й проблемного навчання?
5. Які причини популярності кейс-стаді? Чим відрізняються технології проблемного навчання і кейсів?
6. Чому портфоліо вважають водночас технологією навчання та методом педагогічної діагностики?

Література: 1; 2; 5; 6; 8; 13; 14; 18; 19; 20; 21; 22; 23; 24; 25; 26; 27; 28; 32; 33; 35; 36; 37; 41; 43; 44; 46; 49; 52; 57; 60.

Практичні завдання

1. Підготуйте фрагмент інтегрованого уроку з використанням інтерактивних методів навчання.
2. Наведіть приклади проблемних ситуацій у школі першого ступеня.
3. Створіть методичну розробку квесту для учнів молодшого шкільного віку та реалізуйте її в літньому оздоровчому закладі.
4. Сформулюйте теми навчальних проєктів, які б Ви порадили виконати молодшим школярам (не менше 10).
5. Складіть портфоліо за вибраною Вами темою.

У новому Державному стандарті початкової освіти акцентується увага на формуванні в учнів наскрізних умінь, зокрема й умінь розв'язувати проблеми. Отже, у закладі початкової освіти доцільно реалізовувати технологію проблемного навчання, яка зберігає свою актуальність у вітчизняній педагогіці впродовж півстоліття. Її важливість пояснюється також необхідністю розвитку мотивації учнів до навчання. Педагоги помітили, що міцності засвоєння знань сприяє їх відкриття, а не отримання інформації від учителя в готовому вигляді. З огляду на потребу навчати школярів так, щоб вони відчували себе дослідниками, першопрохідниками у світі науки, самотужки прокладали стежини до таємниць природи й суспільства, задовольняли в навчальній діяльності свої інстинкти, виникла ідея проблемного навчання. За його допомогою не можна вирішити всіх завдань активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів, але воно має суттєві переваги, як порівняти з пояснювально-ілюстративним типом.

Характеристика основних понять

У дидактиці розглядають різні підходи до визначення сутності проблемного навчання. Його трактують як тип навчання (відносно автономна дидактична система), метод навчання (шляхи і способи вирішення задач). Окрім того, проблемне навчання вважають технологією. Суть проблемного навчання полягає у створенні вчителем ланцюга проблемних ситуацій і керуванні діяльністю учнів для самостійного вирішення цих проблем.

Проблемна ситуація – це співвідношення обставин і умов, у яких розгортається діяльність людини або групи, що містить протиріччя і не має однозначного вирішення. Пошук призводить до вирішення протиріччя та продуктивного розвитку того, хто здійснював пошукову діяльність.

Оскільки проблемне навчання передбачає етапність дій (створення проблемної ситуації – висунення гіпотез – перевірка гіпотез – прийняття рішення), то його називають технологією. *Технологія проблемного навчання* – це така організація навчального процесу, під час якої у свідомості учнів під керівництвом учителя створюються проблемні ситуації і забезпечується активна діяльність школярів з їх вирішення, у результаті чого відбувається формування нових знань та вмінь, розвиток психічних функцій.

Основні етапи технології проблемного навчання

Для проблемного навчання притаманна етапність дій: створення проблемних ситуацій, формулювання гіпотез, їх перевірка, втілення

в матеріальні й нематеріальні продукти, узагальнення результатів вирішення проблеми.

Основні етапи технології проблемного навчання представлені в таблиці 5.

Таблиця 5

Основні етапи технології проблемного навчання

№ етапу	Діяльність учителя	Діяльність учнів
Перший	Створення проблемної ситуації через визначення суперечностей у навчальному матеріалі шляхом вербальних і невербальних засобів із використанням методичних прийомів.	Постановка запитань.
Другий	Надання допомоги через сукупність навідних запитань. Реалізація індивідуального і диференційованого підходів.	Початок активного пошуку. Усвідомлення сутності суперечності, формулювання проблеми.
Третій	Надання необхідної допомоги.	Пошук рішень. Висунення гіпотез.
Четвертий	Організація рефлексії щодо знайденого розв'язку. Висновки й узагальнення.	Реалізація розв'язку. Створення продукту.
П'ятий	Здійснення контролю результатів навчання. Повернення до проблемної ситуації.	Проведення самоаналізу результату вирішення проблеми.

Існує декілька способів створення проблемних ситуацій: повідомлення вчителем інформації, яка містить суперечність; сприймання й осмислення різних тлумачень одного і того ж явища; невідповідність між сформованими компетентностями учнів та новим фактом, явищем; використання сукупності способів і прийомів, під час реалізації яких виникає проблемна ситуація. Ефективними для створення навчальних проблемних ситуацій є такі завдання, у яких пропущені якісні дані. За цих умов учні постають перед необхідністю поглибленого аналізу умов і вимог задачі, самостійного формулювання запитань.

Для створення навчальних проблемних ситуацій доцільно аналізувати учнівські помилки. Наприклад, унаслідок

Максимальна кількість балів, що її могли набрати студенти

Якщо К становить не менше 75 % від максимально можливої оцінки, то можна констатувати високий рівень еталонів співтовариства. Якщо ж К складає 50 % – 74 % або менше 50 %, то це, відповідно, свідчить про середній і низький рівень еталонів співтовариства у сприйнятті його членів.

№ п/п	Показник (якість)	Оцінка			k заг.
		k експ. 1	k експ. 2	k самооц.	
1	Гуманність				
2	Товариськість				
3	Чесність				
4	Кмітливість				
5	Наполегливість				
6	Ерудованість				
7	Об'єктивність				
8	Самостійність				
9	Володіння собою				
10	Рішучість				
11	Вимогливість				
12	Оптимістичність				
13	Працьовитість				
14	Естетичність				
15	Совісність				

5. Скориставшись методом експертних оцінок, виміряйте рівень розвитку соціально цінних якостей студентів Вашої групи, попередньо об'єднавшись у групи з трьох чоловік. Кожну якість студента повинні оцінити два експерти (k експ. 1 і k експ. 2) і він сам (k самооцінки). Середнє арифметичне трьох оцінок – рівень розвитку певного показника (k загальний).

Тема 2. Загально-методичні технології навчання в початковій школі

Мета заняття: практичне оволодіння загально-методичними технологіями навчання; сформувати практичні вміння використання із застосування загально-методичних технологій навчання:

Перед кожним твердженням стоять букви. Обведи кружечком ту з них, яка відображає Твою думку.

н м п б в 1. Свої слова підкріплюють на ділі (справою).

н м п б в 2. Усі питання вирішують спільно.

н м п б в 3. Радіють успіхам однокласників.

н м п б в 4. Не конфліктують, коли розподіляють обов'язки.

н м п б в 5. Знають завдання, які стоять перед групою.

н м п б в 6. Вимогливі до себе і до інших.

н м п б в 7. Особисті інтереси підпорядковують інтересам колективу.

н м п б в 8. Відверто засмучуються під час невдачі однокласника.

н м п б в 9. Знають результати роботи колективу.

н м п б в 10. Поважають один одного.

н м п б в 11. Добре знають, чим займаються однокласники.

н м п б в 12. По-господарськи ставляться до громадського добра.

н м п б в 13. Підтримують прийняті в групі традиції.

н м п б в 14. Підтримують один одного у важких ситуаціях.

н м п б в 15. Діють злагоджено й організовано у складних ситуаціях.

На дошці зображується шкала можливих відповідей:

н – ніхто; м – меншість;

п – половина; б – більшість;

в – всі.

Після ґрунтового пояснення завдання студенти заповнюють бланк.

Обробка й аналіз отриманих даних. Для того, щоб перевести буквені вирази в бали, використовується шкала: в – 4 бали; б – 3 бали; п – 2 бали; м – 1 бал; н – 0 балів.

Кожен студент підраховує загальну кількість балів. Бали кожного студента додаються. Загальна кількість балів, набраних студентами, ділиться на максимальну кількість балів, яку могли отримати студенти, і множиться на 100 %. *Максимальна кількість балів* – це добуток 60 (15 питань помножені на 4) і кількості учасників діагностування. Показником еталонів співтовариства у сприйнятті членів (К) є частка від ділення загальної суми балів усіх відповідей на максимальну кількість балів студентів на запропонований питальник.

$K = \frac{\text{Загальна сума балів усіх відповідей студентів}}{\text{Максимальна кількість балів}} \times 100 \%$

неправильного розв'язання задачі «До числа 12 додайте різницю чисел 5 і 3» (відповідь 20, а не 14) виникають такі запитання: «Чому одержано неправильну відповідь?», «Яку помилку тут допущено?», «Чому?»

Технологія проблемного навчання передбачає виявлення активності, ініціативності молодшими школярами, можливість висловлювати власну позицію. Проте вагомою залишається роль учителя, який повинен враховувати вікові й індивідуальні особливості учнів, навчати з опорою на їх досвід. Молодші школярі ще недостатньо володіють методами розумової праці й не мають необхідних знань, щоб організувати самостійний пошук. Тому вирішення навчальних проблемних ситуацій відбувається через спільну пошукову діяльність учителя й учнів на різних етапах уроку. Педагог повинен бути уважним до школярів, стежити за ходом їхніх думок, намагатися знайти раціональні ідеї у відповідях і, зрештою, побачити в діях успішних людей.

Для учня молодшого шкільного віку важливо, як його працю оцінюють учитель, батьки. Тому в класі необхідно створити позитивний емоційно-психологічний клімат, де немає страху помилитися, висловити власну думку, почуття, а дитина відчуває себе особистістю, яка досягнула успіху в навчанні. Учень повинен повірити в себе, відчути силу зростання, радість самоствердження.

Технологію проблемного навчання ще називають *проблемно-діалогічною*. Така назва підкреслює її розвивальний характер, адже учень є суб'єктом навчання в діалогічній взаємодії з учителем. Проблемно-діалогічне навчання дає змогу сформувати в школярів уміння, визначені в новому Державному стандарті початкової освіти, а саме: творчо мислити, розв'язувати проблеми, ефективно спілкуватися, досліджувати.

Важливим чинником успішного впровадження технології проблемно-діалогічного навчання є формування творчого самопочуття вчителя, що дає йому змогу реалізувати креативні проєкти, стимулювати розвиток творчих якостей школярів. Урок пояснення нового матеріалу з використанням цієї технології перетворюється у відкриття знань. Готуючись до такого уроку, педагог повинен запитати себе: що цікавого є в темі; де в житті можна використати отриману інформацію; які проблеми залишаються невирішеними; як їх можна розв'язати?

На сучасному етапі технологія проблемного навчання, що має багаторічну історію розвитку, доповнюється новітніми

педагогічними й психологічним концептуальними положеннями та підходами, зокрема особистісно зорієнтованого виховання й навчання, діалогічного спілкування тощо.

6. Технологія кейсів (case-study)

Характеристика основних понять технології

В останні два десятиріччя у вітчизняному освітньому просторі посилюється інтерес до інновацій зарубіжної педагогіки, одна з яких – кейси. *Кейс* (від англ. case – випадок, обставина) – це сукупність навчальних матеріалів, у яких описані практичні проблеми, що виникають у житті і передбачають колективне й індивідуальне вирішення. Діяльність, яка розпочинається з ознайомлення із ситуацією і завершується прийняттям рішення й оформленням результатів, має алгоритмічний характер, тому часто трактується як технологія або метод.

У педагогіці технологію кейсів ще називають ситуаційним навчанням, методом ситуаційного аналізу, методом конкретних ситуацій або казусів (незвичайних випадків), діловою грою в мініатюрі. Її суть полягає в тому, що навчальний матеріал засвоюється учнями в процесі активної діяльності з вирішення мікропроблем. Метод передбачає ознайомлення школяра з реальною ситуацією, її аналіз і діагностику, представлення ідей і пошук оптимального рішення під час групової дискусії. Технологія кейсів за практичним спрямуванням нагадує проєкту: молодший школяр усвідомлює необхідність використання сформованих компетентностей у житті.

Основні етапи технології кейсів

Учені розробили алгоритм дій кейс-технології. Її основні етапи відображено в таблиці 6.

Технологія реалізовується в три основних етапи. На першому з них учні ознайомлюються із ситуацією та аналізують її. На другому – пропонують рішення, відбираючи найбільш оптимальні для вирішення ситуації варіанти, на третьому – приймають рішення та оформлюють результати.

Таблиця 6

Алгоритм дій технології кейсів

Назва етапу	Обсяг часу, відведений на роботу	Зміст діяльності вчителя й учнів

К більший від 3 – високий ступінь задоволення шкільним життям.

К більший від 2, але менший від 3 – середній ступінь задоволення.

К менший від 2 – низький ступінь задоволення учнів.

3. Оцініть рівень задоволення студентів Вашої групи студентським життям, скориставшись адаптованою до умов вищої школи методикою О. Андрєєва.

Студентам пропонується прочитати (прослухати) твердження й оцінити ступінь погодження з їх змістом за такою шкалою:

4 – цілком погоджуюся; 3 – погоджуюся;

2 – важко сказати; 1 – не погоджуюся;

0 – цілком не погоджуюся.

1. Я йду в університет із радістю.

2. В університеті в мене зазвичай хороший настрій.

3. У нашій групі хороший куратор.

4. До наших викладачів можна звертатися за порадою і допомогою у складних ситуаціях.

5. У мене є улюблений викладач.

6. У групі я завжди можу вільно висловити свою думку.

7. Я вважаю, що в нашому університеті створені всі умови для розвитку моїх здібностей.

8. У мене є улюблені навчальні предмети.

9. Я вважаю, що університет якісно готує мене до майбутньої професійної діяльності.

10. На літніх канікулах я сумую за університетом.

Підрахунки здійсніть за алгоритмом, запропонованим у попередній методиці.

Порівняйте результати обох методик.

4. Визначте рівень згуртованості групи, у якій Ви навчаєтесь, скориставшись методикою Р. Нємова, адаптованою до умов студентського життя.

Організація роботи. Кожний студент отримує бланк із таким текстом:

Давай поміркуємо про групу, у якій Ти навчаєшся. Чи є вона єдиним згуртованим колективом? Це можна з'ясувати, якщо відповісти на запитання: *скільки студентів Твоєї групи володіють перерахованими якостями?*

компетентностей учнів та рівня розвитку їх соціально цінних якостей?

8. Якими критеріями повинен керуватися вчитель початкової школи, добираючи освітні технології?

Література: 5; 6; 7; 8; 13; 14; 18; 21; 22; 24; 25; 26; 27; 34; 39; 41; 43; 48; 58; 59; 60.

Практичні завдання

1. Уявіть, що Вам доручили виступити на педагогічній раді «Проблеми реалізації освітніх технологій в освітньому процесі початкової школи». Напишіть текст виступу «Історія розвитку технологічного підходу в педагогічній теорії та практиці початкової школи: минуле і сучасність».

2. Під час неперервної педагогічної практики вивчіть рівень задоволення учнів шкільним життям, скориставшись методикою О. Андрєєва.

Організація роботи.

Учням пропонується прочитати (прослухати) твердження й оцінити ступінь погодження з їх змістом за такою шкалою:

4 – цілком погоджуюся; 3 – погоджуюся;

2 – важко сказати; 1 – не погоджуюся;

0 – цілком не погоджуюся.

1. Я йду до школи з радістю.

2. У школі в мене зазвичай хороший настрій.

3. У нашому класі хороша перша вчителька.

4. До наших шкільних учителів можна звертатися за порадою і допомогою у складних ситуаціях.

5. У мене є улюблений учитель.

6. У класі я завжди можу вільно висловити свою думку.

7. Я вважаю, що в нашій школі створені всі умови для розвитку моїх здібностей.

8. У мене є улюблені шкільні предмети.

9. Я вважаю, що школа по-справжньому готує мене до самостійності.

10. На літніх канікулах я сумую за школою.

Обробка отриманих даних.

К – показник задоволення учнів шкільним життям.

$K = \frac{\text{сума балів всіх відповідей учнів}}{\text{загальне число відповідей}}$

Перший етап (індивідуально-організаційний)	30 %	1. Ознайомлення із ситуацією (на основі читання тексту, перегляду фрагмента фільму або розповіді педагога). 2. Виявлення проблем. 3. Аналіз інформації (встановлення причиново-наслідкових зв'язків).
Другий етап (інтерактивної (групової) діяльності)	50 %	1. Уточнення проблем і їх ієрархія. 2. Створення альтернативних рішень. 3. Виявлення переваг і недоліків кожного рішення. 4. Оцінка альтернатив.
Третій етап (індивідуально-групової роботи)	20 %	1. Прийняття рішення. 2. Підготовка звіту і презентація результатів.

Учителеві, якщо він прагне здійснювати практично спрямоване навчання, варто підготувати ситуації (кейси) для кожної теми шкільних предметів та інтегрованого курсу. Учитель початкової школи може запропонувати учням для обговорення та пошуку правильної відповіді такі ситуації:

Для чого рослині листя?

У кожного з нас, звичайно, є кімнатні рослини. Вони різноманітні і по-своєму унікальні. У одних гарне листя, у інших яскраві квіти, а є й такі, які схожі на колючого їжака. Напевно, і у нас стоять на підвіконні ці дивні рослини. Їх не часто поливають, ростуть вони повільно, а цвітуть ще рідше. Ці зелені колючі кульки на перший погляд не подають жодних ознак життя, але якщо вони несподівано зацвітуть, то тішать нас незвичайними, красивими квітами. Про що це я? Звичайно ж, про кактуси! Кактуси – це не просто рослини, це – чудеса природи! Адже і справді, вони незвичайні. У них немає листя, але є м'ясисте стебло, з якого стирчать страхітливі колючки. А якщо кактус все-таки зацвітає, то на ньому з'являються незвичайні і красиві квіти.

Чому кактус не має листя? Чому кактуси дуже рідко цвітуть? Для чого рослині листя? У кого його найбільше?

Чому бджоли надають перевагу шестикутникам?

Максимко влітку любить проводити час у селі. Його дідусь захоплюється бджільництвом. Одного разу Максимко уважно розглядав стільники.

– Дідусю! Чому стільники складаються з шестикутників? Чому не прямокутників? – запитав дідуся. – Як у зошиті в клітинку?

– Та я якось не задумувався над цим, онучку. А й справді, чому? Треба поцікавитися. Знаю, що бджоли – одні з найкращих «математиків» у природі. Давай пошукаємо відповідь на Твоє запитання про математичні здібності бджіл в Інтернеті.

То чому стільники у бджолиних вуликах складаються з шестикутників? Як бджолам вдається будувати вулик архітектурно досконало?

Орієнтування на місцевості

Василько пішов до лісу збирати суниці. Ішов поближче до дороги, щоб не заблукати. Але раптом дорога зникла. Кругом зі всіх боків тільки дерева. Василько не на жарт злякався. А потім згадав, як його вчили орієнтуватися на місцевості.

Якими правилами орієнтування на місцевості має скористатися Василько?

Здоровий спосіб життя

1. Миколка відкрив коробку чіпсів і сів поближче до телевізора, щоб насолодитися фільмом сповна.

– Миколко, хіба Тебе не вчили в школі, що не можна сидіти близько біля телевізора? Та ще й ці чіпси. Вони ж шкідливі.

– Мамо, а яка різниця, де сидіти? І чому Ти постійно щось забороняєш: читати в маршрутці, їсти чіпси. Чіпси – це ж смажена картопля. Я читав у Інтернеті, що якщо забороняти дітям робити так, як вони вважають за потрібне, у них виникатимуть стреси. Діти мають отримувати позитивні емоції. А ще вони ніколи не стануть самостійними, якщо в усьому будуть покладатися на батьків.

Чи правильно розмірковує Миколка?

2. Миколка з матір'ю ходив до лікаря, оскільки в хлопчика болів живіт, а ще кололо в боці, слабшав зір тощо. Товариш Миколки, Юра, вважає, що зараз варто частіше звертатися до фахівців у галузі нетрадиційної медицини. Скажімо, він ходив до лікаря, який здійснює іридіодіагностику (встановлення діагнозу на основі змін структури, кольору та рухливості райдужної оболонки ока).

Чи можна стверджувати, що такі фахівці можуть правильно встановити діагноз?

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Теоретичні аспекти реалізації освітніх технологій у початковій школі

Мета заняття: практичне оволодіння інноваційними технологіями навчання; сформувати практичні вміння використання технологічного підходу до організації освітнього процесу; вирішити суперечності щодо понятійно-категоріального тезаурусу; диференціювати терміни «метод», «методика» та «технологія»; вивчити характеристики найбільш поширених сучасних технологій в контексті відповідності структурі та критеріям технологізації освіти.

Теоретичні питання

1. Сутність освітньої технології її структура й критерії освітніх технологій
2. Розвиток технологічного підходу в теорії та практиці початкової освіти
3. Класифікація освітніх технологій
4. Педагогічне цілеутворення в освітній технології
5. Критерії вибору освітніх технологій у початковій школі

Запитання для обговорення

1. Яке із вивчених вами визначень освітньої технології, на вашу думку, найповніше розкриває суть поняття?
2. Чи доцільно розмежовувати поняття «методика» і «технологія»?
3. Чи Ви погоджуєтеся з поглядами вчених, які стверджують, що вперше практика технологізації освіти виникла в стародавньому світі?
4. Чи можемо стверджувати на основі студіювання Концепції Нової української школи, що методи поступово витісняють освітні (навчальні) технології?
5. За якою ознакою, на Вашу думку, найдоцільніше створювати класифікацію освітніх технологій у початковій школі?
6. Яких вимог до цілеутворення повинен дотримуватися майбутній учитель початкової школи?
7. З якими труднощами стикається вчитель початкових класів, реалізуючи педагогічну діагностику сформованості знань, умінь,

учителем, що їх передбачає педагогіка партнерства. У молодших школярів формується почуття задоволеності, віри у власні сили, гідності та самоповаги.

Арт-терапевтичні технології успішно реалізуються для корекції «Я-концепції» дитини, яка раніше могла бути деформована. Унаслідок арт-терапії покращується самооцінка, зникають неадекватні форми поведінки, налагоджуються способи взаємодії з іншими людьми. Особливо позитивні результати можуть бути отримані в роботі з молодшими школярами, у яких спостерігаються відхилення в розвитку емоційної та вольової сфер, оскільки арт-терапевтична діяльність сприяє зниженню рівня тривожності, агресивності, страхів, сором'язливості та гіперактивності учнів.

Використання арт-терапевтичних технологій учителем початкової школи може відбуватися на будь-якому уроці чи інтегрованому занятті. Учні можна запропонувати такі завдання: створити аплікацію, «живу» картину в пісочниці; намалювати рисунок; виготовити іграшку; інсценізувати подію тощо. Арт-терапія дає змогу кожному залишатися самим собою, не відчувати незручності, сорому, образи від порівняння з іншими учнями. При цьому гуманістичний підхід не декларується, а реально втілюється на практиці.

Види та техніки арт-терапії

На сьогодні створено багато різноманітних видів та технік арт-терапії, а саме: музикотерапія, танцювальна терапія, драмотерапія, казкотерапія, бібліотерапія, маскотерапія, ігротерапія, фототерапія, лялькотерапія, орігамі тощо. Кожний із цих видів має безліч арт-терапевтичних технік, які застосовуються для вирішення внутрішніх і міжособистісних конфліктів, кризових ситуацій, вікових криз, травм, невротичних і психосоматичних розладів та ін. Окремі методи, прийоми, техніки арт-терапії представлені в додатку Е.

Література: 1; 3; 6; 10; 15; 16; 19; 20; 21; 25; 29; 32; 33; 34; 374 41; 42; 43; 46; 50; 51; 52; 53; 54; 55; 56; 60.

Які можуть бути причини поганого самопочуття Миколки? Що йому можна порадити робити для профілактики захворювань?

Чому виникає страх під час усних відповідей?

Дмитрик ретельно готувався до уроку. Навіть мамі й татові переповів, про що розповідатиме завтра. А коли підняв руку, то дуже захвилювався. Звідкись підкотився клубочок страху. Прискорилося дихання. Встав, почав говорити і відчув, що тремтить голос. І від того геть усе забув.

Чому таке трапляється з молодшими школярами? А в старших учнів таких хвилювань немає? Як вони їх подолали?

Що ж таке страх? Як він виникає? Як побороти страх, тривогу й хвилювання під час відповідей у класі й відповідальних виступів?

Яких людей ми називаємо харизматичними? Чи їм притаманні страхи під час публічних виступів?

Розміри планет

Миколка допомагає Петрику виконувати домашні завдання. Проте іноді не знає відповіді на питання, які на перший погляд згаються легкими. Ось нещодавно Петрик прочитав: «Місяць – єдиний природний супутник планети Земля, п'ятий за величиною супутник планет Сонячної системи. Його діаметр – 3476 км. Сонце – центральне й наймасивніше тіло Сонячної системи. Його маса приблизно в 333 000 разів більша за масу Землі та у 750 разів перевищує масу всіх інших планет разом узятих. Його діаметр – 1,392 x 10⁶ км. *То чому ж тоді ми їх бачимо на небі приблизно однаковими за розмірами? І чому місяць ми бачимо вночі, а сонце вдень?*»

Використання цієї технології дає змогу поглибити теоретичні знання, переконатися, що вони мають практичну спрямованість і життєву цінність, набути досвід вирішення проблем, вивчити складні питання в емоційно забарвленій атмосфері, розвинути комунікативні якості. Проте не варто забувати й про недоліки ситуаційного навчання. Конкретні випадки, які розглядаються на уроках, зазвичай важко повторити. Тому інколи недоцільно відтворювати рішення, які були прийняті на уроці, в інших умовах. Зрештою, потрапивши в аналогічну ситуацію в реальному житті, учасник не завжди зможе швидко пригадати, до яких висновків дійшли на уроці. Ще однією перешкодою для ефективної реалізації методу кейсів можуть стати слабка активність учнів, якщо в них недостатньо сформована мотивація до вивчення навчального

предмета або низький рівень знань. Окрім того, учителям важко об'єктивно оцінити кожного учня, який працює в групі. Технологія кейс-стаді, як і кожна інновація, має переваги й не позбавлена недоліків.

Отже, не можна абсолютизувати ситуаційне навчання; під час занять його необхідно поєднувати з іншими технологіями, орієнтованими на активність учнів.

7. Портфоліо як освітня технологія і метод діагностики

Характеристика основних понять технології

Портфоліо – це зібрання (колекція) робіт учня; виставка його навчальних досягнень з певного предмета. Слово походить від англ. «portfolio», що означає портфель або папка для документів. Портфоліо – це спосіб фіксування, накопичення, оцінки і самооцінки особистих досягнень за певний проміжок часу. Саме на основі такого тлумачення портфоліо виконує подвійну функцію: з одного боку, сприяє формуванню компетентностей школярів у процесі його створення, а з іншого – дає змогу вчителю всебічно оцінити рівень освітніх досягнень учня й докладених зусиль. Використання портфоліо як форми контролю є особливо актуальним на адаптаційно-ігровому циклі початкової освіти, під час якого вчителі не ставлять дітям традиційних оцінок. Водночас портфоліо – це важливий засіб для оцінювання досягнень молодшого школяра, під час якого враховуються його індивідуальні особливості. Це джерело інформації про дитину та спрямованість її інтересів. Під час його виготовлення розвиваються партнерські стосунки учнів, батьків та вчителів.

Види портфоліо

У зарубіжній та вітчизняній освіті портфоліо є однією з найбільш популярних технологій, орієнтованих на результат. Саме в цьому і полягає сенс створення портфоліо: перенести акцент із того, що учень знає, на те, що він уміє й може показати всім. Розрізняють декілька видів учнівських портфоліо: портфоліо досягнень, портфоліо розвитку, портфоліо теми, портфоліо проєктної діяльності. Проте є й інші підходи до класифікації портфоліо, зокрема, виокремлюють такі його види: документації, презентаційне, робоче, оцінне, тематичне.

Основними функціями портфоліо є: діагностична (фіксує прогрес у навчанні за певний проміжок часу); цілєтворча (дає змогу оволодіти вміннями визначати цілі і контролювати їх досягнення),

інновації, то арт-терапія – це беззаперечно технологія. Здавалось би, арт-терапевтична технологія – це сучасна інновація, проте й вона має тривалий період розвитку.

Особливості реалізації арт-терапевтичної технології у початковій школі

У роботі з молодшими школярами реалізовується три самостійних напрями арт-терапії: педагогічний (може застосовуватися до потенційно здорової дитини), психотерапевтичний (медичний) і соціальний (терапія зайнятості). Їх об'єднує використання художньої творчості як лікувального фактора, що відволікає дитину від неприємних переживань або позитивно впливає на її емоційну сферу. Зрозуміло, що в роботі вчителя початкових класів реалізується лише педагогічний напрям.

Основна мета арт-терапії полягає у створенні естетичних продуктів, що об'єктивують у собі почуття, переживання і здібності дитини. Звичайно, не йдеться про те, щоб зробити молодших школярів художниками або скульпторами, а пробудити в них активність, спрямовану на реалізацію творчих можливостей. Акцент в арт-терапії роблять на творчу діяльність, на здатність створювати і спонукають дитину самостійно творити.

Учитель початкової школи може застосовувати арт-терапію без участі психолога або психотерапевта для вирішення розвивальних, виховних, діагностичних, корекційних та інших завдань. Якщо ж під час реалізації діагностичних процедур він виявив проблеми, що підлягають спеціальній корекції, то рекомендує батькам звернутися до фахівця.

Учитель, що застосовує арт-терапевтичні технології, досягає здоров'язбережувального ефекту. Це відбувається завдяки тому, що в процесі творчої діяльності створюється атмосфера емоційної теплоти, доброзичливості, емпатійного спілкування, визнання цінностей іншої людини, її почуттів, переживань. В учнів виникає відчуття психологічного комфорту, захищеності, радості, успіху, у результаті чого мобілізується цілющий потенціал емоційної сфери дитини.

Під час виконання завдань з елементами арт-терапії у груповій, колективній формі роботи учні вчаться працювати й взаємодіяти в колективі, набувають навичок коректного спілкування, співчуття, взаєморозуміння, взаємоповаги, взаємодопомоги, що позитивно впливає на формування міцного, дружнього колективу. При цьому створюються відкриті, довірливі стосунки як з однолітками, так і з

ділиться таємними бажаннями, підсвідомими почуттями та емоціями, ніж виражає їх у словесній формі. Саме тоді мистецтво виконує роль своєрідного невидимого містка, що поєднує два протилежні світи: фантазії та реальність.

За допомогою арт-терапії в початковій школі можна вирішувати виховні, психокорекційні завдання, розвивати творче ставлення до дійсності. Вона допомагає дітям дізнатися більше як про себе, так і про оточення. Необхідно все ж акцентувати увагу на тому, що хоча творчі цілі в арт-терапії мають велике значення, перше місце таки відводиться терапевтичним завданням. А тому вона з успіхом використовується в роботі з дітьми з особливими освітніми потребами. Часто поняття арт-терапії асоціюється з психологічною підтримкою дитини, яку надає професійний психотерапевт. Це поширений хибний погляд, адже, не маючи протипоказань, арт-терапія може бути використана не лише в психотерапії, а й у педагогіці та соціальній роботі.

Обидва терміни («арт-терапія» й «арт-терапевтична технологія») є зрозумілими для батьків та учнів на рівні інтуїції, недостатньо обізнані з ними також учителі, що спонукає розглянути ці поняття детальніше.

Характеристика основних понять

Термін «арт-терапія» (з англ. art – мистецтво, art therapy – терапія мистецтвом) означає лікування пластичною зображальною творчістю, у якій людина виражає свій психоемоційний стан. Це синтез декількох галузей наукового знання: мистецтва, медицини і психології.

Однозначного трактування арт-терапевтичних понять на сьогодні немає. Арт-терапія – це напрям (форми, методи, набір прийомів) у психотерапії; альтернативна практика; інноваційна технологія, суть якої полягає у створенні й використанні різних видів мистецтва для передачі почуттів та емоцій. Основним інструментом арт-терапії у школі першого ступеня є спонтанна творча діяльність, коли учень, не замислюючись, виражає в малюнку, ліпленні, імпрровізації свої думки й почуття. Тому арт-терапію трактують як технологію, у якій спонтанна образотворча діяльність використовується для розкриття творчого потенціалу і гармонізації внутрішнього світу дітей.

Оскільки арт-терапія не має чіткого алгоритму дій учителів і учнів, її визначення як технології є суперечливим. Водночас, якщо брати за основу підхід до трактування освітньої технології як

мотиваційна (заохочує учнів до навчання); змістова (забезпечує можливість формувати знання, охопити весь зміст матеріалу); розвивальна (сприяє розвитку дитини); рейтингова (визначає рівень сформованості знань та вмінь).

Аналіз роботи над портфоліо дає змогу визначити етапи технології та приблизний відрізок часу для виконання кожного з них, що відображено в таблиці 7.

Таблиця 7

Алгоритм дій технології портфоліо

Назва етапу	Обсяг часу, відведений на роботу	Зміст роботи учня
Перший етап (індивідуально-організаційний)	20 %	<i>Цілеутворення.</i> На цьому етапі учень визначає цілі створення портфоліо, способи виконання роботи, джерела інформації; складає план дій; обговорює зміст, критерії оцінки.
Другий етап (корекційно-реалізаційний)	60 %	<i>Комплектування матеріалів.</i> Учень уточнює проблему, накопичує матеріали, окреслює основні та специфічні компоненти, здійснює оформлення, формулює висновки роботи.
Третій етап (результативно-аналітичний)	20 %	<i>Осмислення, рефлексія, презентація.</i> Відбувається демонстрування результатів, що супроводжується аналізом та коментарями.

Портфоліо як технологія має широкі перспективи, оскільки в процесі його виконання забезпечується зв'язок навчання з життям, теорії з практикою, що є актуальним на сучасному етапі, коли головним завданням освітньої діяльності визначено формування в учнів компетентностей на противагу здобуттю знань.

Існує думка, що кожна людина є автором власного життя, а тому повинна написати хоча б одну книжку. Такою книжкою може стати портфоліо – повне зібрання власних досягнень.

Орієнтовна структура портфоліо досягнень

Портфоліо на таку тему може включати декілька розділів: «Мої досягнення», «Я у світі людей», «Погляд на себе і в майбутнє».

Розділ «*Мої досягнення*» може складатися з таких рубрик: «Офіційні документи» (посвідчення про участь у конкурсах, фестивалях; грамоти; журнальні й газетні публікації тощо),

«Життєвий досвід» (есе), «Моя творчість» (малюнки, аплікації та інші вироби).

Розділ «*Я у світі людей*» може містити рубрики: «Участь у громадському житті», «Друзі», «Люди, яких я люблю», «Мій родовід», «Люди, яких я наслідую», «Улюблені заняття».

Розділ «*Погляд на себе і в майбутнє*» зазвичай передбачає наявність таких рубрик: «Я» (погляд на своє «Я», сильні і слабкі сторони); «Мої цінності й ідеали»; «Світ навколо мене» (оцінка подій, що відбуваються навколо мене і у світі); «Мої життєві цілі й плани» (цілі й плани на близьку, середню й далеку перспективи; способи й засоби їх досягнення); «Мій девіз» (девіз, життєве кредо).

Література: 1; 2; 5; 6; 8; 13; 14; 18; 19; 20; 21; 22; 23; 24; 25; 27; 28; 32; 33; 35; 36; 37; 41; 43; 44; 46; 49; 52; 57; 60.

Тема 3. КОМПЛЕКСНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ. ТЕХНОЛОГІЇ, ЩО СПРЯМОВАНІ НА ФОРМУВАННЯ НАСКРІЗНИХ УМІНЬ

План:

1. Технології формування творчої особистості
2. Технології формування критичного мислення

1. Технології формування творчої особистості

У Державному стандарті початкової освіти передбачено формування в учнів молодшого шкільного віку низки наскрізних умінь, що є спільними для всіх компетентностей: читання з розумінням; уміння висловлювати власну думку усно і письмово; критичне та системне мислення; здатність логічно обґрунтовувати позицію; творчість; ініціативність; уміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми; здатність співпрацювати з іншими людьми.

Для формування цих умінь, зокрема критично мислити, бути творчим, розв'язувати проблеми, учителям необхідно впроваджувати відповідні технології: як комплексні (формування творчої особистості, розвитку критичного мислення), так і

Безперечно, певною мірою всі ці якості варто формувати як у хлопчиків, так і в дівчаток. У контексті міркувань М. Єфименка йдеться про окремі заняття, на яких має домінувати виховання статевої ознаки. Очевидно, є певний сенс у його твердженнях, що ігри для дівчаток і хлопчиків мають бути різними. Так, типовими для хлопчиків можуть бути такі ігри: «Запорозькі козаки», «Астронавти», «Юні матроси», «Рятівники», «Десантники», «Ніндзя», «Прикордонники», «Скелелаз»; для дівчаток: «Бджілки», «Метелики», «Сонечко», «Із життя квітів», «Зірочки», «Рибки», «Ляльковий магазин», «Народжені морем» та ін.

Технологія М. Єфименка не є цілком досконалою. Вона має й недоліки. Учні не завжди можуть правильно виконати вправи разом із педагогом, а той, у свою чергу, не має можливості допомогти, оскільки відбувається казкове дійство, яке не повинно перериватися. Крім того, не кожній дитині подобається казка, створена дорослими людьми. Учителі розглядають й інші недоліки системи фізичного виховання українського педагога. Проте, незважаючи на окремі вади, технологія М.Єфименка є оригінальною системою фізичного виховання, розвивальний ефект якої поширюється на загальний розумовий і духовний розвиток як здорових дітей, так і дітей з інклюзією. Вона може стати передумовою для проектування новітніх систем фізичного виховання, основою комплексної педагогіки життя. Її ідеї можуть використовуватися для розробки нових технологій фізичного виховання дітей у позакласній роботі.

4.3. Арт-терапевтичні технології

Арт-терапія (арт-терапевтична технологія) в останнє десятиріччя здобуває все більше прихильників у початковій школі, оскільки це один із найефективніших способів профілактики захворювань дитини. Арт-терапія передбачає використання засобів мистецтва в роботі з учнем. Її застосовують при порушеннях адаптації молодшого школяра в новому колективі, для соціально-психологічної підтримки дітей, які мають труднощі в навчанні, під час діагностики й корекції емоційної сфери.

Це технологія, реалізація якої сприяє профілактиці захворювань молодших школярів. Часто вже в початковій школі в дітей спостерігається негативна динаміка: від дидактогенії до головних болів, неврозу, а згодом болів у серці. Арт-терапія дає змогу виявити такі тривожні тенденції: молодший школяр у творчості легше

9. Дотримуватися принципу: «Здоров'я здорових вимагає профілактики та корекції».

10. Забезпечувати гармонійність виховних впливів: через рухи та гру до виховання Людини майбутнього.

У системі фізичного виховання дітей М. Єфименко виокремив такі основні рухові режими: плавальний, лежачий, повзальний, сидячий, стоячий, ходьбовий, лазальний, біговий, стрибковий. Їх назви відображають, яким основним рухам надають перевагу на конкретному занятті. Реалізуючи технологію фізичного виховання, розроблену М. Єфименком, педагог повинен продумати ігрову тему, відповідно до якої відбуватиметься фізичний розвиток дітей. Ігрове дійство може тривати на одному або декількох заняттях у формі гри, казки, у яких відображені історичні, географічні, етнографічні особливості місцевості, де розміщений дитячий заклад.

Гра-заняття має багато спільного з театральним спектаклем. Під час ігор можна здійснювати профорієнтацію, ознайомлюючи дітей з різними професіями. Найвагомішими перевагами технології є: поєднання рухової й мовленнєвої діяльності; інтеграція фізичного, естетичного й інших напрямів виховання; формування математичних уявлень, уваги, логіки, пам'яті, спостережливості через вправи, ігри. Для розвитку мовлення використовується методичний прийом «створення педагогічного вакууму», коли педагог розпочинає фразу, а діти завершують, слідкуючи, щоб вона була адекватна конкретній ігровій ситуації. Відбувається також озвучення рухів пропонованою ситуацією образу. Наприклад, виконання вправи «Ідемо на конячці» супроводжується імітацією цокоту копит.

Кожне заняття повинно мати звуко-музичний супровід, який розпочинається тихою, повільною, ніжною музикою з поступовим наростанням сили, звуку, динамізму. У «Театрі фізичного розвитку та оздоровлення дітей» дотримуються різних підходів до організації роботи з дівчатками та хлопчиками. М. Єфименко в загальних рисах окреслив фізичні та психічні якості чоловічості й жіночності, які необхідно розвивати під час занять у дітей відповідних статей. Такими рисами хлопчиків є: фізична сила, витривалість, спритність, швидкість, атлетичність, наступальність, сміливість, ризикованість, рішучість тощо; у дівчаток: гнучкість (пластичність), точність рухів, координація, легкість, стрункість, відчуття ритму, витонченість, лагідність, ніжність, естетичність та інші.

загальнометодичні (інтерактивні, ігрові, проблемного навчання, кейс-стаді, портфоліо).

Різниця між цими технологіями полягає передусім у цілеутворенні. Компонентами комплексних технологій є сформульовані цілі та діагностичний інструментарій для перевірки відповідності результату визначеній меті. Наприклад, у технології формування критичного мислення результатом є рівень сформованості критичного мислення, який встановлюється за допомогою спеціальних діагностичних методик. Компонентом цієї технології є інтерактивні вправи, ігрова діяльність, проєктне навчання тощо.

Зрозуміло, що диференціація технологій на загальнометодичні й комплексні (ті, що спрямовані на формування наскрізних умінь і компетентностей), є відносною, адже технологія формування творчої особистості водночас може реалізовуватися для розвитку інноваційності, інформаційно-комунікаційної, культурної компетентностей як ключових для життя та творчості як наскрізного вміння.

Формування творчої особистості є одним із тих завдань школи, на необхідності реалізації якого акцентувалася увага завжди, особливо в періоди реформування суспільства. Зазвичай перетворювальні процеси в державі спричиняють посилення інтересу до проблеми творчості в освіті. Водночас, у формуванні творчих якостей учнів у закладах освіти, зокрема й початкової, не подолана суперечність. З одного боку, вміння творчо мислити є наскрізним умінням початкової школи. З іншого – від моменту, коли дитина переступила поріг школи, її вчать, що відповідь на запитання готова, що її вже знайдено раніше. І більше – дітей навчають, що їхній успіх мав би полягати в тому, щоб знати обмежений набір цих відповідей, засвоєних від учителя, і вміти їх «видати» в потрібний момент, зокрема на контрольній роботі. А це не шлях, який провадить до інновацій в освіті.

В останнє десятиріччя звичний термін «творчість» усе частіше замінюють на «креативність». Наявність тотожних термінів є одним із чинників проєктування декількох технологій, мета яких полягає у вихованні творчої людини: технологія розвитку (формування) творчої особистості, технологія розвитку креативної особистості, технологія креативного багаторівневого кодування інформації, технологія вирішення винахідницьких завдань тощо.

Характеристика основних понять технології

На сучасному етапі використовують два подібні поняття: творчість і креативність. Іноді вчені їх ототожнюють, проте частіше розмежовують, вважаючи, що творчість – ширше поняття,

ніж креативність, і включає, крім креативності, інші необхідні властивості (понад тридцять).

Термін «креативність», як порівняти з терміном «творчість», є більш сучасним. У психології він виник у 60-ті роки ХХ ст. й означав здатність швидко та нестандартно вирішувати інтелектуальні (навчальні) завдання.

Творча особистість повинна поєднувати креативні (власне творчі) та додаткові якості (допитливість, сміливість, готовність до ризику, ініціативність, впевненість у своїх силах та здібностях, фантазію тощо). Інакше кажучи, творча людина – це креативна особистість, яка володіє додатковим потенціалом для підсилення креативності. Проте не всі вчені поділяють такі думки стосовно диференціації творчої та креативної особистості, припускаючи, що ніяких особливих творчих якостей чи здібностей немає. Творча особистість – це та, у якої високорозвинений інтелект, що здатний до продукування нестандартних ідей.

Основними ознаками творчості є перетворення речей, явищ, процесів або їх зразків, а також новизна, оригінальність створених ідей, системи дій, матеріальних об'єктів тощо. У навчально-творчій діяльності творчим може бути не лише результат діяльності, а й прийоми та операції, за допомогою яких вона здійснюється.

Розвиток творчих якостей школярів є складним процесом, у якому простежується послідовність дій, притаманна технологіям. *Технологія формування творчої особистості* – це алгоритм дій педагога та учнів, який супроводжується педагогічною діагностикою і спрямований на формування в особистості здатності до створення оригінального нового або вдосконалення того, що вже існує.

Етапи творчого процесу

Учені однозначно не встановили основні етапи технології формування творчої особистості. Існує кілька підходів до їх визначення. Майже тотожними є алгоритми дій у технології формування творчої особистості (Л. Шелестова) та технології формування креативної особистості (Г. Уоллес). У структурі обох технологій є чотири етапи. Л. Шелестова визначає такі: підготовчий етап; процес вирішення проблеми; інсайт (осяяння); упорядкування інтуїтивно отриманих результатів. Г. Уоллес вважає, що

4.2. Технологія фізичного виховання дітей М. Єфименка

У 90-х роках ХХ ст. в освітянських колах була презентована технологія, розроблена українським педагогом-новатором, незалежним експертом із фізичного виховання та оздоровлення дітей і дорослих Миколою Єфименком. Інша назва – «Театр фізичного розвитку та оздоровлення дітей». Авторська технологія М. Єфименка створена для реалізації в дошкільних закладах та початковій школі.

В основі технології – дотримання принципу природовідповідності і проведення гри, яку має всебічно продумати педагог. Технологією передбачено єдність фізичного, естетичного, розумового, морального й духовного розвитку дитини. Історія «Театру фізичного розвитку та оздоровлення дітей» налічує понад 20 років. Передумовою становлення нової технології стало відкриття М. Єфименком у 1990 р. в Одесі на базі дошкільного закладу № 258 «Золота рибка» за підтримки завідувача, вихователів та кількох студентів дефектологічного відділення факультету фізичного виховання Одеського державного педагогічного інституту імені К.Д. Ушинського Центру реабілітації рухом (ЦПР), співробітники якого займалися руховою реабілітацією дітей з церебральним паралічем.

У розробленій технології втілено педагогічне кредо її автора: «Грати щодня, грати постійно, грати завжди». Технологія фізичного виховання дітей ґрунтується на таких положеннях:

1. Іти за логікою природи (педагогіка має бути природною).
2. Здійснювати фізичне виховання дітей по спіралі, поєднуючи нове з відомим.
3. Реалізовувати так званий педагогічний спідометр, тобто загальнорозвивальні вправи (підбирати підготовчу частину заняття (уроку) згідно з «еволюційною гімнастикою»).
4. Розділяти заняття на три частини за фізіологічною суттю.
5. Упроваджувати основні принципи «Театру фізичного виховання дітей» (граючи – оздоровлювати, граючи – виховувати, граючи – розвивати, граючи – навчати).
6. Створювати позитивну, світлу енергію радості й задоволення (фізичне виховання повинно заряджати дітей позитивними емоціями).
7. «Малювати» руховий портрет дитини, використовуючи методику ігрового тестування.
8. Допомогати дітям у створенні тренажерів.

1. Робіть вправу із заплющеними очима.
2. Піднімайте по чергово то одну, то другу ногу, торкаючись кінчиків пальців протилежно руки.

Дидактична гра «Один, один, два, два»

Ця гра дає змогу учням на адаптаційно-ігровому етапі початкової школи в руховій активності краще запам'ятовувати цифри.

Організація роботи:

1. Запропонуйте учням стати в коло. Кожен отримує свій порядковий номер (від одного до десяти).
2. Повідомте правила гри. Учасник, що розпочинає гру, два рази називає свій порядковий номер (при цьому лясає по колінах), а тоді називає два рази номер іншого учасника (при цьому плескає в долоні). Учасник, номер якого назвали, два рази називає свій номер (лясає по колінах), два рази – номер будь-якого іншого учасника (плескає в долоні). Отже, під час ударів по колінах дитина двічі говорить свій номер, під час оплесків – двічі який-небудь чужий. Хто збився, той вибуває з гри. Називати номери учасників, які вибули, заборонено. Такі гравці також вибувають. Перемагають два учні, що залишилися.

3. Підведіть підсумки гри.

Дидактична гра «Математики»

Ця гра дає змогу учням у початковій школі сформуванати навички виконання математичних дій у руховій активності.

Організація роботи:

1. Поділіть учнів на команди з однаковою кількістю учасників.
 2. Повідомте правила гри. Кожен гравець прикріплює на одяг аркуш із номером (від 1 до числа, що відповідає кількості членів команди).
- Ведучий встає на рівній відстані від кожної команди і каже або показує на картках математичне завдання, наприклад: $(2 \times 8 - 4) / 3$.
- З кожної команди повинен вибігти учень, чий номер дорівнює відповіді до наведеного прикладу (у цьому випадку – 4). Та команда, з чиєї учень вибігає першим, отримує 1 бал. Виграє команда, яка набрала 5 балів.
3. Підведіть підсумки гри.

найважливішими етапами мають бути: підготовка (натхнення); визрівання (інкубація); осяяння (інсайт); перевірка дієвості продукту творчої істинності (експертна оцінка).

Окрім того, учні обґрунтовували технології шкільних занять, які сприяють творчому процесові. На таких уроках доцільно використовувати різноманітні нестандартні прийоми зацікавлення учнів своїм предметом, а саме: надлишковий вступ, шкільна дошка як спортивний майданчик тощо.

Суть надлишкового вступу полягає в тому, що вчитель використовує цікаву інформацію, яка привертає увагу учнів. Вона може не мати безпосереднього відношення до теми, що вивчається, але сприяє переходу до неї. Наприклад, принісши до класу зігнутий стержень, учитель пропонує поміркувати, як надати форму твердому тілу. Такі роздуми можуть стати перехідною ланкою для характеристики агрегатних станів води. Інші речовини також можуть існувати в трьох станах, це залежить від фізичних умов. Змінити стан твердого тіла, наприклад цвяха, можна, але це потребує додаткових зусиль.

Під час навчання доцільно шкільну дошку перетворювати у спортивний майданчик. Тоді біля неї працюватимуть не випадкові діти, а командні гравці. Розвитку творчих якостей школярів сприяє вивчення однієї і тієї ж інформації (теми) під різними кутами зору декілька разів. Зокрема, О. Яновицька вирізняє п'ять рівнів роботи: дилетантський, базовий мінімум, квазіконтрольна робота, зв'язок нового з уже вивченим, контроль з усієї теми.

На дилетантському рівні нова інформація розглядається з точки зору здорового глузду. Учитель на цьому етапі прагне розвинути у школярів зацікавленість до теми, використовуючи театралізацію, розповідь про історію науки, експеримент, фокус, загадку, шараду тощо. Педагог може бути в ролі артиста, режисера, конференсьє тощо. Наступний рівень – базовий, який передбачає вивчення необхідного мінімуму за підтримки вчителя, що виконує роль ментора та помічника. Далі рекомендується квазіконтрольна робота для самоперевірки засвоєного. На четвертому рівні проводиться ретельний аналіз вивченого. Детально відстежуються зв'язки матеріалу теми з вивченим раніше або з іншими предметами. На цьому рівні приділяється увага творчому використанню знань. Тему завершує контрольне заняття, на якому перевіряються базовий рівень, рівень встановлення зв'язків з іншим навчальним

матеріалом, виявлення особистих здібностей школярів та рівня їх креативності.

Не варто думати, що розвиток творчих якостей є результатом упровадження лише технологій формування творчої (креативної) особистості. Здатність до творчості розвивається також під час реалізації освітніх систем, компонентами яких є нестандартні завдання.

Результати експериментальної роботи педагогів засвідчують, що творчі якості дитини молодшого шкільного віку доцільно розвивати, скориставшись *технологією розв'язання винахідницьких задач*. Створена у 1946 р. письменником, ученим Г. Альтшуллером у технічній сфері, ця технологія може реалізовуватися для вирішення і нетехнічних творчих завдань. У сучасній початковій школі вона модернізується на основі адаптивної теорії винахідницьких завдань, забезпечуючи розвиток оригінального мислення учнів, їх творчої уяви. Компонентами технології, що забезпечують її ефективність і сприяють оптимізації освітнього процесу, є методи «Робінзон Крузо», «Золота Рибка», прості прийоми фантазування, інверсія, фантастичне додавання й віднімання тощо.

Необхідно визнати, що школярі, як порівняти з дошкільнятами, мислять більш стандартно. Причиною цього є стереотипи, які нав'язують учням у процесі навчання та виховання. Дітей у школі навчають сприймати доведені істини, незважаючи на рекомендації класиків педагогіки забезпечувати формування знань через дослідження. Отже, школа привчає радше до репродуктивної діяльності, ніж до творчої. Необхідність формування творчої особистості частіше декларується і менше реалізується в освітній практиці. У початковій школі для розвитку в учнів креативності необхідно в ігровій діяльності вчитися шукати суперечності та шляхи їх розв'язання.

Існує орієнтовно 40 принципів вирішення протиріч. Найчастіше для цього застосовують такі прийоми:

– перетворення невдач на користь (у казці «Гай-гай» хлопець, щоб уникнути злиднів, вимушений вирушати в дорогу, де й знаходить своє щастя – царівну-наречену);

– копіювання (замість справжнього об'єкта використовується його копія, наприклад, у казці «Як заєць ошукав ведмедя» ведмедем є відображення цього звіра в криниці);

3. Дайте учням таке завдання: ходити по класу і знайомити зі своєю інформацією однокласників.

4. Акцентуйте увагу: учень може одночасно спілкуватися тільки з однією особою. Завдання полягає в тому, щоб поділитися своїми знаннями й самому отримати інформацію від іншого учня. Упродовж відведеного часу треба забезпечити спілкування кожного учня з максимальною кількістю однокласників для отримання якомога повнішої інформації з теми.

5. Проаналізуйте й узагальніть знання школярів (відповіді можна записувати на дошці). Підведіть підсумки виконання вправи.

«Диктант для розвідника»

Цей методичний прийом розвиває зорову пам'ять, тренує уважність і формує почуття відповідальності за кінцевий результат. Він є ефективним на інтегрованих уроках. За його допомогою можна запропонувати учням опрацьовувати тексти з української чи іноземної мови, математичні приклади, правила.

Організація роботи:

1. Поділіть клас на 5–6 команд.
2. Текст диктанту теж поділіть на стільки ж частин. Аркуші з текстом прикріпіть до стіни якнайдалі від команд, для яких вони призначені.

3. Запропонуйте командам відтворити текст. При цьому кожний з учасників гри стає розвідником. Він підходить до тексту (стільки разів, скільки потрібно), читає його, запам'ятовує, повертається до команди і диктує свою частину. Команди змагаються.

4. Визначте переможця. Ним стає та команда, яка закінчить роботу швидше і не зробить помилок (або зробить менше від інших).

«Дидактичний млин»

Цей метод через взаємозв'язок розумового, фізичного, трудового виховання дає змогу підвищити свій рівень із письма, правопису, читання, запам'ятовування на слух за допомогою простих фізичних вправ, що впливають на роботу мозку.

Організація роботи:

1. Запропонуйте дітям встати і підносити почергово то одне коліно, то інше, торкаючись ними ліктя протилежної руки.

2. Зазначте, що для самозаспокоєння учні можуть виконувати цю вправу впродовж десяти хвилин, коли перебувають у стресовому стані.

Варіанти:

Методи для розвитку мозку дітей початкової школи через фізичні вправи

Гра в гелікоптера

Цю вправу, яку запропонував професор Л. Палмер, з успіхом можна використовувати для розвитку навчальних здібностей.

Організація роботи:

1. Діти стають, витягнувши руки по боках.
2. Попросіть їх швидко покрутитися довкола себе впродовж 15 с., кажучи: «Ми гелікоптери й летимо на летовище». Під час цієї вправи ввімкніть голосно музику.
3. Далі дайте наказ зупинитися й заплющити очі. Спробуйте зосередити увагу дітей на їх рівновазі: «Зоставайтесь на цій самій позиції!» Не кажіть: «Не падайте». Наголошуйте на тому, що треба робити, а не на тому, чого не треба.
4. Діти стоять 15 с., аж поки їм перестане крутитися голова. Далі гра повторюється. Крутіться так 10 разів. Це займе 5 хв.: 15 с. вправа, 15 с. – відпочинок.

У цій вправі дуже важлива швидкість, саме вона стимулює рух спеціальної рідини у вухах. Звикнувши, діти крутитимуться із заплющеними очима й розплющуватимуть їх тільки час від часу для безпеки. Не пропонуйте дітям крутитися в один бік, а потім відразу ж у другий, тому що дуже важливо, щоб рідина в напівкруглих каналах вуха рухалася. Коли дитина почне крутитися в інший бік, рідина перестане рухатися, а, відповідно, припиниться стимуляція.

Якщо дитина відчуває труднощі під час виконання цієї вправи, то станьте поряд із нею й допоможіть їй, на мить утримуючи за плечі й прокручуючи її навколо осі тіла, щоб цей рух не припинявся.

Метод «Броунівський рух»

Цей метод дає змогу кожному учневі виступити в ролі вчителя, передаючи свої знання однокласникам. Використання «броунівського руху» забезпечує багаторазове повторення одним учнем своєї частини навчального матеріалу, ознайомлення з іншими частинами й систематизацію всієї інформації, що стосується теми.

Організація роботи:

1. Роздайте кожному учневі індивідуальне завдання – навчальний блок із теми (абзац тексту на окремому листочку, окреме запитання чи завдання тощо).
2. Виділіть декілька хвилин для читання інформації. Переконайтеся, що школярі розуміють прочитане.

– зміна агрегатного стану (серце замерзає і тому стає злим, як у казці Г.-Х. Андерсена «Снігова королева»);

– перетворення живих об'єктів у неживі і навпаки (у казці «Залізний вовк» чоловік і вовк закам'яніли, а згодом завдяки цілющій і живильній воді ожили; у казці «Дідова дочка і бабина дочка» неживі об'єкти (піч, криниця) здатні розмовляти);

– непослідовність дій у часі (у казці «Дванадцять місяців» пори року, як і місяці, з'являються непослідовно);

– зміна об'єкта (у казці «Царівна-жаба» жаба перетворюється на принцесу; у казці «Кривенька качечка» качка перетворюється на дівчину);

– зміна властивостей та розмірів об'єкта в десятки й сотні разів (у казці «Летючий корабель» Об'їдайло здатний протягом обіду з'їсти дванадцять биків, сорок печей хліба, Обпивайло за одним разом випиває сорок сорокових кухлів меду і стільки ж квасу).

Діти з яскраво вираженою уявою більш успішно вирішують творчі завдання і протиріччя. Для розвитку уяви школярів розроблено спеціальні вправи, а саме: «Фантазери», «Салат із казок», «Що було б, якби...» тощо.

Наприклад, дітям можна запропонувати на інтегрованих заняття та уроках поміркувати над проблемами, що було б, якби:

– що було б, якби вчені створили такий комп'ютер, інформацію з якого можна автоматично перекачувати в голову людини?

– що було б, якби восени з дерев не опадало листя?

– що було б, якби люди могли творити лише добрі справи?

– що було б, якби Земля не оберталася навколо Сонця?

– що було б, якби було винайдено ліки від усіх захворювань?

Учням, у яких недостатньо виражені творчі здібності, ознайомлення з уже відомими прийомами суттєво допомагає у вирішенні винахідницьких завдань і протиріч.

Для розвитку творчого мислення вчені рекомендують застосовувати перелік дієслів, що стимулюють творення ідей: замінити, скомбінувати, пристосувати, модифікувати, збільшити, використати по-іншому, вилучити чи зменшити, перевернути чи представити.

Ефективним є також такі прийоми продукування нових ідей:

• поділити щось – як бікіні чи міні-спідниця;

• поширити щось – як торгові центри з прибудовами чи Боїнг

- висушити щось – як суп із пакета;
- порізати щось на шматки – як хліб;
- розтягнути щось – як стрейчеві джинси чи лімузин.

Для розвитку творчого мислення ефективними є такі методи: мозковий штурм, фокальні об'єкти, моделювання маленькими чоловічками тощо.

Метод фокальних об'єктів завдячує своїй назві латинському слову focus – осередок. Отже, ідеться про об'єкти, які перебувають у фокусі, тобто в центрі уваги. Суть методу полягає в перенесенні властивостей одного предмета на інший. Фокальному об'єкту можна додати невластиві йому елементи. Наприклад, учням пропонується скласти казку (розповідь) про фокальний об'єкт, яким є вовк. Слова-помічники: пароплав (білий, великий, пливе, світиться вогнями) та піч (велика, балакуча, наповнена смачними пиріжками).

Можливий варіант виконання завдання: «Жив на розкішній віллі в Антарктиді сірий Вовк. Так-так, в Антарктиді. Там розсунулися льодовики і звільнили родючу землю, на якій вирости пальми, магнолії, бананові дерева. Одного разу йому зателефонував з Африки Лев і запросив погостювати.

Сірий Вовк підготував до плавання великий білий пароплав, що світився яскравими вогнями. Пароплав розтинав голубі хвилі. Аж раптом на моніторі навігаційного техновізора засвітився сигнал із воанням про допомогу. Це потрапила в аварію велика Піч, у якій випікалися рум'яні смачні пиріжки. Сірий Вовк кинувся до клавіатури техновізора, натиснув потрібну клавішу – і гігантський пліт опустився на воду. Балакуча Піч схопила за нього руками, видряпалася на його суху поверхню і попливла до пароплава. Втішився сірий Вовк. Він не лише врятував Пічку, але й має смачні пиріжки, щоб пригостити Лева в Африці. А ще друзі слухатимуть цікаві морські історії балакучої Пічки».

Метод моделювання маленькими чоловічками використовується для пояснення сутності та механізмів певних процесів, наприклад, внутрішньої будови речовини. Дитина розглядає всі предмети, явища як такі, що складаються з великої кількості маленьких чоловічків. Ними можуть бути хімічні елементи, органіди та органели клітини, звуки та частини мови тощо. Наприклад, дітям пропонується уявити приголосні звуки синіми чоловічками, а голосні – червоними; метали – білими чоловічками, неметали – чорними.

молодших школярів (порушення постави та сколіози, вегетосудинна дистонія, неврози, захворювання жовчного міхура, розвиток короткозорості та ін.) пов'язаний із великим розумовим навантаженням на тлі різко зниженого, як порівняти з дошкільним дитинством, обсягу рухової діяльності внаслідок довгого сидіння за партою в процесі навчання й під час виконання домашніх завдань. Навчання в русі дає змогу зняти загальну втому та перевтому й поліпшити ефективність засвоєння навчального матеріалу. Ці позитивні результати досягаються завдяки чергуванню інтелектуального, емоційного та рухового видів діяльності, що і є особливістю здоров'язберігальних рухових технологій. Вони передбачають зміну (за рядами або весь клас) форм роботи, що стимулює миттєве мислення учнів, сприяє збільшенню їхньої рухової активності, своєчасному запобіганню розумовій утомі, учить дружнього та гуманного спілкування, розвиває патріотизм, відповідальність за команду, уміння поважати думки й помилки інших через створення ігрових ситуацій, нестандартних інтегрованих уроків.

Методи освітньо-рухової технології доцільно використовувати і під час засвоєння нового матеріалу, адже вони сприяють кращому запам'ятовуванню дітьми інформації, і на етапі узагальнення й систематизації знань. Проте навчання в русі необхідно реалізовувати переважно під час заключної частини уроку. У цей час на тлі розумової втоми дітей спостерігаються низький розумовий та руховий рівні активності.

Викладаючи зміст нового матеріалу і, якщо треба, записуючи його на дошці, можна пропонувати учням «відображати його у вигляді рухових дій, випишуючи літери, цифри, фрази, іноземні слова, формули, арифметичні та математичні приклади і відповіді на них та інше кінчиком носа, плечовими точками, руками чи іншими частинами тіла». Для забезпечення успіху освітнього процесу необхідно правильно вибрати й застосувати методи освітньо-рухової технології. Такі методи (передусім ігри) переважно розроблені для розвитку рухової активності.

Для вчителів, особливо на адаптаційно-ігровому етапі навчання в початковій школі, цікавими є рухливі ігри, у яких поєднуються освітні й оздоровлювальні функції, а саме: «Один, один, два, два», «Математики», «Диктант для розвідника» тощо.

й емоційно-чуттєвої сфери. Воно реалізовується як для оздоровлення школярів, так і для формування особистості дитини, її соціалізації.

Характеристика основних понять

Навчання в русі в європейській педагогіці трактується як педагогічна система форм і методів навчання й терапії, яка ґрунтується на природному спонтанному русі організму. Людина рухається, отже, через рух активуються відчуття, завдяки яким пізнається довколишній світ.

В українській педагогіці навчання в русі розглядається як здоров'язберігальна освітньо-рухова технологія. Проте також його називають моделлю чи методикою. Оскільки реалізація навчання в русі не передбачає чітко вираженого алгоритму дій, тому трактування його як технології є суперечливим.

Особливості навчання в русі

Хоча навчання в русі трактується як освітньо-рухова технологія, а технологія передбачає точність дій, проте рух не є чітко запланованим, отже, допускається будь-яка рухова активність. Цей підхід притаманний лише вітчизняним початковим школам. У зарубіжній педагогіці дещо інший погляд: рух не безладний, а точно визначений.

Зокрема, у польській системі навчання через рух, засновницею якого є Д. Дзямска, реалізуються три основні форми активності дитини:

— вправи – досконалі особливі функції організму (креслення, тупання, скакання);

— забава – передбачає декілька вправ, наприклад, діти ходять навкруг столу і креслять ритмічні лінії правою і лівою рукою;

— гра – складається з кількох вправ із чітко визначеними правилами.

В освітній практиці польських шкіл реалізуються методики К. Орфа, Р. Лабана, В. Шерборн тощо, які ґрунтуються на поєднанні рухової діяльності, музичного супроводу, здебільшого ще й слів. Діти граються в гелікоптера (гру запропонував американський професор Л. Палмер), лінії вісімки, гімнастику мозку тощо. Очевидно, стверджувати про переваги котроїсь із зазначених технологій – польської або української – недоцільно. Кожна має свої плюси.

Навчання в русі як здоров'язберігальна технологія передбачає рухову активність, що є надзвичайно актуальним завданням якраз у початковій школі, адже прояв більшості відхилень у стані здоров'я

Під час виконання завдань із використанням методів та прийомів вирішення винахідницьких задач у школярів розвиваються творчі якості та прагнення до творчої діяльності. Варто пам'ятати, що творчу особистість може виховати тільки той учитель, який сам є креативним і прагне до розвитку. Формування творчих якостей – це взаємозалежний і взаємодоповнювальний процес: розвиваючи творчі якості в учнів, педагог підвищує і рівень власної творчості, тобто здатності вираження, привносити в життя щось цікаве.

Вправи для розвитку творчих якостей

«Банани»

Вправа допомагає зламати стереотипи роботи лівої півкулі мозку та логічного, раціонального мислення.

Організація роботи:

1. Запишіть на дошці букви ШБІАСНТЬАЛІНТЕИР.

2. Учням необхідно закреслити в цьому рядку шість літер таким чином, щоб літери, які залишаються (без зміни своєї послідовності), склали добре знайоме слово.

Правильна відповідь: треба закреслити букви ш – і – с – т – ь – л – і – т – е – р. Залишається слово БАНАНИ.

«Божевільні ідеї»

Вправа допомагає учням вийти з тупикової ситуації, адже діти повинні запропонувати нетрадиційні шляхи вирішення проблеми.

Організація роботи:

1. Розкажіть учням про винаходи на основі божевільних ідей, наприклад: десяток найбільших винахідників автомобілебудування були висміяні за ідеї автоматичної передачі, електричного стартера, використання бензину тощо.

2. Запропонуйте учням знайти інформацію про такі «божевільні ідеї», які згодом стали відомими винаходами.

3. Разом із дітьми пригадайте нестандартні ідеї учнів класу, які були відкинуті однокласниками як нераціональні.

4. Шляхом мозкового штурму виберіть ту ідею, яку учні хочуть опрацювати.

«Робінзон Крузо»

Вправа допомагає помічати і використовувати приховані властивості випадкових предметів, формувати креативність і винахідливість.

Організація роботи:

1. Розкажіть учням про Робінзона Крузо, який потрапив на безлюдний острів. У моряка є багато потреб цивілізованої людини, які, на перший погляд, неможливо задовольнити. Проте в пригоді стануть речі з корабля, який потрапив у аварію (перелік речей придумайте з учнями; це можуть бути велосипед, цукерки, іграшки, парасоля, посуд, хліб, сірники, книги, комп'ютер тощо).

2. Запропонуйте школярам уявити себе на цьому острові.

3. На окремому аркуші необхідно записати й ранжувати свої потреби.

Критеріями для ранжування є такі: безпека, пиття, добування їжі, захист від дощу й вітру, засоби пересування, інструменти, розваги й додання самотності, евакуація (як добратися з острова додому).

4. Діти повинні знайти способи задоволення всіх потреб, використовуючи приховані властивості об'єктів.

5. Разом з учнями оцініть винайдені способи використання традиційних речей у змінених умовах.

Вправу можна реалізувати ще й у такий спосіб:

Запропонуйте дітям уявити, що вони знаходяться на безлюдному острові й можуть замовити щось із запропонованого списку, але тільки одне і через певний проміжок часу (через годину, день, тиждень, місяць, рік): солодощі, книги, іграшки, друг, телевізор, комп'ютер, мама, тато.

Згодом діти об'єднуються у дві групи:

1-ша група – учасники (учні);

2-га група – статисти (ті, хто будуть підраховувати результати).

На аркушах паперу діти повинні написати, що (або кого) хотіли б замовити через годину, день, тиждень, місяць, рік. Зібравши всі аркуші, учасники передають їх статистичній групі, яка аналізує результати.

Отже, мама проти комп'ютера! Хто перемає?

До розмови можна залучити психолога, який допоможе з'ясувати, чи школярі спілкуються з друзями за допомогою Інтернету, на яких сайтах зареєстровані, добре це чи погано (відповіді учнів).

2. Технології формування критичного мислення

Критичне мислення, його значення для особистості

В останні два десятиріччя стрімко розвиваються інформаційно-комунікаційні технології. Учні вже в початковій школі користуються

3. Технології навчання здоров'ю – гігієнічне навчання (раціональне харчування, догляд за тілом тощо); вироблення життєвих навичок (керування емоціями, вирішення конфліктів тощо); профілактика травматизму та зловживання психоактивними речовинами; статеве виховання. Ці технології реалізуються завдяки включенню відповідних тем до предметів загальнонавчального циклу, введенню до варіативної частини навчального плану нових предметів, організації факультативного навчання та додаткової освіти.

4. Технології виховання культури здоров'я – виховання в учнів особистісних якостей, що сприяють збереженню та зміцненню здоров'я, формуванню уявлень про здоров'я як цінність, посиленню мотивації до ведення здорового способу життя, підвищенню відповідальності за особисте здоров'я, здоров'я родини.

За суб'єктністю технології як за критерієм класифікацій (у всіх технологіях об'єктами / суб'єктами технології є учні) доцільно виділити такі здоров'язбережувальні технології:

— навчальні (реалізують учителі початкових шкіл у навчальному процесі);

— медичні (реалізують медичні працівники, психологи й соціальні педагоги),

— фізкультурно-оздоровчі (реалізують переважно вчителі та фахівці з фізичної культури під час уроків фізичного виховання);

— комплексні (суб'єктами є вчителі, батьки, психологи та інші фахівці зі здоров'язбереження).

Комплексними технологіями є популярні на сьогодні в початковій школі технології навчання в русі, арт-терапія тощо.

4.1. Навчання в русі як здоров'язбережувальна освітньо-рухова технологія в початковій школі

У зв'язку з реформування початкової школи посилюється інтерес до навчання в русі як до здоров'язбережувальної освітньо-рухової технології. Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України № 1312 від 02. 11. 2016 р. розпочата дослідно-експериментальна робота на базі загальноосвітніх навчальних закладів низки областей, зокрема Вінницької, Волинської, Сумської, Тернопільської, Харківської, Хмельницької, а також м. Києва за темою «Здоров'язбережувальна технологія «Навчання у русі» в системі оздоровчо-виховної роботи». Навчання в русі передбачає водночас зміцнення фізичного стану дитини та розвиток її інтелекту

становлення та розвитку індивідуального буття людини в її взаємодії із символом здоров'я (Ю. Півненко).

Відсутність загальноприйнятого понятійно-категоріального теза урусу в галузі здоров'язбережувальної діяльності в загальноосвітніх школах, вільне тлумачення поняття «здоров'язбережувальні технології», недостатнє теоретичне і методичне його обґрунтування викликає плутанину в учителів під час реалізації принципів здоров'язбереження в практиці навчання і виховання, зокрема й у початковій школі.

Класифікації здоров'язбережувальних технологій

Вільне тлумачення терміна «здоров'язбережувальні технології» є одним із чинників різноманітності їх класифікацій. Виокремлюють педагогічні, медичні, технології забезпечення безпеки життєдіяльності, фізкультурно-оздоровчі технології тощо.

Сучасні українські дослідники М. Гончаренко, С. Лупаренко пропонують таку класифікацію здоров'язбережувальних технологій: медико-гігієнічні; фізкультурно-оздоровчі; екологічні здоров'язбережувальні; лікарські оздоровчі; соціально-адаптуючі й особистісно розвивальні технології; здоров'язбережувальні і освітні технології; технології забезпечення безпеки життєдіяльності.

О. Ващенко у сфері збереження та зміцнення здоров'я учнів виділила здоров'язбережувальні, оздоровчі технології, технології навчання здоров'ю, виховання культури здоров'я.

1. Здоров'язбережувальні – це технології, що створюють безпечні умови для перебування, навчання та праці в школі та вирішують завдання раціональної організації освітнього процесу, відповідності навчального та фізичного навантажень можливостям дитини. До конкретних методів цих технологій належать: диспансеризація учнів; профілактичні щеплення; забезпечення рухової активності; вітамінізація, організація здорового харчування (включаючи дієтичне); заходи санітарно-гігієнічного характеру, пов'язані з респіраторно-вірусними інфекціями, зокрема грипом.

2. Оздоровчі – технології, спрямовані на вирішення завдань зміцнення фізичного здоров'я учнів, підвищення потенціалу (ресурсів) здоров'я: фізична підготовка, фізіотерапія, аромотерапія, загартування, гімнастика, масаж, фітотерапія, музична терапія. Деякі методи, наприклад фітотерапія та гімнастика, залежно від характеру впливу та способів застосування і категорій учнів можуть використовуватись як у межах здоров'язбережувальних, так і оздоровчих технологій.

Інтернет-мережею, у якій закладені унікальні можливості доступу до найрізноманітнішої інформації і контактів з представниками інших культур. В Інтернеті є велика кількість рефератів на різні теми. Там школярі можуть віднайти і відповіді до домашніх завдань – так звані розв'язники. З'являються сайти, які пропонують ключі до тестів. Зникає потреба думати, напружуватися, адже все можна скачати.

Проте необхідно враховувати, що інформаційне середовище створює сприятливі умови для маніпулювання свідомістю користувачів. Крім того, не завжди пропонується інформація є достовірною та якісною з наукової точки зору, що може завдати непоправної шкоди інтелектуальному розвитку людини. Щоб запобігти цим негативним процесам, а також не стати жертвою шахраїв в Інтернеті, які стають все більш винахідливими, потрібно розвивати самостійне критичне мислення.

Учні молодшого шкільного віку мають недостатньо життєвого досвіду, отже, легко піддаються сугестії (навіюванню) друзів, батьків, учителів. На жаль, такий вплив не завжди позитивний. Трапляється, що з добрими намірами дорослі критикують дітей, щоб заохотити їх до навчання, праці, спорту тощо. Але часто школярі замість того, щоб активізуватися, звикають до негативних характеристик з боку найближчих людей і поводяться ще гірше відповідно до того, як їх оцінюють. Тому критичне мислення необхідно формувати в дитини не тільки через небезпеки, які криються в сучасних медійних засобах.

Поняття та ознаки критичного мислення

У літературі можна знайти велику кількість визначень критичного мислення. Деякі автори ототожнюють його з неформальною логікою, інші – з творчим мисленням. Проте критичне мислення відрізняється і від творчого, і від інших видів мислення.

Критичне мислення – це ретельно обдумане, зважене рішення стосовно певної думки. Це інтелектуально організований процес, спрямований на активну діяльність осмислення, застосування, аналізу, узагальнення або оцінки інформації, отриманої чи утвореної шляхом спостереження, досвіду, рефлексії, розмірковувань чи комунікації як керівництва до дії. Також критичне мислення трактується як процес, що найчастіше починається з постановки проблеми, продовжується пошуком і осмисленням інформації, закінчується прийняттям рішення щодо поставленої проблеми. Таке мислення є порівняльним. У його основі не рівень запам'ятовування

інформації, а здатність людини її самостійно аналізувати, аргументувати свою думку, переглядати власне бачення проблеми, якщо воно не витримує критики. Критичне мислення є протилежністю догматичному і спонукає людину до осмислення, зіставлення, оцінювання явища або події.

Це здатність людини чітко виділити проблему, яку необхідно вирішити; самостійно знайти, обробити і проаналізувати інформацію; логічно побудувати міркування, дібрати переконливу аргументацію; здатність мислити мобільно, обирати правильне розв'язання проблеми; бути відкритим до сприйняття думок інших і одночасно принциповим у відстоюванні своєї позиції.

Помилковим є ототожнення критичного мислення з такими процесами, як запам'ятовування, розуміння, із творчим, інтуїтивним мисленням. Розвиток інтелекту більше пов'язаний не з відтворенням того, що запам'яталося, а з формуванням самостійного мислення. Стосовно творчого мислення, то для нього не характерні аналітичні, оцінні судження.

Поняття технології формування (розвитку) критичного мислення

У педагогічній літературі використовують два взаємозамінні терміни: «технологія формування критичного мислення» та «технологія розвитку критичного мислення», – які відрізняються словами «формування» й «розвиток». Розвиток – це процес зміни якості чогось, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого. Формування – це створення чогось. Формування відбувається через становлення й розвиток. Очевидно, у молодших школярів критичне мислення формується, натомість у старшокласників – розвивається сформоване в початковій школі. Проте нерідко слова «формування» й «розвиток» використовують як синонімічні. Зокрема, ототожнюються й технології формування та розвитку критичного мислення.

Технологія формування критичного мислення – це система діяльності, яка супроводжується педагогічними вимірюваннями і спрямована на розвиток здатності до самостійного пошуку, вибору та оцінки корисності інформації як для суспільних, так і для особистих потреб та цілей.

Алгоритм дій технології

Технологія формування критичного мислення містить три етапи: виклик (актуалізація), осмислення (реалізація) та рефлексія (таблиця 8).

здоров'язбережувальними, адже в школі немає й апіорі не може бути жодної технології, яка б негативно впливала на фізичний чи психічний стан дитини. Якщо все ж таки дитина почуває себе некомфортно в школі, то проблема тут не в технології, а в змісті навчання (перевантаженість програм), особистості вчителя, який обирає диктаторський стиль взаємин з учнями, недоліках батьківського виховання тощо.

Якщо порівняти основні підходи до трактування понять «освітні технології» (новітній технічний засіб, відкрита освітня система, проєкт (модель) освітнього процесу; будь-яка інновація; сукупність дій або діяльність; наука або галузь знання) та «здоров'язбережувальні технології», то можна відстежити, що вони співвідносяться як загальне та часткове. Здоров'язбережувальні технології – це функціональна система; окремі медичні або гігієнічні засоби; сукупність форм, засобів і методів, які спрямовані на досягнення оптимальних результатів тощо. Є також підходи, згідно з якими – це галузь науки. Саме так їх тлумачить В. Єфімова. Зокрема, науковець зазначає: «Поняття «здоров'язбережувальні технології» потрібно розглядати як частину педагогічної науки, яка вивчає і розробляє цілі, зміст і методи навчання здоровому способу життя, яка спрямована на вирішення питань здоров'язбереження у системі освіти; як спосіб організації, модель учбового процесу, яка гарантує збереження здоров'я всіх суб'єктів навчального процесу; як інструментарій освітнього процесу, як система вказівок, які повинні забезпечити ефективність і результативність навчання разом із збереженням здоров'я учнів». Аналіз цього визначення засвідчує, що в ньому поєднані основні підходи до трактування поняття «освітні технології».

У педагогічній науці розрізняють поняття «педагогічні здоров'язбережувальні технології» та «здоров'язбережувальні технології в освіті», при цьому зазначають, що «здоров'язбережувальні технології в освіті» є ширшим поняттям, оскільки включають санітарно-гігієнічні, медико-профілактичні, педагогічні технології (Ю. Півненко).

Учені (Л. Калакаускене, Ю. Науменко та ін.) розрізняють також поняття «здоров'язбереження» та «здоров'яформування». За визначенням дослідників, *здоров'язбереження* – це процес підтримки соматичного здоров'я, який мало впливає на характер розвитку здоров'я як цілісного явища. *Здоров'яформування* визначають як соціокультурну діяльність, пов'язану з процесом

реалізації нових способів здоров'язбережувальної діяльності. З 90-х років ХХст. прогресивними напрямками зазначеної діяльності є обґрунтування й упровадження інноваційних технологій. Набули поширення терміни «здоров'язбережувальні (здоров'яформувальні) технології», «здоров'язберігальні технології». Проте загальноприйнятого понятійно-категоріального тезаурусу як у галузі освітніх технологій, так і у сфері здоров'язбережувальних не створено.

Характеристика основних понять

Однозначного трактування терміна «здоров'язбережувальна (здоров'яформувальна) технологія» немає. Однією з причин відсутності єдиного визначення є різноманітність підходів до тлумачення термінів «технологія», «освітня (педагогічна) технологія». Водночас із появою терміна виникли суперечності щодо встановлення суті цього поняття. Зразу було незрозуміло, чи це одна, чи декілька технологій; нових чи таких, що вже існували; це якісна характеристика технології чи самостійний новотвір.

Спектр тлумачень поняття «здоров'язбережувальні технології» досить широкий: це і синонім валеологічної освіти, формування здорового способу життя, культури здоров'я, також це окремі медичні або гігієнічні засоби й фізкультурно-оздоровчі дії.

Здоров'язбережувальні технології вчені трактують як засіб організації і послідовних дій в освітньому процесі, реалізації освітніх програм на основі всебічного обліку індивідуального здоров'я учнів, особливостей їх вікового, психофізичного, духовно-етичного стану і розвитку (О. Ковальова); як сукупність форм, засобів і методів, які спрямовані на досягнення оптимальних результатів для підтримки фізичного, психічного, етичного і соціального благополуччя людини, для формування здорового способу життя (І. Єрохіна); як функціональну систему організаційних засобів управління навчальною, пізнавальною і практичною діяльністю учнів, що науково й інструментально забезпечує збереження і зміцнення фізичного виховання і спорту (Г. Соловійов).

Деякі дослідники (А. Мітяєва, Л. Тихомірова) розглядають здоров'язбережувальні технології не як самостійну педагогічну технологію, а як характеристику освітніх технологій – наскільки вони зберігають здоров'я учнів, тобто чи є вони здоров'язбережувальними. За такого підходу необхідно визнати, що всі технології, які реалізуються в закладі освіти, є

Таблиця 8

Основні етапи технології формування критичного мислення

Назва етапу	Основні завдання	Дії учнів	Методи та прийоми
Виклик	Актуалізувати знання. Сформувати мотивацію до вирішення проблеми.	Пригадують відомі факти, систематизують дані, складають список джерел для опрацювання.	Методи графічного відтворення інформації.
Осмислення	Набути нові знання для вирішення проблеми.	Слухають, записують інформацію; переглядають фільми, файли на цифрових носіях; складають таблиці; ведуть щоденники.	Аналіз інформації.
Рефлексія	Виконати практичні роботи, творчі завдання.	Порівнюють відомі факти з новими.	Встановлення причиново-наслідкових зв'язків; дискусії; інтерактивні методи.

На першому етапі (неоднозначно сприйнятої) або неповної (що потребує уточнення) інформації. Завдання вчителя на цьому етапі уроку – викликати зацікавлення в учнів, прагнення до пізнавальних дій. Діти мають згадати, що їм уже відомо з проблеми, котра розглядається, скласти список джерел, систематизувати їх, а також визначити питання, на які хочуть отримати відповіді.

На цьому етапі школярам можна запропонувати розповідь із навмисно допущеними помилками (прийом «Лови помилку»), вправи «Запитання – відповідь», «Вірю – не вірю» (приклади таких вправ запропоновані в завданнях до теми).

Доцільно скористатися методом «Допомога», який передбачає читання тексту із такими помітками на полях:

«+» – я це знаю;

«-» – я цього не знаю;

«?» – хотів би знати більше.

Згодом учні обговорюють прочитаний текст, відповідаючи на запитання:

- Які ваші знання отримали підтвердження в тексті?
- Які нові знання ви отримали?
- Про що ви б хотіли більше дізнатися?

На другому етапі відбувається поступове просування до нових знань різними шляхами: слухання розповідей учителя, читання текстів, перегляд відеофрагментів, проведення самостійних досліджень, а також актуалізація власного досвіду. Завдання вчителя – зберегти інтерес учнів до теми при роботі з новою інформацією, намагаючись якомога менше втручатися в роботу школярів. Вони можуть працювати як індивідуально, так і в групах.

На етапі рефлексії учні зіставляють нову інформацію з уже відомою, висловлюють власну думку, формують свої переконання. Учитель має повернути школярів до початкових записів, порадишити внести зміни. Учнів доцільно залучити до організації круглих столів, різних дискусій. На цьому етапі можна використати методи інтерактивних технологій «Займи позицію», «Акваріум» тощо.

Методи формування та розвитку критичного мислення

Метод «Прес»

Цей метод допомагає навчитися знаходити вагомі аргументи і формулювати свою думку стосовно суперечливих питань. Стратегія може бути використана на будь-якому уроці.

Етапи методу:

- 1) учні висловлюють свою думку: «Я вважаю...»;
- 2) пояснюють причину такої думки: «Тому що...»;
- 3) наводять приклади додаткових аргументів на підтримку своєї позиції: «Наприклад,...»;
- 4) узагальнюють, формулюють висновки: «Отже,...», «Таким чином,...».

Зразки інтелектуальних ігор для молодших школярів

Об'єднайте учнів у команди, кожна з яких набиратиме по одному балу за правильну відповідь. Якщо команда відповіді не знає, то можливість відповісти з'являється в суперників. Запитань має бути не менше 30, щоб дати можливість висловитися всім.

Основними шкільними страхами молодших школярів науковці називають такі: страх не відповідати очікуванням інших, який має тенденцію до зменшення в кінці навчання в початковій школі; страх самовираження та страх, що виникає при спілкуванні з учителем і зберігається впродовж усього періоду початкової школи; страх перевірки знань. Одним із головних у молодшому шкільному віці є страх запізнитися до школи (68 % – у хлопчиків у 10 років; 91–92 % – у дівчаток у 8–9 років), що означає не встигнути, бути засудженим, зробити щось не так. У деяких випадках страх перед школою викликаний конфліктами з однолітками, острахом проявів фізичної агресії з їхнього боку. Це характерно для емоційно чутливих, хворобливих і ослаблених хлопців, а особливо для тих, хто перейшов до іншої школи, де вже відбувся «розподіл сил» усередині класу.

Дитина, у якої розвивається дидактогенний невроз, втрачає бажання ходити до школи, скаржитися на погіршення здоров'я і втому, неохоче вчиться, використовуючи будь-яку можливість пропустити заняття або не виконувати домашні завдання. У деяких випадках можуть проявлятися невиразні психосоматичні розлади: ранкова нудота і навіть блювота перед виходом до школи, головний біль, біль у животі, почастішання і затягування респіраторних захворювань тощо. Депресивні стани протікають з поодинокими або множинними невротичними симптомами (тиками, заїканням, елективним мутизмом, енурезом) і супроводжуються розвитком шкільної фобії аж до повної відмови відвідувати школу. Іноді спостерігаються прояви сомато-психічного синергізму у вигляді частих і затяжних неспецифічних простудних захворювань. Діти з такими розладами можуть місяцями безуспішно обстежуватися і лікуватися, ще більше дезадаптуючись, відстаючи у шкільному навчанні, втрачаючи контакти з однолітками.

Погіршується психічне здоров'я дітей. Як засвідчують дослідження, від 20 % до 56 % учнів початкових класів відчувають виражені психологічні труднощі в пристосуванні до шкільного життя. Уже в третьому класі третина учнів відвідує школу без інтересу, кожний десятий не любить школу, а кожний п'ятнадцятий школяр її ненавидить. Отже, суперечності в організації освітнього процесу загальноосвітнього закладу є джерелом небезпек для становлення особистості.

Оскільки основи здоров'я людини закладаються в ранньому віці, то, відповідно, удосконалюються шляхи фізичного, психічного розвитку учнів у початковій школі та підготовки вчителів до

На столі розкладіть сюжетні картинки конфліктного змісту (наприклад: усі садять дерева, овочі, квіти, а одна дитина сидить без діла; діти збирають урожай, і одна дівчинка збрала стільки, що не може втримати в руках; дві дитини їдять тістечко, а поруч стоїть третя; діти граються, а одна дитина не має іграшок; дитина плаче) зображенням донизу. Дитина, взявши і розглянувши картинку, пропонує власний вихід із ситуації (її можна розіграти).

Розглянуті методи та вправи для підвищення коефіцієнта успіху пропонуються І. Вагіним, О. Максимовою, К. Потьомкіною, О. Потьомкіною, Ю. Щербатих, а також авторським колективом посібника.

Досягаючи визначених цілей, учень має проявляти наполегливість, але сплатувати тільки прийнятну ціну за їх здійснення, не допускаючи зради, підступу чи інших аморальних проявів. На всіх етапах досягнення цілей дитина повинна перебувати в гармонії з Богом та своєю совістю.

4. Технології дотримання здорового способу життя. Здоров'язбережувальні технології

На важливості дотримання учнем здорового способу життя акцентовано увагу в Концепції Нової української школи та в Державному стандарті початкової освіти. Серед ключових компетентностей у цих документах визначені і дбайливе ставлення до власного здоров'я, і збереження здоров'я інших людей.

Отже, здоров'язбережувальні технології є одними з найважливіших для реалізації в початковій школі. Їх актуальність посилюється у зв'язку з погіршенням стану здоров'я молодших школярів, що викликає занепокоєння в медиків, педагогів, психологів. Якщо у 2001 р. до школи було прийнято 52,0 % здорових дітей, у 2002 р. – 43,9 %, 2005 – 38,8 %, то в 2006 р. – 34,2 % здорових учнів. Навіть попри те, що з 2011 р. намітилися позитивна тенденція до зниження рівня захворюваності дітей молодшого шкільного віку, ситуація залишається складною.

На жаль, у школі стан здоров'я учнів погіршується. Одна з причин цієї негативної тенденції – дидактогенії або дидактогенні неврози. Це негативні психічні стани учня, що є наслідком неправильної організації освітнього процесу, передусім порушення педагогічного такту з боку вчителя (вихователя). І тоді в дитини виникає тривожність або й страх.

1. «Вірю – не вірю»

№ n/n	Запитання	Відповідь
1	Чи віриш Ти, що людина пізнає світ за допомогою трьох органів чуттів: зору, слуху, дотику?	Ні, людина пізнає світ за допомогою таких органів чуттів: зору, слуху, дотику, нюху, смаку.
2	Чи віриш Ти, що Київ є столицею України?	Так, Київ є столицею України.
3	Чи віриш Ти, що вода може перебувати в чотирьох агрегатних станах: твердому, рідкому, напіврідкому, газоподібному?	Ні, вода може перебувати у трьох агрегатних станах: твердому, рідкому, газоподібному.

2. «Запитання – відповідь»

№ n/n	Запитання	Відповідь
1	Що таке звук?	Елемент людської мови, утворений за допомогою органів мовлення.
2	Що таке буква?	Письмовий знак, що позначає один звук або сполучення двох звуків.
3	Скільки букв в українській 33. абетці?	33

Прийом «Лови помилку» можна реалізовувати в захоплюючій грі «Шерлок Холмс».

«Шерлок Холмс»

Організація роботи:

1. Запропонуйте учням об'єднатися в декілька команд і обрати свого Шерлока Холмса – кмітливого й успішного учня.

2. Повідомте правила гри. Кожна команда повинна скласти схеми, тексти, малюнки до теми, що вивчається, припустившись помилок. Наперед має бути обумовлена кількість помилок (однакова) у роботах кожної групи.

3. Шерлок Холмс кожної команди повинен віднайти допущені іншою командою помилки.

4. Переможцем стає та команда, Шерлок Холмс якої виявився найкращим детективом, тобто за найкоротший час знайшов найбільше помилок.

«Наведи порядок»

Учні отримують аркуші з написаними реченнями, у яких переплутані слова. Завдання полягає в тому, щоб правильно сформулювати речення.

«Вилучи зайве»

Школярам пропонується перелік слів із теми, серед яких зустрічаються поняття, що не мають відношення до неї. Учні необхідно провести смисловий аналіз понять і вилучити зайві.

Зважаючи на актуальність питань, пов'язаних із формуванням критичного мислення учнів у початковій школі, педагогічні працівники в Україні та за кордоном запропонували й інші шляхи вирішення цієї проблеми, зокрема створили методичні розробки спеціальних медіаосвітніх уроків, що можуть слугувати зразками для вчителів (додатки В (1) і В (2)).

Технологія розвитку критичного мислення має багато переваг: спонукає аналізувати кожну ситуацію, робити висновки, сприймати дійсність усебічно, спрямовує до творчості і вчителя, і учнів. Проте, як і більшість відомих, технологія має також недоліки. Її впровадження неможливе без високого рівня професійної майстерності вчителя, який, натомість, може виявитися психологічно не готовим до партнерських стосунків зі школярами. Результати реалізації технології залежать від учнів, їх наполегливості та бажання здобувати нову інформацію. Оскільки школярам буває важко знайти необхідне в інформаційних потоках, то педагог має запропонувати список джерел, які доцільно використати в роботі.

Одним із недоліків на шляху реалізації технології є існування загроз соціального характеру. Особистість із критичним мисленням може «не вписатися» в реалії сучасного життя. Зазвичай директори загальноосвітніх закладів, вчителі воліють працювати з учнями, які є хорошими виконавцями, а керівники підприємств, фірм добирають до свого колективу тих, хто охоче погоджується з прийнятим рішенням, ніж піддає його аналізу й заперечує доцільність. Отже, водночас із розвитком критичного мислення необхідно навчати школярів толерантності у взаєминах із людьми.

Література: 1; 2; 4; 9; 10; 11; 12; 15; 18; 20; 22; 25; 28; 34; 35; 39; 42; 46; 55; 57; 60.

Отже, упродовж місяця спостерігайте за змінами у своєму житті завдяки початку дня з усмішки. Усміхайтесь частіше, адже це Вам пасує!

Розвивальні ігри для дитини молодшого шкільного віку

«Коробка зі значками»

Запропонуйте дитині розглянути коробку зі значками. На кожному написане певне висловлювання, що зацікавить дитину. Можна зачитувати написи і розкладати значки послідовно.

Потім запропонуйте дитині вибрати значки з тими висловлюваннями, котрі передають її думки, настрої та інтереси (наприклад: «Дітей потрібно хвалити щодня», «Я часто сумую», «Шукаю друга на все життя», «Я вчуся подобатися собі та іншим», «Не панікуй»). Дитина може пояснити, чому обрала саме цей значок, і пришпилити його до свого одягу.

«Дерево почуттів»

Створіть із картону дерево, розвішайте на ньому «плоди» з кольорового паперу, які символізують почуття (жовтий – радість, зелений – заздрощі, синій – печаль, червоний – роздратованість та ін.). Потім запропонуйте дитині зривати «плоди», пригадуючи, коли і за яких обставин вона переживала відповідне певному кольору почуття.

«Уяви, що ти це можеш»

Якщо дитина на прохання щось зробити відповідає: «Я не знаю, не вмію», хоча бачила багато разів, як це виконують інші, запропонуйте їй уявити, що вона знає, як це зробити, і має показати вам. Надихайте дитину словами: «Так ти і сам майже все вмієш», «Ти просто вдаєш, що нічого не вмієш, а насправді багато можеш зробити сам», «Чудово, уже дещо виходить, залишилося ще трішечки». В уявній ігровій ситуації дитина відчуває себе більш розкуто і не боїться, що в неї щось не вийде. Впоравшись із завданням самостійно, вона буде допомагати іншим дітям.

«Я та інші»

Запропонуйте дітям розповісти про своїх друзів, членів сім'ї. Попросіть висловити ставлення до них, підкреслити їхні позитивні й негативні риси. Після цього дайте завдання розповісти про себе, також виділяючи власні позитивні й негативні якості.

«Як вчинити»

«Метод Френе»

1. Складіть з учнями план спільної роботи на тиждень. У кінці тижня проаналізуйте результати.

2. Складіть власний план роботи на тиждень. У кінці тижня проаналізуйте результати.

«Звіт перед собою»

Щодня перед сном упродовж тижня звітуйте перед собою про виконану роботу. Порівняйте результативність діяльності з попереднім періодом, коли таке звітування не проводилося.

«Ситуація успіху»

Оберіть для експерименту трьох осіб. Ними мають стати недостатньо впевнені в собі люди. Створюйте їм ситуацію успіху. Спостерігайте, як змінюється їхнє життя.

Обирайте для проведення експерименту сором'язливих учнів, яким необхідно схвалення й визнання.

«Усмішка»

Протягом місяця розпочинайте день з усмішки. Згадайте, як оцінив її психолог і письменник Д. Карнегі: «Її ціна – нуль, але вона багато чого варта. Вона збагачує тих, хто її приймає, і не збіднює тих, хто її дарує. Вона триває лише мить, але пам'ять про неї залишається назавжди. Ніхто не є таким багатим, щоб обійтися без неї, і нікого не збіднюють, а тільки збагачують її наслідки.

Вона створює щастя в домі, заохочує до добрих справ і є ознакою дружби. Вона – відпочинок для стомлених, світло для зневірених, сонячний промінь для засмучених і найкращий засіб від неприємностей. Однак її не можна купити, випросити, позичити або вкрати, оскільки вона не може по-справжньому робити добра, доки її не віддають з доброї волі...».

Усмінене обличчя є незамінною складовою іміджу, а усмішка – початок сходження до вершини, позаяк вона створює оптимізм, без якого неможливе досягнення успіху. Безперечно, у кожної людини є багато проблем, пов'язаних із навчанням, роботою, матеріальним забезпеченням тощо. Проте вони легше вирішуються за умови, коли є віра у власні можливості, упевненість у собі, оптимізм. Імідж щасливої людини сприяє вирішенню проблем, засмученої – перешкоджає.

Тема 4, 5. ТЕХНОЛОГІЇ, ЩО СПРЯМОВАНІ НА ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

План:

1. Технології формування інформаційно-комунікаційної компетентності

1.1. Інформаційні технології: сучасний стан та перспективи розвитку

1.2. Медіаосвітні технології

2. Технології формування в учнів початкової школи вміння вчитися

3. Технології формування інноваційності та громадянських і соціальних компетентностей

3.1. Технологія колективного творчого виховання

3.2. Технологія формування учнівського колективу

3.3. Організація успішної діяльності як соціально-виховна технологія

4. Технології дотримання здорового способу життя. Здоров'язбережувальні технології

4.1. Навчання в русі як здоров'язбережувальна освітньо-рухова технологія в початковій школі

4.2. Технологія фізичного виховання дітей М. Єфименка

4.3. Арт-терапевтичні технології

1. Технології формування інформаційно-комунікаційної компетентності

Спеціально розроблених технологій формування ключових компетентностей немає. Актуальність упровадження компетентнісного підходу в освітній процес початкової школи зумовила визначення групи технологій, результатом упровадження яких є сформованість цих компетентностей і наскрізних умінь в молодших школярів. Це технології, що можуть бути використані під час вивчення інтегрованого курсу, предметів школи першого ступеня, а також під час проведення виховних справ. Необхідність формування комунікативних, математичної компетентностей, компетентності в галузі природничих наук тощо, очевидно, є підставою для розробки нових технологій.

Тривалий час термін «компетентність» визначався по-різному. Зважаючи на розбудову школи компетентностей замість старої школи знань і необхідність формування компетентностей в учнів, в освітніх документах подається тлумачення основних понять,

пов'язаних із реалізацією компетентнісного підходу. Зокрема, у Концепції Нової української школи (2016) *компетентність* трактується як динамічна комбінація знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність. У цьому документі виокремлено ключові компетентності, тобто такі, які є значущими для особистої реалізації, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії, працевлаштування, досягнення життєвого успіху.

Технології формування інформаційно-комунікаційної компетентності – це група технологій, що передбачають опанування основ цифрової грамотності для розвитку і спілкування, здатність безпечно та етично використовувати засоби інформаційно-комунікаційної компетентності в навчанні та повсякденних життєвих ситуаціях. У межах цієї групи виокремлюємо найбільш популярні сьогодні в закладах початкової освіти інформаційні та медіаосвітні технології.

1.1. Інформаційні технології: сучасний стан та перспективи розвитку

Серед освітніх технологій найпоширенішими є інформаційні. Без них неможливо обійтися не тільки в закладі освіти, а й у жодній галузі життя. Ось уже понад два десятиріччя поспіль інформаційні технології розвиваються прискореними темпами й активно реалізуються в освітньому процесі початкової школи. Проте в галузі інформатизації освіти чи не найбільше плутанини щодо використання термінології.

Характеристика основних понять

На жаль, ученим не вдалося уникнути розбіжностей у трактуванні понять «інформаційна технологія», «інформаційно-комунікаційна технологія», «комп'ютерна технологія».

На основі аналізу визначень науковців з'ясовано, що *інформаційні технології* – це узагальнена назва технологій, що відповідають за пошук, зберігання, передачу, обробку, захист та відтворення інформації з використанням комп'ютерів та іншої новітньої техніки. Часто поняття «інформаційні технології» та «комп'ютерні технології» ототожнюють, що є помилковим, оскільки комп'ютер застосовується тільки як один із засобів інформаційних технологій.

можливо тільки тоді, коли пригадаєте ваші успіхи і досягнення. Кожний промінь – це один епізод вашого життя, про який ви згадуєте з гордістю.

Наприклад, у 10 років ви спіймали великого окуня. Тепер можна домалювати до сонця один промінь і підписати його – «окунь». Відремонтована праска, закінчена з медаллю школа, призове місце на спортивних змаганнях, вдала ділова домовленість, розгаданий кросворд – у цій вправі немає обмежень. Головне – намалювати побільше променів. Мінімум десять, а якщо зразу намалюєте двадцять, то за вас можна не переживати, позаяк фундамент майбутнього успіху вже закладений.

«Віяло можливостей»

Виберіть якусь життєву проблему (для першого тренування можна взяти середньої важливості). Потім на аркуші паперу окресліть якомога більше можливих шляхів її вирішення. Згодом відкиньте ті способи, які вам не підходять. Залишіть 2–3 варіанти ефективного просування до глобальної мети, на шляху до якої постала визначена перешкода.

«День схвалень»

Протягом дня похваліть 5 різних людей. Відзначте про себе їх реакції та ваші почуття.

«Постава успішної людини»

Визначте у своєму записничку 5 хвилин у першій половині дня, протягом яких ви будете тримати поставу впевненої в собі людини: випрямлена спина, плечі розведені і злегка опущені, голова дивиться прямо. У другій половині дня відведіть на цю вправу ще 5 хвилин. До кінця тижня доведіть загальний час збереження постави успішної людини до години щоденно (2 рази по 30 хвилин). Після завершення вправи оцініть свій стан і реакцію інших людей.

«Контроль невиробничих витрат часу»

Найунікальнішим ресурсом є час. Запропонована вправа допоможе звести до мінімуму даремні його витрати.

Протягом одного тижня фіксуйте час, витрачений на перегляд телевізійних передач чи стрічки в соцмережі, розмови по телефону, обговорення чужих справ («носіння мавпи»).

Наступного тижня старайтеся звести втрати часу до мінімуму. Потім порівняйте результат.

впроваджені у виробництво ще за його життя. Але як винахідник він зазнав у своєму житті найбільшої кількості невдач. Кількість невдалих спроб у його експериментах із розробки нових видів продукції переважає число невдач, з якими зіткнувся в житті будь-який інший учений або бізнесмен. Зокрема, Т.Едісону довелося провести більше 11 тисяч експериментів, перш ніж він винайшов вуглецевмісну нитку розжарювання, що дало змогу створити першу електричну лампочку. Молодий журналіст, дізнавшись про 5 тисяч невдалих спроб, запитав, чому вчений настійливо продовжує експериментувати, зазнавши стількох невдач. Винахідник відповів, що насправді ніяких невдач не було: з успіхом визначено 5 тисяч способів, які не підходять для практики. Отже, зараз він перебуває на 5 тисяч кроків ближче до відкриття.

Автором однієї з методик подолання перешкод є Ю. Щербатих. Основними способами роботи з перешкодами він визначив такі:

- пробити перешкоду;
- обійти перешкоду;
- усунути перешкоду;
- домовитися з перешкодою;
- залучити інших людей, щоб допомогли усунути перешкоду;
- використати перешкоду як опору для відштовхування;
- змінити проміжну мету;
- змінити кінцеву мету.

Зіткнувшись із перешкодою, необхідно визначити всі можливі способи її подолання. Зазвичай успіху досягають ті люди, які вміють використовувати невдачі у своїх інтересах, перетворювати невдачу на перемогу, повернувши на свою користь несприятливий збіг обставин, а також здатні аналізувати проміжні етапи власної діяльності, корегувати плани.

Вагома роль у досягненні успіху учнями молодшого шкільного віку належить батькам та вчителям. Практичні поради для батьків та вчителів, як виховати успішну дитину, представлені в додатку Д. Досягненню успіху сприяє виконання вправ та реалізація методів.

Рекомендовані вправи і методи для учнів, студентів, батьків та вчителів, що прагнуть бути успішними

«Моє сонце»

Візьміть чистий аркуш паперу, у центрі намалуйте коло.

Це майбутнє сонце, але поки воно не світить. Ви можете запалити його. Для цього потрібно намалювати промені. Але це

Інформаційно-комунікаційні технології – це освітні технології, які використовують спеціальні способи, програмні й технічні засоби (кіно-, аудіо-, відеозаписи; комп'ютери, телекомунікаційні мережі) і забезпечують та підтримують інформаційні й комунікаційні процеси, тобто процеси пошуку, збору, передачі, збереження, накопичення, тиражування інформації та процедури доступу до неї.

Отже, інформаційні технології спрямовані на роботу з інформацією, а в інформаційно-комунікаційних, окрім того, відображено аспект спілкування через телекомунікаційні мережі. Проте в багатьох дослідженнях ці поняття ототожнюються. Якщо інформаційні технології є посередниками в передачі інформації, то їх трактують як медіатехнології. При цьому часто ці поняття використовуються як синонімічні. Варто наголосити, що інформаційні технології є ширшим поняттям, а медіаосвітні – вузьким.

Класифікації інформаційних технологій

Стрімкий розвиток інформаційних технологій сприяв створенню їх нових видів. Тому на сьогодні існує декілька класифікацій інформаційних технологій: за способом побудови мережі (локальні, багаторівневі, розподілені, глобальні); за типом користувацького інтерфейсу (пакетні, діалогові, мережні); за способом реалізації інформаційних систем (традиційні й нові) тощо.

Серед мережних технологій найбільш популярною є технологія Інтернет. Слово «Інтернет» походить від англ. International Net і дослівно перекладається як «міжнародна мережа». Історія створення Інтернету розпочалася в кінці 50-х років XX ст. Саме тоді американські науковці проводили експериментальні дослідження з поєднання комп'ютерів між собою через телефонні лінії. У 1960 р. психолог і вчений у галузі комп'ютерних технологій Дж. Ліклайдер опублікував роботу «Симбіоз комп'ютера й людини» (Man-Computer Symbiosis), у якій чітко виражена ідея об'єднання комп'ютерів у мережу для зберігання та вилучення інформації. У грудні 1969 р. запрацювала перша комп'ютерна мережа, що складалася з 4 машин.

Інтернет належить до клієнт-серверних мереж. Такі мережі використовують для зберігання й опрацювання інформаційних даних спеціальні потужні комп'ютери – сервери, які передають інформацію іншим комп'ютерам мережі – клієнтам. Інтернет має у світі мільйони серверів та клієнтів, кожний з яких володіє унікальною адресою, записаною за єдиними правилами. Підключення окремих комп'ютерів та локальних мереж до Інтернету

здійснюється спеціальними компаніями – провайдерами. Їх є дуже багато, і з кожним роком можливості цієї технології розширюються.

Найпопулярнішими серед інформаційних технологій в освітній галузі є мультимедійні. Вони, серед іншого, дають змогу створювати презентації, що супроводжуються звуком, відео, анімацією й іншими візуальними ефектами. Сьогодні мультимедійні технології є інструментальною основою екранного мистецтва. Зображення творів архітектури, скульптури й живопису супроводжуються текстовою інформацією, музичними вставками, анімацією. Усе це створює сильний емоційний вплив на дітей, розвиває естетичні смаки, формує знання з різних галузей культури й історії розвитку людства.

У своєму найвищому прояві технологія мультимедіа переростає в системи віртуальної реальності. Це комп'ютерні системи, що задіюють не тільки зоровий та слуховий аналізатори, а й дотик, нюх, вестибулярний апарат. В ідеалі віртуальна реальність дає змогу створити такі ситуації, реальність чи уявність яких людина не в змозі визначити. Цю властивість доцільно використовувати в освітній галузі під час моделювання різних навчальних ситуацій.

Основні напрями використання інформаційних технологій у початковій школі

Реалізація ІКТ у початковій школі передбачає: створення й демонстрацію презентацій, використання електронних навчальних посібників та інтерактивної дошки, розв'язування інтерактивних кросвордів, тестовий комп'ютерний контроль, комп'ютерні дидактичні ігри, застосування Інтернет-ресурсів.

Демонстрація презентацій. Їх зручно використовувати на різних етапах уроку: як наочний матеріал під час вивчення нової теми, для закріплення вивченого матеріалу. Цікавими для дітей є анімації, рухомі схеми, ілюстрації, що з'являються й зникають. На уроках, елементами яких є презентації, не тільки формуються компетентності, а й розвивається інтерес учнів до навчального предмета.

Використання електронних навчальних посібників.

Особливістю електронного посібника є те, що він може бути і довідником, і тренажером, і репетитором. Організаційно-технологічні можливості його застосування забезпечують умови для навчання в зручний для учнів час, у зручному місці і відповідному темпі. Отже, дотримуються вимоги щодо комфортності й зручності роботи з електронним посібником.

Найважливіший етап технології – визначення цілей, зокрема й вибір виду діяльності, який відповідав би інтересам та здібностям дитини.

До визначення цілей висуваються певні вимоги:

— суспільна значимість (цілі не повинні суперечити суспільним потребам);

— реалістичність (цілі мають бути не занадто складними і не занадто легкими);

— визначеність термінів реалізації;

— конкретність;

— точність у формулюванні;

— фіксація в письмовій формі.

Результати досліджень засвідчують, що менше трьох відсотків людей у світі записують власні цілі на папері. Менше одного відсотка з них регулярно перераховують і переосмислюють написане.

Люди не визначають цілі з таких причин:

— невміння визначати мету;

— безвідповідальність стосовно власного життя;

— відсутність розуміння важливості життєвої мети;

— страх невдачі;

— низька самооцінка і яскраво виражене відчуття провини;

— побоювання бути розкритикованим або отримати відмову.

Проте, як показує практика, низька самооцінка та страх невдачі – це головні причини, через які люди не ставлять перед собою мету. Більше того, ці причини безпосередньо пов'язані між собою.

Основними чинниками, що впливають на визначення мети, є: природні здібності та можливості, бажання дитини, суспільна корисність вибраної діяльності. Життєвих цілей має бути декілька. Вони повинні стосуватися різних сфер життя і не суперечити одна одній. Цілі треба визначати на далеку та близьку перспективи.

Реалізація життєвих цілей та планів

Найважливішим етапом у процесі досягнення мети є виконання задуму. Зазвичай його реалізація пов'язана з подоланням перешкод, що неминуче виникають на шляху до успіху. Успішні люди вважають, що найчастіше досягнення успіху неможливе без поразок, які необхідно сприймати як стимул до ще більш напруженої праці. Більше того, вони переконані, що є пряма залежність між кількістю спроб та ймовірністю досягнення запланованого результату.

Т. Едісон здобув найбільших успіхів серед усіх винахідників сучасності. Він отримав патенти на 1093 винаходи, 1052 з яких були

підтверджує, що вони хороші, тоді як навіть успіх жабенят нічого не може змінити у їх самовідчутті».

Очевидно, ці твердження є дещо перебільшеними. Проте в житті часто трапляється, що люди, невпевнені в собі, бояться визнати успіх власною заслугою і тому «виправдовуються» везінням. Отже, завдання батьків і педагогів – формувати в молодших школярів стратегію «переможців», не допускаючи розвитку психології «жабенят». Крім того, для підвищити самооцінки школяра необхідно дотримуватися відповідних правил. Батьки й учителі повинні частіше хвалити дитину, у якій помітили зародки комплексу неповноцінності. Самому учневі допоможе частіше нагадування про його успіхи (необхідно виконати вправу «Моє сонце», яка наведена нижче в переліку рекомендованих вправ).

Не варто порівнювати себе з іншими школярами (так само батькам не треба порівнювати свою дитину з іншими), адже кожен має як свої переваги, так і недоліки; завжди будуть ті, кого неможливо перевершити. Треба жити власним життям. Людина ніколи не відчуватиме себе повноцінною і щасливою, якщо робитиме не так, як хочеться їй, а керуючись чужими вказівками. Якщо ж рішення прийняті лише тому, що їх схвалюють друзі й родина, то це свідчить, що така особистість не щира із собою, відповідно, матиме низьку самооцінку.

Треба спілкуватися з позитивними і впевненими людьми, готовими підтримати. Допоможе також перегляд телепередач та фільмів про людей з інвалідністю, які досягли успіху: якщо ті, хто волею випадку чи від народження мають фізичні відхилення, зуміли досягнути успіху, то просто неможливо не спробувати це зробити тому, кого природа наділила здоров'ям. Окрім того, необхідно більше давати іншим. Ідеться не про щось матеріальне. Це передусім самовіддача через вчинки, якими можна допомогти іншим або змінити світ на краще. Коли людина робить щось корисне, то відчувається більш потрібною, важливою, при цьому зростає самооцінка і настрій поліпшуються.

Отже, головне для підвищення самооцінки – це діяти. Коли людина щось робить, незалежно від отриманого результату, зростає почуття самоповаги, виникають приємні відчуття у ставленні до себе. Якщо ж особа зволікає з діями через страх або інше занепокоєння, з'являться тільки внутрішній розлад, постійні сумніви, що, звичайно, призведе до зниження самооцінки.

Цілеутворення та його значення для досягнення успіху

Уся інформація для програмних засобів навчального призначення має не тільки ретельно аналізуватися і відбиратися педагогом, а й дуже вміло готуватися до комп'ютерної реалізації з наданням чітких інструкцій і виділенням головного, суттєвого. Визначати хід уроку повинен учитель, а навчальні комп'ютерні програми мають бути лише інструментом для досягнення мети.

Інтерактивна дошка. На сучасних уроках учителі все частіше вдаються до використання інтерактивної дошки. Вона поступово витісняє традиційні засоби навчання в школі першого ступеня, оскільки поєднує простоту звичайної маркерної дошки з можливостями комп'ютера. Працюючи з інтерактивною дошкою, учень засвоює інформацію не тільки через аудіальний і візуальний канали сприйняття, але й через кінестетичний.

Використання інтерактивної дошки сприяє формуванню мотивації до навчання, надає більше можливостей для участі в колективній роботі, розвитку особистих і соціальних навичок, створює додаткові умови для залучення до навчання дітей з особливими потребами. Проте її застосування не повинно перетворитися на самоціль, як демонстрація інноваційної діяльності вчителя, його здатності реалізовувати сучасні мультимедійні засоби. Інтерактивна дошка має допомагати досягати цілей та завдань уроку.

Розв'язування інтерактивних кросвордів. Це корисне заняття на будь-якому етапі навчання. Кросворди розширюють кругозір, допомагають краще орієнтуватися в потоці інформації, що постійно зростає. Розв'язування таких завдань тренує пам'ять, розвиває кмітливість, учить працювати з довідковою літературою, спонукає до поглиблення знань, виробляє вміння доводити розпочату справу до кінця.

Тестовий комп'ютерний контроль. Важливим етапом процесу навчання в початкових класах є контроль сформованості компетентностей учнів. Від того, як він організований, істотно залежить ефективність усієї навчальної роботи. У зв'язку зі зміною структури початкової школи, введенням адаптаційно-ігрового етапу, коли оцінки не виставляються, перед учителями постає завдання, як описати рівень розвитку дитини. Учні можуть проходити комп'ютерний контроль, який підсумовує вчитель термінами такого типу: «Прекрасно!», «Добре», «Тобі ще треба попрацювати». На другому етапі – основному – результати тестування з використанням комп'ютера вже виражаються балами.

У початковій школі необхідно сформувати в учнів навички культури тестування, зробити цей процес буденним, що не викликає страху, а лише стимулює дітей до подальшого самовдосконалення. Проте необхідно відзначити, що тест повинен створюватися лише в тому випадку, якщо він може зафіксувати рівень навчальних досягнень більш коректно, ніж це давали змогу зробити інші методи.

Комп'ютерні дидактичні ігри. Комп'ютерні ігри тренують пам'ять, логіку, координацію рухів, уміння планувати свою діяльність, знаходити інформацію, необхідну для досягнення поставленої мети. Особлива увага до навчальних комп'ютерних ігор пов'язана з тим, що, по-перше, використання комп'ютера стало якісно новим етапом розвитку гри в освітньому процесі, а, по-друге, це пов'язано з розповсюдженням і популярністю комп'ютерних ігор. Посилений інтерес дітей до будь-яких ігор на сучасних гаджетах спонукає педагогів застосовувати ці нетипові завдання для реалізації дидактичних цілей.

Використання Інтернет-ресурсів. Уже в початковій школі Інтернет є цінним ресурсом з великою кількістю інформації, яку можна використати не лише для навчання, а й для отримання додаткових відомостей про явище, що цікавить, для змістовного проведення дозвілля тощо. Тому глобальну мережу застосовують і учні, щоб, наприклад, створювати цікаві проекти, і батьки для, зокрема, допомоги дітям виконувати домашні завдання. Звичайно, це далеко не повний перелік способів використання Інтернету. Проте необхідно пам'ятати, що він містить багато загроз. Отже, потрібно постійно стежити за тим, як молодший школяр використовує Інтернет, перевіряти сайти, на які заходить дитина.

З поширенням інформаційних технологій посилилася загроза замінювати реальне спілкування віртуальним, а рухливі ігри на свіжому повітрі – комп'ютерними. Знижується авторитет учителя як людини, яка навчає. Натомість зростає значення Інтернету як ресурсу, який володіє всією необхідною для учнів інформацією. За таких умов одним із провідних завдань закладу початкової освіти стає формування в молодших школярів уміння правильно і з користю взаємодіяти із сучасною технікою.

1.2. Медіаосвітні технології

У групі освітніх технологій, що спрямовані на формування ключових компетентностей, постійно зростає роль медіаосвітніх технологій (медіатехнологій). Це пов'язано з тим, що в житті

4. Підсумковий.	Аналіз відповідності результату визначеній меті.
-----------------	--

Особливості підготовчого етапу

Підготовчий етап діяльності є найбільш необхідним тоді, коли в дитини занижена самооцінка або чітко проявляється психологія «невдахи».

Згідно з теорією американського психолога Е. Берна, усі люди поділяються на «переможців», «не-переможців» та «невдах»). Саме на цьому етапі необхідно реалізовувати сугестивну педагогіку, формувати в молодшого школяра психологічні риси переможця. Люди такого типу, зазнавши невдачі, створюють нову стратегію дій з урахуванням помилок. Невдахи ж завжди шукають і знаходять причини, які заважають їм досягати мети. Непереможці вважають, що їм не призначено долею стати переможцями, але вони і не збираються ставати невдахами; від них вимагається клопітка робота не в надії перемогти, але щоб залишитися при досягнутому. На думку Е. Берна, не-переможці – це прекрасні працівники, члени групи, прислуга; вони старанні і вдячні, не схильні спричиняти неприємності оточенню. Е. БERN пише: «Найкращий спосіб відрізнити невдачу від переможця такий: переможець – це людина, яка знає, що вона буде робити, якщо програє, але не говорить про це; невдаха – це той, хто не знає, що робити, якщо програє, але говорить про те, що буде робити, якщо виграє».

Для дітей, залежно від їх життєвої позиції, Е. Берн пропонує іншу класифікацію: «принци» і «жабенята». Принцями він називає тих, які відчують свою унікальність, поведуться незалежно, є автентичними, самостійними, відповідальними, приймають і себе, й інших такими, якими вони є (хоча реальність може бути далеко не ідеальною), визнають певні права за собою й іншими. Жабенята – це діти, які живуть у відчутті своєї безпорадності й залежності від оточення. Їм завжди хтось чи щось заважає жити, вони постійно скаржаться, часто прикидаються, намагаючись відповідати вигаданим стандартам. Маючи такі різні життєві позиції, ці категорії дітей по-різному ставляться до успіху: «...для жабенят успішність їх діяльності пов'язана не з власними зусиллями, а з везінням, з роком, фатумом, долею, і значить змінити в житті нічого неможливо, можна лише жаліти себе. Принци ж, навпаки, свою успішність творять самі, тому для них важливо проаналізувати свої дії і покращити їх, якщо необхідно. Будь-яка дія принципів, навіть не дуже результативна,

викликає пасивність, заважає досягати успіхів. А підтримка і підбадьорювання педагога та однолітків надихають і спонукають до дій. Проте одним із найважливіших чинників формування успішності дітей у початковій школі є забезпечення динамічної рівноваги педагогіки успіху й педагогіки серця: досягати успіху, залишаючись людяним та сповненим любові.

Предметом дослідження педагогіки серця, яку обґрунтувала як напрям педагогічної науки польська письменниця й педагог М. Лопаткова, є способи спілкування «від серця до серця». Науковець, звернувши увагу на нестачу любові в житті дитини, припустила, що така особистість приречена на захворювання й психічне каліцтво. Особливо потребує любові, визнання учень молодшого шкільного віку. У його житті через любов досягається успіх, а, ставши успішним, він і сам випромінює любов.

Головні етапи технології

Метою технології «Організація успішної діяльності» є формування в молодших школярів *праксеологічних умінь*, тобто вмінь ефективно організувати діяльність на основі дотримання визначеної етапності дій.

Організація успішної діяльності передбачає послідовне чергування таких етапів, що становлять алгоритм технології: підготовчий, цілетворчий, процесуальний, результативний. Основні етапи технології й діяльність учасників на кожному з них відображені в таблиці 13.

Таблиця 13

Основні етапи технології «Організація успішної діяльності»

Назва етапу	Діяльність учасників
1. Підготовчий (діагностико-мотиваційний)	а) Проведення діагностичних процедур; б) створення психологічних передумов (формування мотивації, позитивного емоційного стану, психологічної стратегії «переможця», «принца»).
2. Цілетворчий.	а) Визначення мети діяльності; б) складання плану реалізації мети; в) визначення осіб, які долучаються до виконання завдань.
3. Процесуальний.	а) Реалізація початкового плану; б) усунення непередбачених перешкод; в) корекція початкового задуму; г) залучення додаткових ресурсів.

людини розширюється сфера впливу й використання медіа. Вони є джерелом інформації, полегшують навчання та працю людям, зокрема й із особливими потребами. Без медіа неможливо уявити сучасну діагностику не лише в медицині, а й у навчанні та вихованні, організацію змістовного відпочинку, здійснення покупок. І це не повний перелік сфер використання сучасних медіа. Водночас необхідно вказати на їх негативну роль, зокрема поширення медійних загроз: маніпуляції свідомістю, фейкові повідомлення, небезпечні знайомства, виникнення залежності від нових медіа, провокування агресії, жорстокості, насильства тощо.

Отже, набуває актуальності медіаосвіта, передусім для дітей, оскільки постійно знижується вік дитини, коли вона вперше контактує із засобами масової комунікації. Окрім того, як ніколи раніше, зараз важливо протистояти зовнішній інформаційній агресії та руйнівній зарубіжній пропаганді. І розпочинати таку роботу треба вже в початковій школі, реалізуючи медіаосвітні технології. Вони володіють потужним дидактичним, виховним і розвивальним потенціалом. І жодна з цих функцій не домінує, а залишається однаково важливою.

Зважаючи на значення медіа та відповідних технологій у всіх сферах сучасного життя, зокрема й у початковій освіті, необхідно встановити їх категоріально-понятійний апарат, визначити, як співвідносяться між собою медіаграмотність та медійна компетентність.

Характеристика основних понять

Термін «медіа» (з лат. *medium* – той, що знаходиться в середині, займає проміжну позицію) в англійській мові трактується як посередник: засіб або спосіб комунікації. Медіа – це щось, що є посередником між тим, хто надає інформацію, і тим, хто її отримує. Це канали та інструменти, які використовують, щоб зберігати, передавати й подавати інформацію. А ще це середовище, засіб, проміжна стадія, оточення, те, що знаходиться в спільному користуванні. Окрім того, медіа – це різного роду предмети і пристрої, що переказують споживачам інформацію через слова, образи, звуки та уможливають виконання окреслених інтелектуальних і мануальних функцій. Необхідно зауважити, що природа медіума (людини, яка є посередником) і медіа єдина.

Надзвичайно популярним є термін «*медіаосвіта*». У Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) він трактується як частина освітнього процесу, спрямована на формування в

суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій.

Медіаосвіта в початковій школі – це насамперед практика підготовки дитини молодшого шкільного віку до ефективної взаємодії з медіа, завдяки якій зменшуються ризики негативного медійного впливу на процес соціалізації і збільшуються ресурсні можливості їхнього позитивного розвивального впливу.

В освітній галузі загалом і в галузі початкової освіти зокрема популярним є термін «медіаосвітні технології». У науковій літературі численними є трактування цього поняття. Учені розглядають медіаосвітні технології як спосіб організації освітнього процесу з використанням друкованих, аудіовізуальних, комп'ютерних та Інтернет-технологій для підготовки учнів до ефективної взаємодії з елементами сучасних медіасистем; як використання різних засобів інформаційних технологій в освітньому процесі, а саме: писемних, друкованих, електричних, телевізійних, цифрових. Але найповніше критеріям освітніх технологій (системність, алгоритмічність, на уковість, прогнозованість тощо) відповідає таке визначення: *медіаосвітня технологія* – це технологічний процес усіх можливих дій, способів, методів побудови освітньої діяльності із залученням медіазасобів для формування медіакультури особистості на трьох основних рівнях: медіаграмотність, медіакомпетентність та медіаобізнаність.

Результатом упровадження медіаосвітніх технологій є *медіаграмотність*, потрактована в Концепції впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція) як складова медіакультури, яка стосується вміння користуватися інформаційно-комунікативною технікою, виражати себе і спілкуватися за допомогою медіазасобів, успішно здобувати необхідну інформацію, свідомо сприймати і критично тлумачити інформацію, отриману з різних медіа, відділяти реальність від її віртуальної симуляції, тобто розуміти реальність, сконструйовану медіаджерелами, осмислювати владні стосунки, міфи і типи контролю, які вони культивують.

Окрім терміна «медіаграмотність», використовується термін «*медіакомпетентність*». У ньому відображено ціннісний аспект, як порівняти з медіаграмотністю, який, зокрема, засвідчує її здатність

праця, спілкування, а також продуктивна діяльність: малювання, аплікація, ліплення, конструювання, плетіння тощо. Учні необхідно надавати можливість вільно діяти, але при цьому пояснювати, яких правил потрібно дотримуватися, яка суспільна значущість виконаної роботи, не допускаючи авторитарного впливу на дитину. Завдання педагога полягає в тому, щоб розвинути в школяреві потребу обирати гуманну поведінку, нести відповідальність за прийняті рішення і власні вчинки.

Якою б діяльністю не займалася дитина, вона прагне визнання. Це є той соціальний інстинкт, який спонукає людину в будь-якому віці бути активною, діяти, творити. У молодшому шкільному віці в дитини особливо розвинута потреба у визнанні, любові, які є чинниками формування впевненості в собі, високої самооцінки. З них починається успішний старт у доросле життя. Учений І. Бех визначає такі кроки, які зумовлюють повне прийняття дитини: надання їй дозволу бути такою, якою вона є; уважне ставлення до її думок, почуттів, готовність їх почути; підтримка виховання; готовність ділитися своїми поглядами і цінностями; висловлення поваги до позиції вихованця, віри в його сили; готовність до відкритості й прийняття нового досвіду.

Необхідно акцентувати увагу на гендерних аспектах досягнення успіху. Виявляється, що ставлення до успіху відрізняється у хлопчиків та дівчаток. За умови однакових попередніх досягнень хлопчики більше орієнтовані на успіх, ніж дівчатка, самокритичність яких є вищою. Хлопчики, як правило, переоцінюють свої успіхи, довго не переживають через невдачі, намагаючись їх забути чи знецінити (те, що не вдається, за їхніми словами, «нікому не потрібне», «не дуже й старався це зробити»). Вони більше орієнтовані на зміст висловлювань. Дівчатка чутливіші до нарікань та похвал старших, ближче до серця приймають оцінні судження оточення, швидше виявляють тривогу та страх. У взаєминах з ровесниками й дорослими хлопчики є активнішими, прагнуть керувати, вести за собою, дівчатка ж більше стежать за враженням, яке справляють на інших, фіксують зміни оцінок, швидше не діють, а завойовують.

Учені також відстежили взаємозв'язок між успішністю учнів і їх статусом у дитячому колективі. Авторитетні в класі діти є доброзичливими, можуть організувати спільну діяльність, допомагають один одному. Несприятливе становище в колективі зменшує емоційне самовідчуття і впевненість у власних силах,

заборону її закриття тощо. У закладах освіти, окрім терміна «успіх», використовується «успішність» – наявність успіхів у певних видах діяльності. Успішність є соціальною якістю, оскільки її оцінюють людина та оточення на основі сучасних суспільних норм, звичаїв, цінностей, еталонів.

Успішна дитина в початковій школі – це учень, який, досягнувши визначених цілей, отримує схвальну оцінку ровесників, батьків, учителів. Усвідомлення значення успіху в житті людини спонукає навчати дітей *організації успішної діяльності*. Це така соціально ціннісна (визнана) діяльність, результат якої відповідає визначеній меті.

Особливості формування успішної особистості у початковій школі

Навіть доросла людина не завжди усвідомлює, що таке успіх, адже це суперечливе поняття. Молодший школяр, у якого недостатньо сформоване абстрактне мислення, і поготів потребує знань про успіх та успішність. Науковими дослідженнями доведено, що діти в початкових класах не стільки досягають успіху розумом, скільки переживають його на емоційному рівні. Для них успіх майже завжди супроводжується радістю, тому вони часто ототожнюють ці два поняття. Отже, на теми успішності вчитель повинен проводити бесіди, пояснюючи, що успіху досягають ті, хто багато працює, є наполегливими, терплячими, людяними. Доцільно реалізовувати також колективні творчі справи з участю батьків, адже вони не завжди обізнані з технологіями успіху, відповідно, не зможуть допомогти дитині сформувати якості успішної людини.

На досягнення успіху молодшими школярами впливають зовнішні та внутрішні чинники. *Зовнішні чинники* виявляються через соціально-педагогічний (оточення дитини, яке має безпосередній вплив на її виховання, тобто педагоги, однокласники, батьки, родичі, сусіди тощо) та ситуаційний (збіг обставин, що сприяє чи перешкоджає досягненню успіху) фактори. Безумовно, зовнішні чинники є надзвичайно важливими, однак самі по собі вони не принесуть людині успіху, оскільки необхідним є синтез зовнішніх умов і внутрішнього бажання, устремління й адекватної самооцінки.

До *внутрішніх чинників* відносяться: мотивація, самооцінка, рівень домагань, рефлексія, самоцінність, рівень розвитку пізнавальних процесів, емоційно-вольові особливості, здібності.

Одна з найважливіших проблем досягнення успіху в початковій школі – вибір діяльності. Це може бути гра, навчання, посилення

бути носієм і передавачем медіакультурних цінностей, смаків і стандартів, ефективно взаємодіяти з медіапростором, створювати нові елементи медіакультури сучасного суспільства, реалізувати активну громадянську позицію.

Форми й методи медіаосвітніх технологій у початковій школі

Незважаючи на популярність медіаосвітніх технологій, учені не встановили алгоритм їх дій. Як відомо, одним із основних критеріїв освітніх технологій є алгоритмічність. Доводиться брати до уваги підхід, згідно з яким медіаосвітні технології є процесом, структурними компонентами якого є всі дії, способи, методи освітньої діяльності із залученням медіазасобів з метою формування медіаграмотності особистості. Такий процес мусить включати мотивацію до використання медіа, знання про сучасні медіа, формування вмінь їх використання і створення медійних продуктів, аналіз сформованої інформаційно-цифрової компетентності. Окрім того, якщо йдеться про медіаосвітні технології початкової освіти, повинні бути враховані особливості розвитку учня молодшого шкільного віку та освітнього процесу в початковій школі.

Медіаграмотність школярів формується передусім під час уроків та інтегрованих занять. Також у багатьох початкових школах вивчається предмет «Сходінки до медіаграмотності» як компонент варіативної частини. Уроки й інтегровані заняття в початковій школі володіють потенціалом для втілення *структурних компонентів медіаосвіти*: навчання про медіа (формування знань про інформаційні технології та опанування вмінь користуватися ними), освіта через медіа (отримання інформації з мережі Інтернет, телевізійних програм, преси та інших засобів) та освіта для медіа (пізнання мови медіа, формування морально-етичних цінностей під час перебування в медіапросторі, створення медійних продуктів різних жанрів та форм тощо). Необхідність виховання медіакультури молодшого школяра спонукає педагогів розширювати функції навчальних занять, акцентуючи увагу на особистій відповідальності за свою поведінку, дотриманні морально-етичних норм у щоденному житті.

У початкових школах щораз частіше проводяться уроки з мультимедійною підтримкою. Мультимедіа використовується для посилення навчального ефекту. Учитель залишається одним із головних учасників освітнього процесу, часто й основним джерелом інформації, а мультимедійні технології застосовуються ним для

посилення наочності, підключення одночасно декількох каналів представлення інформації, більш доступного пояснення навчального матеріалу. На таких уроках використовуються статичні чи динамічні таблиці, мультимедіа-тренажери, фонохрестоматії, блок-теми, медіатексти, віртуальні екскурсії тощо.

Терміни «блок-тема», «слайд-твір», «медіатекст», «мультимедіа-тренажер», «фонохрестоматія», незважаючи на популярність, є зрозумілими не кожному вчителю, а тому потребують додаткового пояснення.

Блок-тема – комплексний матеріал за певною великою темою, розташований у послідовному порядку і поділений на мікротеми; для зручної роботи з текстом використано функцію гіперпосилання. Фактично, це віртуальний підручник за відповідною темою.

Важливим мультимедійним продуктом є *мультимедіа-тренажери*. Це навчально-тренувальні програми, орієнтовані на відпрацювання учнями вмінь і набуття навичок із конкретної дисципліни. Нині є багато широкодоступних мультимедіа-тренажерів. Особлива велика їх пропозиція для учнів молодшого шкільного віку. Наприклад, у першому класі на уроках читання (навчання грамоти) школярі в ігровій формі можуть вивчати українську абетку, використовуючи такі програмні продукти: «Українська абетка», «Абетка-Малюк» із циклу «Уроки тітоньки Сої», «Абетка імен», «Букварик з Тигриком та Вінні», «Букварик Котигорошко», «Грамотійка допомагає звірятам» та ін.

Фонохрестоматія – це педагогічний програмний засіб (музичні твори, декламації майстрів художнього слова), розроблений відповідно до навчальної програми з певного предмета (літературного читання, музичного мистецтва, іноземної мови тощо). Використання фонохрестоматій забезпечує необхідний емоційний фон для сприйняття літературного твору, дає змогу порівняти різні трактування акторами того ж образу. Професійне акторське виконання сприяє вдосконаленню традиційного читання за ролями.

Ефективною формою перевірки знань учнів є *самодиктант* у мультимедійному форматі: у тексті, представленому на слайдах, навмисно пропущено знаки, букви, цифри, символи. Під час роботи учні виправляють помилки, обґрунтовуючи відповідні правила. Така форма роботи реалізовується лише після вивчення навчального матеріалу на етапі поглиблення знань.

3.3. Організація успішної діяльності як соціально-виховна технологія

Питання успіху, успішності є особливо актуальними в останні декілька десятиріч, адже не виникає сумніву, що успішна особистість формує і розвиває таке саме суспільство. Часто успіх ототожнюють із матеріальною незалежністю і щастям, проте це не завжди так. В історії людства відомі випадки, коли славетна особистість не стала заможною (швейцарський педагог Й. Г. Песталоцці, українська художниця М. Примаченко тощо). Однак у сучасному житті інтерес до організації успішної діяльності і до законів, які лежать в її основі, постійно зростає: це засіб життєвої самореалізації, а часто ще й матеріального достатку; механізм формування ключових компетентностей у закладах освіти, зокрема й початкових школах.

Вік дитини, коли важливою проблемою її життя стає досягнення успіху, постійно знижується. Сьогодні ми все частіше говоримо про успішність дошкільників, учнів молодшого шкільного віку. Сім'я і школа стають партнерами дитини під час визначення нею цілей, вибору видів діяльності, аналізу результатів. Зважаючи на актуальність, проблеми створення умов для формування успішності в закладах початкової освіти, гендерних аспектів досягнення успіху активно досліджуються сучасними науковцями. Один із напрямів наукових розвідок – створення понятійно-категоріального апарату в галузі успішної діяльності.

Трактування основних понять

Успіхом називають позитивний наслідок роботи, удачу, що супроводжуються переживанням позитивних емоцій від реалізації мети. Трактування цього поняття відрізняється залежно від того, якого віку дитина, що його досягає. Наприклад, молодший школяр не може себе об'єктивно оцінити без допомоги дорослого. Отже, *успіх дитини молодшого шкільного віку* – це досягнення бажаної мети (суб'єктивна складова) як результат прикладених розумових чи фізичних зусиль та виправдання очікувань оточення (об'єктивна складова). Стверджувати, що учень початкової школи є успішним, можна за умови співпадання цих складових успіху.

Вітчизняні та зарубіжні науковці акцентують увагу на суперечностях у трактуванні успіху: те, що одні вважають успіхом, інші можуть сприйняти, як невдачу. Залежно від обставин, учитель може вважати успіхом «відмінні» та «добрі» оцінки учнів або відсутність незадовільних, збільшення кількості учнів у школі або

на згадку, тому що в майбутньому думки учнів про себе можуть змінитися.

Завершальним етапом розвитку дитячого колективу є *«розпалений смолоскип»*, що символізує живий вогонь, який горить завдяки особливому «паливу»: тісній дружбі, єдиній волі, чудовому порозумінню, діловому співробітництву, відповідальності не лише за себе, а й за весь колектив. На цьому етапі колектив загалом і кожен учень зокрема усвідомлюють як цілі, так і мотиви діяльності. У класі добре розвинуте самоврядування, завдяки якому школярі постійно пропонують та реалізують соціально цінні ідеї.

Завдання вчителя полягає в тому, щоб організувати пошук об'єктів суспільної турботи, створювати умови для формування в учнів навичок вирішення соціальних проблем, підтримати потребу кожного школяра в самовдосконаленні. Ефективні форми роботи на цьому етапі: операція «Сюрприз», тематична класна година «Естафета поколінь», акції «Подарунок школі» і «Подарунок місту». На цьому етапі можна скористатися також методами «Знайди собі супутників», «Допоможи здійснити мрію» тощо.

«Знайди собі супутників»

Учитель пропонує учням уявити, що вони здійснюють захоплюючу подорож до одного із чудес світу чи України (займаються пошуками скарбів).

З учнів класу необхідно вибрати для себе супутників та, наскільки це можливо, розподілити між ними ролі (кількість вибраних дітей не регламентується).

«Допоможи здійснити мрію»

Учитель пропонує учням пригадати, про яку важливу справу свого життя вони мріють та який суспільно значущий проєкт хотіли б здійснити.

Кожен учень повинен вибрати однокласників, які будуть сприяти досягненню мети, та визначити, які функції вони виконуватимуть. Учителю необхідно прослідкувати, щоб утворені групи були приблизно однаковими за кількістю учасників. Модель проєкту варто реалізувати в мультимедійній презентації, яку допомагатимуть виготовити вибрані учнем для допомоги однокласники.

Розглянуті методи, вправи й ігри описані С.Кашлевым, Б. Кубічек, О. Лепневою, О. Пометун, А. Соценко, О. Стребною, Є. Тимошко та адаптовані авторами пропонованого посібника.

Поняття *«медіатекст»* не має однозначного тлумачення. У широкому розумінні вся медіакультура може бути інтерпретована як медіатекст. У більш вузькому розумінні медіатекст – це продукт або частина комунікації, яка конструюється системою інформаційно-комунікаційних технологій, а також журналістський, публіцистичний текст, тобто результат діяльності журналіста. Таким чином, медіатекст може бути продуктом і базовим елементом медіакультури.

Найбільш популярними медіатекстами є анімаційні фільми, кінофільми і телевізійні програми, відеоролики, малюнки, графіка, фотографія, матеріали сайтів.

Віртуальна екскурсія – це відеорозповідь про музеї та історичні місця не лише України, а й усього світу. До кожного відеосюжету розробляються відповідні завдання, які учні виконують під час уроку. Таким чином, віртуальна екскурсія знайомить учнів з історією, природою, економікою, культурними надбаннями, видатними людьми обраної держави, розширює кругозір школярів, сприяє їх розвитку навіть в умовах, коли справжня екскурсія з певних причин неможлива.

Медіауроки мають низку переваг, як порівняти з традиційними, а саме:

- сприяють більш ефективній реалізації освітніх функцій;
- дають змогу опрацювати більшу кількість матеріалу;
- надають можливість добирати більш цікаві й різноманітні вправи та завдання;
- унаочнюють процес навчання, ураховуючи індивідуальні особливості сприймання та переробки інформації;
- мають здатність впливати на емоційну сферу учнів, забезпечуючи позитивний настрій та підвищуючи мотивацію до навчання тощо.

Оптимальне, дозоване використання інформаційних технологій на уроці активізує та розвиває розумові здібності дитини, сприяє діяльному й свідомому набуттю знань, умінь і навичок самоосвіти та культурного спілкування. Лише впровадження ІКТ в освітній процес, за оцінками спеціалістів, здатне підвищити ефективність навчання на 30–40 %.

Учені припускають, що під час медіауроку запам'ятовування інформації відбувається краще. Загальновідомий факт, що більшість людей запам'ятовує 5 % почутого і 20 % побаченого під час першого сприйняття. Зважаючи на те, що кожна людина має індивідуальні

особливості психічних процесів переробки інформації, адже є візуали, аудіали, кінестетики чи дистетики, то відсоткові показники можуть відрізнятись. Отже, на медіауроках рівень запам'ятовування підвищується до 40–50 %. Також доведено, що на таких уроках підвищується мотивація до навчання та активізується самостійна діяльність учнів.

Характеристика медіауроків була б неповною, якби не були названі їх негативні сторони. Захоплені можливостями новітньої техніки, учителі часто пропонують дітям для сприймання не предмети і явища, які можна спостерігати в реальному світі, а їх аналоги на цифрових носіях. Часто маленькі школярки дізнаються про листочки, квіти, плоди, своє рідне місто чи село тощо не в природі під час екскурсій, а під час перегляду мультимедійних презентацій чи фільмів. Необхідно пам'ятати, що ознайомлення з натуральною наочністю можна замінити лише в тому випадку, коли об'єкти віддалені в просторі чи часі, є мікроскопічними або їх спостереження небезпечне для життя.

Медіауроки заохочують до використання комп'ютерної техніки вдома, а це часто спричинює порушення санітарно-гігієнічних вимог. Згідно з нормами, визначеними Міністерством охорони здоров'я України, неперервне перебування за комп'ютером протягом доби не повинно перевищувати в 1–2 класах 10 хв., у 3–5 класах – 15 хв. Для дітей 1 класу загальний час використання комп'ютера з рідкокристалічним монітором має обмежуватися 30–45 хв. на тиждень, 2–3 класів – 2 год. на тиждень, але не більше 1 год. на добу.

Найголовніша проблема під час роботи з комп'ютерною технікою – це навантаження на зір. Тривала робота за комп'ютером призводить до зорової перевтоми, яка, у свою чергу, до зниження гостроти зору. Стиснена поза спричинює порушення постави. Окрім того, виникає психічне навантаження. Комп'ютер вимагає не меншої зосередженості, ніж водіння автомобіля. Чимало вчителів забувають акцентувати увагу учнів та батьків на цьому.

Необдумане і методично необгрунтоване використання комп'ютера здатне зашкодити освітньому процесу і призвести до небажаних наслідків. Практика показує: якщо пояснення вчителя замінити інформацією, яку учень читає з екрана дисплея, то вже через 10–15 хв. роботи якість засвоєння навчального матеріалу різко падає, увага школяра розпорошується, сприйняття матеріалу відчутно погіршується. Це засвідчує потребу обережного і

Метод дає змогу визначити рівень задоволення життям у класному колективі. Поглиблення розвитку дитячого колективу зумовлює перехід до етапу *«пурпурове вітрило»*, на якому школярі діють за принципом «один за всіх, і всі за одного». На цьому етапі виразно помітна згуртованість класу. Діти відчують гордість за свій колектив, захищеність, упевненість у ньому. Проте трапляються ситуації, коли учні не готові долати перешкоди. Завдання вчителя полягає в організації діяльності, яка забезпечує активну самореалізацію учнів класу на користь шкільного колективу: створення умов, у яких можна «вивести з тіні» і реалізувати можливості дітей, котрі поки що є спостерігачами; підтримка всіх ініціатив школярів. Учитель на цьому етапі виконує роль консультанта. Ефективними формами роботи, які варто реалізувати, є: психолого-педагогічний тренінг, вечір пісні і поезії, рольова дискусія, тематична класна година «Людина – відкрита система», квест «Традиції і легенди нашої школи», захист проєктів «Майбутнє починається зараз».

На цьому етапі можна скористатися методом «Герб».

«Герб»

Учитель пропонує учням заповнити «віконечка» у схематично зображеному гербі, відповідаючи на подані ним запитання. Він наголошує на тому, що необхідно зображувати відповіді у вигляді малюнка, схеми, умовної позначки. Для кожного питання виділено «віконечко», а для останнього – стрічка під гербом.

Пропонуються такі запитання:

- дві речі, які я роблю найкраще;
- мій найбільший успіх у житті;
- я очима батьків і вчителів;
- я очима друзів;
- моя найбільша мрія;
- три слова, які я хочу почути на свою адресу;
- мій життєвий девіз.

Учитель просить когось із учнів відкрити одне «віконечко», описати зображення та його значення. Діти висловлюються по колу. Через нестачу часу можна не відкривати всі «віконечка», а одне чи декілька за бажанням учнів. Обов'язково необхідно провести рефлексію вправи за запитаннями: як вам працювалося; які думки та почуття викликала у вас ця вправа? Педагог пропонує залишити герб

дитині має дістатися малюнок грозової хмари (він є тільки один). Учитель дає завдання дітям: знайти «собі подібного» і зайняти відповідні місця за столами (кожен «малюнок» має свій стіл). Розмовляти при цьому не можна. Тому один учень повинен допомогти двом іншим, привівши їх до столу з таким самим малюнком, як і на їх спинах.

Учитель звертає увагу дітей, що один учень (той, у кого намальована грозова хмара) залишився без пари, й обговорює з ними питання: «Як почуває себе той, хто залишився один і без друзів?»

Після виконання вправи необхідно провести обговорення:

- Які труднощі ви відчули під час виконання вправи?
- Чи змогли б ви впоратися без допомоги й підтримки?
- Який малюнок у вас на спині?

«Знайди друга»

Метод спрямований на те, щоб допомогти дітям знайти друзів через вивчення їх інтересів і здобутків. Окрім того, він спонукає до визначення нових цілей, включення в різні види діяльності, досягнення успіхів.

Учитель обирає помічника (найбільш комунікабельну дитину), який допомагає вибрати із запропонованих стільки малюнків, скільки є пар учнів у класі. Якщо комусь не вистачає пари, то помічник учителя також бере участь у грі. Малюнки необхідно розрізати приблизно навпіл, розкласти на столі, перемішати й прикрити серветкою. Кожен учень витягує половинку малюнка, не показуючи іншим, що там зображено. Далі діти по черзі описують своє зображення й намагаються знайти, у кого друга половинка малюнка. Учні з половинками одного малюнка об'єднуються в пари. Діти в парі отримують завдання створити портфоліо досягнень друга. На виконання завдання відводиться від одного до восьми місяців. Терміни виготовлення портфоліо визначаються учнями за взаємною згодою.

Після виготовлення портфоліо учні в парі аналізують, чи вдалося їм подружитися.

«Незакінчені речення»

Учитель зачитує початок речення, а школярі за чергою завершують його. Наприклад, початок речення може бути таким: «Збираючись у школу щодня, я думаю, що...», «Коли я згадую прожитий день, прийшовши додому, то...», «Шкода, що в нашій школі не можна...».

виваженого використання комп'ютера на уроці, пошуку оптимального поєднання різних джерел інформації, а також реалізації різноманітних методів навчання, спрямованих на розвиток активності учнів. Тому необхідно пам'ятати, що медіаосвітні технології в початковій школі – це дієвий допоміжний, але не основний засіб навчання.

Ефективність медіаосвіти учнів на уроках підвищується, якщо вона доповнюється різними формами позаурочної виховної роботи (сценарії медіаосвітніх уроків представлені в додатку В). Для забезпечення системності медіаосвітньої діяльності важливо, щоб були реалізовані такі основні напрями формування медіаграмотності: розвиток умінь отримувати інформацію, спілкуватися в медійному просторі; пізнання мови медіа; креативне використання медіа; дотримання етичних засад і моральних цінностей в медіапросторі; безпека дитини; правові засади, економічні аспекти діяльності медіа. У зарубіжних, зокрема й польських, загальноосвітніх школах реалізуються спеціальні медіаосвітні уроки на ці теми для учнів різних вікових категорій.

Ефективність освітньої роботи з формування медіаграмотності посилиться, якщо в ній братимуть активну участь родини школярів. У Концепції впровадження медіаосвіти в Україні визначено, що *батьківська медіаосвіта* забезпечує ефективність медіаосвіти сім'ї як провідного чинника і соціального середовища ранньої соціалізації дитини; здатність убезпечувати дитину раннього віку від негативного впливу на її розвиток. Така освіта має стати частиною цілісної системи медіаосвіти, зокрема бути включеною до психологічного блоку підготовки фахівців різних профілів у вищій школі, громадських шкіл свідомого батьківства, діяльності бібліотек, соціальних служб і центрів роботи з сім'ями тощо. Для розвитку медіаграмотності батьків доцільно проводити бесіди з батьками щодо безпечного використання нових медіа, дотримання етичних засад і моральних цінностей в медіапросторі, правових засад діяльності в Інтернеті (зразок бесіди представлено в додатку В (3)).

Під час роботи із сім'єю важливо наголосити, що небезпеки легше уникнути, ніж боротися з її наслідками. Для цього батьки повинні виховувати дитину в атмосфері родинних свят, традицій, знаходити час для спільних розмов. Медіа часто є способом втечі від сірої, неприємної, буденної реальності. Якщо дитина не знаходить

підтримки в родині, не відчуває батьківської любові, вона задовольняє свої потреби в інший спосіб – через медіапростір.

Часто батьки так зайняті кар'єрою, зароблянням грошей, що спеціально дарують комп'ютерні ігри, щоб дитина не заважала працювати, не підозрюючи, які загрози принесли у власний дім. Безперечно, ігри повинні розвивати навчально-пізнавальну діяльність особистості. Але якщо ними займати весь вільний час, то вони стають джерелом деструктивних впливів. Нерідкісні випадки, коли батьки не знаходять взаєморозуміння з дітьми. Діти віддаляються, усамітнюються з привабливою «іграшкою», якою є нові технічні засоби.

Найкращим профілактичним засобом формування узалежнень є створення атмосфери родинної любові, а також залучення дитини до соціально цінної діяльності, до розвитку її інтересів у спортивних секціях, музичних школах, танцювальних студіях, де можна себе реалізувати. Зазвичай успішна в обраному виді діяльності, щаслива в колективі ровесників дитина, що захищена вчителями, батьками, друзями, не потрапляє під згубний вплив Інтернет-знайомств, не шукає визнання в сумнівних компаніях, не осягає космічну енергетику в школах магії, щоб примножити гроші чи керувати іншими людьми тощо.

Таким чином, у початковій школі набувають актуальності технології формування вміння вчитися, організації успішної діяльності та ін.

2. Технології формування в учнів початкової школи вміння вчитися

Одним із найважливіших завдань у початковій школі є сформувати в учнів ключову компетентність – уміння вчитися впродовж життя. Зважаючи на значущість для досягнення життєвого успіху, ця компетентність визначена як необхідна для формування в кожного учня у «Європейській довідковій рамці ключових компетентностей для навчання впродовж життя», Концептуальних засадах реформування середньої освіти «Нова українська школа», Державному стандарті початкової освіти.

Метою технологій, спрямованих на формування в учнів початкової школи вміння вчитися як ключової компетентності, є опанування вміннями і навичками, необхідними для подальшого навчання, організації власного навчального середовища, отримання нової інформації і застосування її для оцінювання навчальних

недостатньою єдністю; організувати різноманітну діяльність, яка дає змогу виявити лідерство учнів; надати можливість вільного висловлювання і спільного обговорення будь-якої думки.

Ефективними формами, які дають змогу реалізувати завдання етапу, є: тематична класна година «Портрет однокласника», диспут «Я і мій клас», телеміст учнів і батьків «Від чого залежить успіх», свято «День народження класу». На цьому етапі доцільно реалізувати такі методи: «Важкі ситуації», «Подаруй квітку», «Таємні таланти», «Незакінчені речення».

«Важкі ситуації»

Учитель об'єднує клас у невеликі групи з 3–6 учнів. Завдання кожної групи – детально розповісти про основну проблему, з якою вони стикаються в школі чи вдома, й описати її на аркуші паперу. Після завершення роботи представник групи повинен розкрити суть проблеми класу. Учні можуть ставити запитання, щоб детальніше довідатися про складну ситуацію.

Далі кожна група має запропонувати свій варіант вирішення проблеми. Учні класу повинні прийняти рішення, як найоптимальніше діяти.

«Подаруй квітку»

Учитель першим дарує квітку комусь із присутніх і обґрунтовує свій вибір. Після цього всі учні по черзі дарують одне одному квітку, супроводжуючи подарунок відповідними поясненнями.

«Таємні таланти»

Учитель роздає маленькі аркуші паперу та просить учнів написати щось одне, що їм подобається робити і чого однокласники, напевно, не знають. Коли школярі завершать роботу, педагог збирає аркуші, перемішує їх і роздає, слідкуючи, щоб ніхто не одержав свою записку. Учні по черговому намагаються знайти «власника» прихованого таланту.

Згодом відбувається обговорення: чи вдалося учням виконати завдання, що нового вони дізналися про своїх однокласників.

«Знайди собі подібного»

Вправа спрямована на розвиток умінь спілкуватися, знаходити й підтримувати друзів. Для цього учні встають у коло. Учитель просить їх заплітати очі й не розмовляти між собою. Педагог прикріплює учням на спину один із маленьких малюнків (сонечко, хмарка, квітка, серце). Найбільш комунікабельній і товариській

або запропонувати зняти якесь правило. Після обговорення школярі приймають правила шляхом голосування.

«Дві правди й одна брехня»

Цим методом можна скористатися для поглиблення знайомства школярів.

Учитель пропонує кожному учневі написати про себе три речення: як ви любите проводити вільний час; обов'язки, які доводиться виконувати вдома; хобі тощо. Два з цих тверджень мають бути правдивими, а одне – ні. При цьому брехня має бути схожою на правду, а правдиві твердження мусять бути неправдоподібними. Кожен учень по чергово зачитує свої речення, а інші учні класу (або малої групи) повинні здогадатися, котре є неправдою.

«Екскурсія старими вулицями міста»

Учитель пропонує учням піти разом на прогулянку старими вулицями міста, а потім обговорити побачене. Така екскурсія дає змогу спостерігати за школярами в неформальній обстановці. При цьому виявляються здібності окремих учнів та неформальних лідерів. Учитель може довідатися, чи вміють діти слухати, зрозуміло висловлювати свої думки, самостійно робити висновки, наскільки вони товариські.

Успішна діяльність педагога, батьків та учнів на етапі «м'яка глина» завершується переходом до наступної стадії розвитку колективу – *«мерехтливий маяк»*. Така назва символізує нестабільність колективу: світло маяка періодично то з'являється, то зникає. Учні турбуються про те, щоб кожен у колективі йшов правильним шляхом. На цьому етапі переважає бажання спільно трудитися, допомагати один одному, бути разом. У класі є на кого покластися, його актив авторитетний. Учні в колективі цього рівня розвитку реалізують стратегію і тактику своєї поведінки. Час від часу можуть виникати напруження і навіть конфліктні ситуації між різними групами учнів: дівчатами і хлопцями, фізично сильними і слабкими тощо.

Мета вчителя полягає у формуванні емоційно-вольової та інтелектуальної єдності класу. Для цього він повинен вивчити ступінь комфортності самопочуття кожного учня і динаміку міжособистісних взаємин; забезпечити взаємозалежність результатів діяльності і зусиль кожного члена колективу; створити можливість для переживання стану незадоволення розгрупованістю,

потреб, визначення власних навчальних цілей та способів їх досягнення, навчання працювати самостійно і в групі.

Класики педагогіки, сучасні вчені, учителі створили численні статті, монографії, посібники, методичні розробки з формування вміння вчитися в учнів загальноосвітніх закладів загалом та в початковій школі зокрема. Проте потребує уточнення суть поняття і структура вміння вчитися як ключової компетентності.

Характеристика поняття та структура вміння вчитися

Існують різноманітні трактування поняття «вміння вчитися»: здатність організувати своє навчання та бути зосередженим і наполегливим у навчанні; опанування необхідними навчальними діями й операціями, здатність до самоорганізації; якість особистості, що містить мотивацію, готовність задовольняти індивідуальні та соціальні потреби пізнання тощо. На думку Я. Кодлюк, уміння вчитися – це ключова компетентність початкової загальної освіти, яка охоплює змістовий (знання про культуру розумової праці, про змістову основу загальнонавчальних умінь і навичок та про вміння вчитися як інформаційну цінність), мотиваційний (усвідомлення значущості знань, наявність стійкого інтересу до навчання), процесуальний (уміння організувати робоче місце, планувати навчальну діяльність, працювати з підручником; аналізувати, порівнювати, узагальнювати; здійснювати само- і взаємоконтроль) компоненти і формується в цілісному освітньому процесі школи першого ступеня, при чому ядром цієї компетентності є вміння працювати з підручником. Отже, уміння вчитися – це ключова компетентність, володіючи якою молодший школяр хоче вчитися, знає, як правильно навчатися, уміє ефективно організувати навчальну діяльність.

Інтерес до вміння вчитися є високим також у зарубіжній педагогіці. Польський науковець І. Комінарець визначає його як цілеспрямоване, свідоме і систематичне здобуття знань, вмінь і навиків, що сприяє формуванню нових видів діяльності й виникненню нових форм поведінки. Очевидно, обґрунтовуючи суть поняття, автор орієнтувався на дослідження знаного в Україні польського дидактика В. Окonia, який зазначав, що самонавчання – це одна з провідних форм діяльності людини, як і праця, гра, суспільно-культурна діяльність.

Характеристика основних технологій формування вміння вчитися

В. Сухомлинський уперше представив формування вміння вчитися саме в початковій школі як технологічний процес. Спеціального терміна «технологія вміння вчитися» класик української педагогіки не використовував. Але він обґрунтував систему роботи щодо формування компонентів цього вміння: спостерігати явища навколишнього світу; читати; писати; думати; висловлювати думку про те, що я бачу, роблю, думаю. Педагог акцентував увагу на умовності такої структури: «Уміння думати тісно пов'язане з умінням спостерігати; уміння висловлювати думку починається з уміння спостерігати й уміння думати».

Діяльність із формування цих умінь сьогодні розглядається як технологія. Уміння вчитися у творчій спадщині В. Сухомлинського, зазначає Я. Кодлюк, починається з *уміння спостерігати*, стосовно якого Василь Олександрович акцентував увагу на таких моментах: вказував на його значущість, підкреслював важливість спеціального формування зазначеного вміння. Результативність активного спостереження педагог вбачав у формуванні в молодших школярів спостережливості та допитливості як важливих якостей особистості. Початкова школа, на думку В. Сухомлинського, має бути школою спостережливості.

В учнів молодшого шкільного віку важливо також сформувати *вміння читати*. Педагогічний колектив Павлівської школи під керівництвом В. Сухомлинського розробив спеціальну методику швидкого свідомого читання, яка давала змогу учневі зосереджуватися не лише на процесі читання, а й на змісті прочитаного. Обов'язковим елементом кожного уроку було зразкове, емоційно насичене, виразне читання вчителя, а потім діти читали самостійно, причому не тільки матеріал підручника, а й книжку, яка їм сподобалася. Для розвитку техніки читання педагог використовував різні засоби активізації навчальної діяльності учнів: колективне слухання (учень, який добре оволодів навичкою читання, читав текст, а клас слухав), малювання, складання книжок-картинок про природу тощо.

Формування *вміння писати* швидко, чітко і грамотно в технології В. Сухомлинського передбачає використання відповідної системи вправ для вироблення техніки і темпу письма. Дитина не лише повинна звертати увагу на процес письма, а й розуміти те, про що вона пише.

Уміння читати й писати тісно пов'язані з *умінням думати*. У Павлівській середній школі практикувалися уроки думки, під час

Основними завданнями вчителя є: реалізувати процес поглиблення знайомства; організувати спільну діяльність у дитячому та батьківському колективах для визначення цілей,

завдань, принципів, законів життя класу; розвивати навички доброго слухача.

На етапі «м'яка глина» необхідно обов'язково провести батьківські збори, які сприятимуть взаєморозумінню між учителем та батьками, співробітництву школи і родин учнів. Формуванню довірливих стосунків допоможе класна газета «Портрет класу», створена школярами разом з учителем. На цьому етапі доцільно реалізувати такі методи: «Павутиння», «Бажане. Обов'язково. Не можна», «Дві правди й одна брехня», «Екскурсія старими вулицями міста».

«Павутиння»

Учитель пропонує учням сісти в одне велике коло. Пояснює, що під час виконання цієї вправи в кожного буде можливість назвати своє ім'я та розповісти про себе щось особливе. Школярі протягом однієї-двох хвилин мають вирішити, що говоритимуть.

Педагог просить одного учня почати, назвавши своє ім'я та повідомивши щось про себе (наприклад: «Мене звуть Антон, у мене чудова пам'ять»). Потім цей школяр повинен міцно взятися за кінчик довгої мотузки (вовняної пряжі), а весь клубок перекинути (або перекотити на підлозі) кому-небудь навпроти в колі. Учні продовжують цей процес доти, поки не висловляться всі (якщо хтось не хоче говорити, він має право сказати: «Пропускаю» і розповісти про себе після всіх) і не утвориться своєрідне «павутиння зв'язків» із пряжі.

«Бажане. Обов'язково. Не можна»

Учитель об'єднує учнів у малі групи. Кожна з груп отримує великий аркуш паперу і завдання: визначити норми поведінки в класі за такими критеріями: «У нашому класі бажано...», «У нашому класі обов'язково...», «У нашому класі не можна...». Напрацьовані правила кожна група записує на свій аркуш. Наприкінці всі групи презентують результати роботи.

Учитель пропонує знайти ті правила, які співпали у всіх групах, і виписати їх на окремий аркуш паперу. При цьому зміст і формулювання правил уточнюються й обговорюються.

Усі учні можуть доповнити список тими нормами, які були запропоновані групами раніше, але не ввійшли до загального списку,

Усім учасникам взаємодії вчитель пропонує сісти в коло і пояснює суть методу: кожний учень почергово (за годинниковою стрілкою) робить сусіду справа комплімент. Педагог розпочинає вправу. Усі наступні учасники почергово роблять комплімент сусіду. Останній з учасників робить комплімент педагогу. Організовується рефлексія взаємодії.

Пора року»

Учитель пропонує учням почергово сказати голосно, у якій порі року вони народилися. Далі вчитель створює групи: весна, літо, осінь, зима. Кожна група сідає окремо. Розмовляючи між собою, учні шукають спільні й відмінні риси, які записують на аркуші паперу. Коли кожна група виконала завдання, учасники розвішують аркуші на дошці, а лідери почергово називають спільні риси (інтереси, уподобання, хобі тощо), а також специфічні якості кожного з учасників групи.

«Пошукай когось, хто...»

Учитель пропонує учням на спеціально підготовлених аркушах, розділених на частини, записати:

- посередині – своє ім'я;
- на краях – улюблену книжку; улюблену страву; улюблену постать (ідеал); улюблений колір; інтереси, хобі (можна виписати інші характеристики).

Після виконання цього завдання учням треба знайти однокласників зі схожими вподобаннями, зацікавленнями тощо.

Другий етап розвитку колективу називається *«м'яка глина»*. Така назва засвідчує, що колектив можна успішно формувати подібно до того, як із глини виробляють необхідні предмети. У класі, який перебуває на цьому рівні розвитку, помітні перші зусилля згуртування. Стосунки між дітьми можуть бути як дружелюбними, так і конфліктними. Учні за власною ініціативою рідко допомагають один одному. Хорошого організатора ще немає або йому важко проявити себе. На цьому етапі дуже важливо дати можливість кожному висловитися. Необхідно виробити плани діяльності на найближчу та далеку перспективу. Оскільки в дітей ще немає напрацювань і досвіду спільної діяльності, дискусія може перерости в конфлікт. Організація заходу чи справи нерідко зупиняється на етапі підготовки.

яких поєднувалися праця душі, мислення й рук. Уроки думки часто відбувалися на природі, де діти могли ставити тисячі запитань. Оскільки праця думки неможлива без творчості, В.Сухомлинський залучав учнів до складання казок, творів, самостійного вивчення окремих тем.

Подорожі до джерел рідного слова сприяли формуванню в молодших школярів *уміння висловлюватися*. Пізнаючи найтонші відтінки предметів і явищ, учень може сказати щось своє, у слові (найчастіше у казці, поезії) виразити почуття, настрої.

У технології В. Сухомлинського визначено форми (уроки; Свята рідного слова, Свята книги; Куточки книги, Кімнати книги), методи (екскурсії в природу, ігри, проблемне навчання та ін.), засоби формування вміння вчитися, якими є книги (обов'язковою вимогою до дітей було за шкільні роки перечитати 200 книг із золотого фонду світової літератури), створення високого інтелектуального фону – постійний обмін знаннями в класі між учнями тощо.

У формуванні вміння вчитися важливу роль відіграє особистий приклад педагога. Тому В. Сухомлинський рекомендував учителям багато читати, передавати своє захоплення книгою школярам. Актуальність проблеми вміння вчитися як ключової компетентності в початковій школі спонукала М. Ломберг розробити авторську технологію з його формування. Алгоритм дій цієї технології складають мотиваційно-ціннісний, змістовно-процесуальний, оцінно-результативний етапи, що відображено в таблиці 9.

Таблиця 9

Основні етапи технології формування в учнів початкової школи вміння вчитися як ключової компетентності

Назва етапу	Змістове наповнення етапу	Діяльність вчителя та учнів
Мотиваційно-ціннісний	Розвиток мотивації до формування вміння вчитися як основи для досягнення життєвого успіху.	Організація бесід на теми про цінність сформованого вміння вчитися, виконання вправ із формування мотивації до навчання.
Змістовно-процесуальний	Вивчення предмета «Навчаємося разом».	Реалізація методів, виконання вправ, проведення бесід для формування організаційних, загальнонавчальних, загальнопізнавальних,

		контрольно-оцінних умінь, якостей особистості, які дають змогу успішно навчатися, розвиток емоційного інтелекту тощо.
Оцінно-результативний	Діагностика сформованості компонентів уміння вчитися (мотиваційного, когнітивного, особистісно-діяльнісного і рефлексивно-корекційного).	Реалізація діагностичних методів.

Метою авторської технології М. Ломберг є становлення учня як суб'єкта навчально-пізнавальної діяльності. Такий школяр володіє комплексом якостей та вмінь, зокрема є зацікавленим у навчанні, має сформовані почуття відповідальності та обов'язку, уміє докладати вольових зусиль для досягнення позитивного результату. У нього кожна річ має своє місце; він цінує власний час; уміє складати матрицю Ейзенхауера, визначаючи важливі й неважливі, термінові та нетермінові справи; створювати щоденник справ, виокремлюючи гнучкі та жорсткі справи. Молодший школяр правильно розподіляє час у процесі виконання великих за обсягом справ/задач («справи-слони»: підготуватися до контрольної роботи, що буде за тиждень, прочитати великий об'єм тексту тощо). Він дотримується правил цілеутворення; уміє визначати мету, термін і обов'язкові та посилені щоденні дії для її досягнення; складає план реалізації цілей та вчасно його втілює; дотримується алгоритму досягнення цілей тощо. Учень уміє визначати причини труднощів (не виходить розв'язати задачу, запам'ятати вірші) та як їх усунути (отримати нові знання, тренувати пам'ять). Школяра необхідно навчити докладати зусиль, робити правильний вибір між «треба» і «хочу». Наприклад, коли хочеться дивитися фільми весь вечір, треба спочатку виконати домашнє завдання, а потім відпочивати.

Важливими є вміння працювати в команді (уважно слухати одне одного, поважати думку однокласників, чітко висловлювати свою думку, називати однокласників на імена, завжди бути доброзичливим, посміхатися, щиро радіти успіху друга, говорити

«Кольорові фігури»

Наперед учні виготовляють різноманітні фігури на кольоровому папері (квіти, фрукти, овочі, предмети, тварини тощо); кожна фігура представлена в 2–3 екземплярах різного кольору. Учитель розкладає кольорові фігури. Учні пропонується з багатьох фігур вибрати одну, яка за формою та кольором відповідає їх індивідуальності або сьогодишньому душевному, емоційному стану, і пояснити свій вибір. Учитель також повинен вибрати одну з фігур, обґрунтувавши, що символізують для нього колір і форма вибраної фігури.

Метод дає змогу відзначити індивідуальність кожного учасника.

«Пізнай мене і зрозумій мене»

Аркуш із чоловічком, який просить: «Пізнай мене і зрозумій мене» – ефективний спосіб отримати інформацію про учнів, особливо коли педагог працює з незнайомим колективом.

Учитель пропонує учням записати на листочку інформацію про себе за запропонованими пунктами (люблю, коли; не люблю, коли; мрію; хочу; мені не вистачає; пишаюся; радію, коли; сумую, коли; люди, яких ціную і якими захоплююся, бо; тощо).

Метод забезпечує можливість висловитися всім учасникам, зокрема тим, які не люблять або соромляться говорити про себе.

Після завершення вправи педагог може розмістити заповнені листки на великій дошці і використати їх під час зустрічі з батьками або подальшої роботи з дітьми.

«Комплімент»

«Крісла»

Учитель та учні розміщують крісла по колу, причому кількість крісел має бути на одне менша, ніж дітей. «Зайвий» школяр стає в центр кола та говорить що-небудь про себе. Наприклад, «Моє улюблене заняття – малювання», «Я маю трьох братів», «Я відвідую секцію з футболу» і т. д. Той, кого стосується ця фраза, повинен поступитися стільцем і сказати наступне твердження.

Після гри вчитель запитує учнів, що нового вони дізналися про клас, чи не виникло бажання вибрати нове заняття, яке є улюбленим для однокласників.

«Автопортрет»

Учитель пропонує учням намалювати самих себе, сконцентрувавшись на власній неповторності та індивідуальності. Малюнок може бути гумористичним, схематичним, абстрактним тощо. Головне, щоб учні впізнали, хто на ньому зображений, тобто в автопортреті треба втілювати передусім свої особливі риси.

Учитель збирає малюнки, перемішує їх, щоб ніхто не бачив, кому який автопортрет належить. Кожному з учнів педагог вручає один із малюнків, стежачи, щоб нікому не попався його власний портрет. Діти відгадують, хто з учнів класу зображений на малюнку. Підводяться підсумки, здійснюється рефлексія.

«Прогноз погоди»

Учитель пропонує учням розповісти про свій емоційний, душевний стан «мовою» прогнозу погоди, тобто якими погодними ознаками можна охарактеризувати їхній внутрішній стан саме сьогодні: якій порі року відповідає; похмуро чи ясно; вітряно чи тихо; чи є опади; який час доби; яка температура (щодо встановлення температури висувається вимога – визначити її в інтервалі від 0 до +10°C). Варто, щоб педагог першим запропонував свою розповідь, задавши певний алгоритм опису.

Кожен учасник почергово (за годинниковою стрілкою) розповідає про свій внутрішній стан. Останню ознаку (температуру) педагог фіксує маркером (крейдою) на аркуші паперу (дошці). Після того, як висловилися всі учасники, педагог сполучає всі позначки температури в графік. Коли графік побудований, учитель запрошує учасників взаємодії проаналізувати зображення. Підводячи підсумки, педагог відзначає, що кожен з учнів є індивідуальністю, має право на свій емоційний стан, світосприйняття, а побудований графік підтверджує це.

ввічливо, допомагати в складній ситуації, захищати, підтримувати та підбадьорювати) та навички ефективного спілкування (використовувати принципи «Я-висловлювання», психологічного айкідо) тощо.

Сформованість умінь вчитися передбачає розвиток емоційного інтелекту дитини молодшого шкільного віку. Зокрема, це такі вміння: розпізнавати власні емоції та емоції близьких; виявляти причини виникнення певної емоції («Я засмутився, тому що...», «Мене лякає...», «Я радію через те, що...»); конструктивно, безпечно для оточення виражати негативні емоції; управляти своїми емоціями (приборкувати гнів, долати страх).

Згідно із задумом авторки технології, з 1-го класу кожний навчальний предмет повинен мати своїх головних казкових героїв: у «Людина і світ» є Центавр, який завжди повідомляє учням щось цікаве та корисне, а в «Навчаємося разом» – це Розумниця, вона розповідає дітям, чому любить школу, навчатися, які існують правила відмінника та відмінниці. Також є спільні для всіх навчальних предметів герої: Кнопочка (діти вчать її, як стати організованою); Незнайка, який робить помилки і не бажає навчатися; Поспішайка – неухайний герой; а також Знайка, Читайлик, які допомагають Розумниці навчати учнів.

Варто додати, що формування мотивації відбувалося в три етапи: формування знанневих мотивів, діяльнісних та особистісних. Тобто спочатку від головних героїв учні отримували знання (про організованість, увагу, правила відмінників), висловлювали свою думку, наприклад, про важливість та значення бути організованою людиною, потім доводили свою думку Незнайкові (вчили його бути уважним, організованим), у процесі виконання завдань самі набували цих якостей та вмінь.

Технологією передбачені виконання різноманітних вправ («Мій вибір», «Учитель», «Броунівський рух», «Ерудит», «Найкраща дикторська група», «Сорока і черепаха», «Повітряні кульки», «Знайди помилки диктора», «Піктограми», «Фотоапарат», «Кола на воді»), реалізація методів для розвитку мислення, пам'яті, уваги, мовлення, організаторських здібностей та організаційних умінь (фізкультхвилинки та хвилинки релаксації; ситуаційно-рольові ігри «Актор», «Фантазер»; дискусії та інші вправи), що дадуть змогу молодшим школярам сформувати вміння вчитися впродовж життя. Фрагменти уроків, під час яких реалізуються ці методи, представлені в додатку Г.

Метод формування вміння вчитися «Учитель»

Метод дає змогу сформувати мотивацію до навчання через виконання функцій учителя, розвинути мислення, пам'ять та комунікативні вміння.

Організація роботи:

1. Запропонуйте учням об'єднатися в групи, у кожній з яких обрати вчителя. Учень, який виконуватиме роль учителя, повинен ознайомитися з інструкцією до роботи і виконати завдання:

– Прочитай фрагмент тексту. Підкресли незрозумілі слова (якщо вони є). Підними руку та з'ясуй у вчителя їхнє значення.

– Перекажи текст собі стільки разів, скільки потрібно, щоб вільно та зрозуміло розповісти учням.

– Сформулюй і запиши в робочому зошиті запитання до фрагмента, які ти поставиш учням.

– Перекажи фрагмент учням. Постав складені тобою запитання й запропонуй переказати почуте. Працюй з учнями стільки часу, скільки потрібно для засвоєння навчального матеріалу на «відмінно». Обов'язково підтримай і похвали учнів.

2. Підводячи підсумки виконання завдання, підкресліть успіхи своїх помічників-учителів.

Метод для розвитку мислення «Рюкзак»

Метод дає можливість залучити кожного учня до роботи на уроці (виділити головне, визначити важливість уроку); внести в урок елемент гри, викликати зацікавленість до уроку; сприяє розвитку позитивних емоцій; надає вчителю інформацію про кожного учня, про те, які методи важливі учневі, які сподобалися; створює основу для розвитку мотивації на наступних уроках.

Організація роботи:

1. Запропонуйте кожному учневі стисло записати на папері відповідь на запитання: «Які з тих знань, умінь, способів дій, що отримані на уроці, Ти візьмеш із собою для використання на інших уроках, у житті, при виконанні домашніх завдань, тематичного оцінювання тощо?» Аркуші з відповідями учні складають у рюкзак (тому й назва методу – «Рюкзак»).

2. Вибірково ознайомте клас із відповідями.

Вправи для розвитку пам'яті

«Фотоапарат»

Можливі декілька варіантів виконання цієї вправи.

Організація роботи:

Педагог пропонує учням познайомитися. Для цього можна скористатися одним чи декількома варіантами:

1. Коротка розповідь.

Учитель пропонує кожному учневі назвати своє ім'я, коротко розповісти про себе (сім'я, місце проживання, захоплення тощо). Починається знайомство за бажанням, а потім діти висловлюються по колу, не пропускаючи нікого. Учитель теж повинен розповісти про себе і не забувати дякувати кожному учневі.

2. Історія імені.

Учитель пропонує учням назвати своє ім'я та розповісти його історію.

3. Ім'я та характер.

Учитель пропонує учням назвати своє ім'я та рису характеру (таку, що подобається в собі, позитивну), яка починається на першу літеру імені. Можна продемонструвати рису за допомогою пантоміми. Необхідно пам'ятати про порядок проведення, визначений у варіанті 1.

4. Я пишуся.

Учитель пропонує кожному учневі назвати своє ім'я та продовжити речення «Сьогодні я пишуся...». Необхідно пояснити, що пишатися можна будь-якими своїми рисами. Якщо хтось із присутніх відмовиться висловлюватися, його пропускають, однак повертаються до нього після того, як завершиться коло. Зазвичай такий учень знає, що буде говорити.

5. Я змінюю своє ім'я.

Учитель пропонує кожному учневі назвати своє ім'я та ім'я, яке цей школяр хотів би мати, і за бажанням пояснити свій вибір.

6. Я через 10 років.

Учитель пропонує кожному учневі назвати своє ім'я та поміркувати, які зміни в житті відбудуться з ним через 10 років.

«Сімейні історії»

Учитель пропонує учням представити себе за допомогою стислої історії про сімейні традиції, анекдоти тощо. Залежно від кількості учнів діти можуть ділитися своїми історіями в парах, малих чи великих групах.

Після розповідей у групах учитель підсумовує роботу, акцентуючи увагу на розмаїтості класу (кожний має історію і може розповісти, ким він є, що цінує тощо).

Основні етапи технології формування учнівського колективу

Назва етапу	Діяльність учасників
1. «Розсип піску».	— Організація знайомства. — Обмін інформацією. — Формування привабливого образу школи.
2. «М'яка глина».	— Поглиблення знайомства. — Вибори активу. — Створення планів діяльності. — Налагодження взаєморозуміння.
3. «Мерехтливий маяк».	— Утвердження активу класу. — Реалізація планів діяльності. — Подолання нестабільності колективу. — Формувати емоційно-вольової та інтелектуальної єдності класу.
4. «Пурпурове вітрило».	Активна самореалізація кожного члена колективу.
5. «Розпалений смолоскип».	— Розвиток дитячого самоврядування. — Реалізація суспільно значимої діяльності. — Розвиток потреб у самовдосконаленні.

Початковим етапом розвитку колективу є «розсип піску». У такому класі діти перебувають наче всі разом і водночас кожен окремо, що нагадує пісок, який складається з безлічі піщинок. В учнів на цьому етапі ще немає спільних інтересів, справ. Завдання вчителя полягає в тому, щоб задовольнити потребу школярів та їх батьків в інформації про норми, вимоги, режим, зміст, форми діяльності, традиції нового колективу; вивчити індивідуальні особливості учнів, здобутки їх родин.

Методами, які дають змогу вчителю зібрати інформацію про кожного учня або про сім'ю, є: інформаційна анкета, індивідуальні бесіди, тестування, аналіз документів школяра, щоденника педагогічних спостережень тощо.

Орієнтовні методи роботи з класом: «Знайомство», «Сімейні історії», «Крісла», «Автопортрет», «Пізнай мене і зрозумій мене», «Прогноз погоди», «Комплімент», «К ольорові фігури», «Пора року», «Пошукай когось, хто...».

«Знайомство»

I

1. Покажіть учням картку із зображенням і попросіть запам'ятати те, що там намальовано.

2. Діти повинні якомога детальніше описати малюнок.

II

1. Розкладіть на столі предмети (не більше 7) і запропонуйте дітям запам'ятати протягом 30 с., що де лежить.

2. Після цього перекладіть або замініть предмети. 3. Діти повинні виявити, що змінилося.

«Хто відгадає?»

Метод, окрім того, що розвиває пам'ять, сприяє розвитку кмітливості.

Організація роботи:

1. Запропонуйте учням вибрати одного однокласника, який виконуватиме роль вашого помічника.

2. Учень отримує завдання по пам'яті описати будь-який предмет у класі так, щоб інші діти відгадали, що це. При цьому дивитися на предмет не можна.

3. Підведіть підсумки виконання вправи і визначте переможця.

«Геометричний диктант»

Метод дає змогу поглибити знання про геометричні фігури.

Організація роботи:

1. Зачитайте назви геометричних фігур, попросивши учнів запам'ятати послідовність:

– коло, квадрат, ромб, коло, трикутник;

– трикутник, коло, квадрат, ромб, трикутник; – ромб, квадрат, трикутник, ромб, коло.

2. Учні повинні по пам'яті відтворити попередню послідовність, намалювавши у зошиті відповідні геометричні фігури.

3. Підведіть підсумки виконання вправи.

«Хто більше?»

Метод дає змогу поглибити знання з інтегрованих тем.

Організація роботи:

1. Зачитайте певний уривок чи правило з підручника, попередньо запропонувавши учням запам'ятати текст.

2. Повідомте про проведення конкурсу на найдовший дослівно відтворений уривок.

3. Разом зі школярами визначте переможців.

«Агент 007»

Метод дає змогу розвинути позитивний емоційний стан.

Організація роботи:

1. Запропонуйте учням підвестися, подивитися на 2–3 перших парти впродовж 20 с. і запам'ятати розташування предметів на них.

2. Учасники виходять із класу, а «власники» парт змінюють розташування 2–3 предметів.

3. Після повернення учням потрібно розставити все, як було. 4. Підведіть підсумки виконання вправи.

3. Технології формування інноваційності та громадянських і соціальних компетентностей

Технології формування інноваційності та громадянської і соціальних компетентностей – це група освітніх технологій, що передбачають відкритість до нових ідей, активність у житті класу і школи, ініціювання змін у близькому середовищі (клас, школа, громада тощо), формування знань, умінь, ставлень, що є основою компетентнісного підходу, забезпечують подальшу здатність успішно навчатися, провадити професійну діяльність, а також дбайливо ставитися до власного здоров'я і збереження здоров'я інших людей, дотримуватися здорового способу життя.

3.1. Технологія колективного творчого виховання

Це одна з небагатьох технологій, яка зберігає актуальність за різних суспільно-економічних та політичних формацій. Адже в її основі цінності, які ніколи не втрачають значення: співпраця сім'ї та школи у вихованні дітей, партнерські стосунки учнів і вчителів, творення добра тощо.

Особливістю технології колективного творчого виховання є реалізація суспільно значимих справ у співпраці батьків, учителів та учнів. Вони здійснюють пошуки найоптимальніших шляхів вирішення спільних завдань. Виконання колективних творчих справ забезпечує формування суспільно активної, гуманної, творчої особистості. Технологія колективного творчого виховання вважається особистісно зорієнтованою, оскільки педагоги разом з учнями та батьками знаходять такі справи, які враховують інтереси кожної дитини.

Трактування основних понять

визначенні вказано на найважливішу ознаку колективу – спільна діяльність.

Будь-яка діяльність передбачає формулювання цілей і завдань, отже, можна стверджувати, що ознакою колективу є також наявність мети. Об'єднання школярів мають, окрім того, органи самоврядування. С.Гончаренко зазначає, що колектив – таке об'єднання учнів, життєдіяльність якого визначається цілями й завданнями, що впливають із потреб суспільного, колективного та індивідуального розвитку, у якому функціонує самоврядування, а стосунки між учнями (ділові й особисті) є гуманними, характеризуються взаємною повагою і відповідальністю, спільним прагненням до загального успіху. Отже, у трактуванні терміна «колектив учнів» втілено його виховну функцію – виховання гуманізму, відповідальності, прагнення до успіху.

Характеристика основних етапів технології

Є різні підходи щодо визначення основних етапів формування учнівського колективу. Їх виокремлюють на основі характерних дій керівника та учнів, а також на основі якостей, властивих колективу на певному етапі його розвитку.

Історично однією з перших технологій формування дитячого колективу є технологія А. Макаренка. Український педагог виділив чотири етапи формування колективу:

перший – колективу немає, існує диктат керівника;

другий – посилення впливу активу, який бере на себе частину повноважень керівника;

третій – створення органів самоврядування;

четвертий – кожен член колективу перебуває на рівні самовиховання; він сприймає загальноприйняті вимоги як вимоги до себе.

Для формування колективу школярів учитель початкової школи може орієнтуватися на рівні розвитку учнівського колективу, назви яких відображають характерні якості класу на кожному етапі його становлення:

— «розсип піску»;

— «м'яка глина»;

— «мерехтливий маяк»;

— «пурпурове вітрило»;

— «розпалений смолоскип».

Основні етапи технології з властивими для них діями учасників представлені в таблиці 12.

Колективний аналіз передбачає визначення досягнень і недоліків організації справи. Аналіз дає змогу навчатися на власних помилках і використовувати набутий позитивний досвід.

Обов'язковим етапом технології колективного творчого виховання є найближча *післядія*. Вона передбачає визначення перспектив подальшої роботи. Незважаючи на те, що технологія колективного творчого виховання була обґрунтована в середині ХХ ст., вона й сьогодні актуальна та потрібна. Сучасні педагоги доповнюють її новими елементами.

3.2. Технологія формування учнівського колективу

Одне з найскладніших завдань учителя в початковій школі – формування згуртованого колективу класу. Аналіз практики виховання учнів молодшого шкільного віку засвідчує, що знижується рівень активності дітей, недостатньо проявляються колективістські якості (безкорислива допомога, відповідальність, співпереживання, готовність поступатися), відбувається поділ колективу на окремі мікрогрупи, створюється негативний психологічний клімат, учні не почувають себе комфортно в класі й незадоволені життям у школі. Останніми роками вчителі все частіше говорять про поширення шкільного булінгу (образ та цькування).

Актуальність проблеми формування колективу в початковій школі посилюється також у зв'язку з тим, що становище дитини в системі міжособистісних стосунків, яке вона займає в перших класах, згодом стає стабільним. Окрім того, діти у віці шести років досягли соціальної зрілості, щоб створювати органи учнівського самоврядування. Перший досвід діяльності в таких органах повинен бути позитивним. Формування почуття колективізму саме в учнів молодшого шкільного віку потребує неабиякої майстерності вчителя, адже чим менші діти, тим досконалішим має бути вплив колективу на особистість; навіть незначні помилки педагогів можуть спричинити суттєві відхилення, що вплинуть на подальше життя школяра.

Трактування основних понять

Слово «колектив» походить від латинського «colligo», що в перекладі означає «об'єдную», а латинське «collectivus» – «збирати», «об'єднувати». Термін «колектив» трактується як об'єднання людей, між якими є певні взаємовідносини. У тлумачному словнику української мови зазначено, що колектив – це сукупність людей, об'єднаних спільною діяльністю, спільними інтересами. У цьому

Технологію колективного творчого виховання називають по-різному: орлятська педагогіка, педагогіка загальної турботи, методика колективного творчого виховання, методика колективних творчих справ. Термін «методика» є виправданим тоді, коли в технологічному процесі відсутні діагностичні процедури. Під час колективного творчого виховання їх проводять радше як виняток, оскільки точно виміряти рівень розвитку навіть однієї якості дитини майже неможливо. Технологія ж передбачає формування багатьох ключових якостей і компетентностей. Це патріотизм, колективізм, прагнення до виконання свого громадянського обов'язку, працелюбність, активність, ініціативність і підприємливість, відповідальність; гуманізм, добросердечність, дисциплінованість, мужність тощо. Для вимірювання рівня розвитку такої великої кількості якостей і компетентностей необхідні досконалі методики, які, на жаль, ще не створені. Отже, трактування колективного творчого виховання як технології є суперечливим.

Види колективних творчих справ

Основними видами колективних творчих справ є: суспільно-політичні, трудові, екологічні, пізнавальні, спортивні, оздоровчі, художньо-естетичні, організаційні, благодійницькі тощо. Форми колективних творчих справ представлені в таблиці 10.

Таблиця 10

Види колективних творчих справ

Види колективних творчих справ	Форми діяльності
Суспільно-політичні	Диспути, круглі столи «Твоє майбутнє, моя Україно»; захист проєктів «Моє місто у 2025 р.».
Трудові	Упорядкування та прибирання території школи, ділові ігри економічного спрямування.
Екологічні	Екологічні свята, толоки.
Пізнавальні	Віртуальні мандрівки краєм; аукціон знань, турніри ерудитів, інтелектуальний хокей; подорож у небувалі країни (утворення дитячої казкової держави).
Оздоровчі	«Зимові забави», «Веселі старты».
Х удожньо-естетичні	Літературний вечір; свято поезії; конкурс художньої самодіяльності; осінній бал.

Організаційні	День народження колективу; колективне планування роботи «Ми прогнозуємо своє завтра», ділова гра «Програма дій класу».
Благодійницькі	Благодійні ярмарки, збір іграшок для дитячого будинку.

У таблиці відображені окремі поширені форми роботи. Оскільки технологія реалізовується багато десятиліть, то, зрозуміло, завдяки колективній та індивідуальній творчості розроблено велику кількість різноманітних форм і методів спільної роботи учнів, батьків та педагогів. Створення суспільно зорієнтованих справ продовжується, особливо зараз, у зв'язку з відродженням ідей філантропізму та меценатства.

У роботі сучасної початкової школи доцільно реалізовувати різноманітні за спрямуванням та значенням для розвитку учнів колективні творчі справи. Як приклад, наводимо такі форми роботи: віртуальні мандрівки «Духовні святині України», «Найкраща у світі – моя Україна – у цілому світі одна», екологічне свято «Збережемо Землю», бал «Осінь-чарівниця», забави «Козацькому роду нема переводу».

Віртуальна мандрівка «Духовні святині України»

Віртуальну мандрівку за участю школярів, педагогів, батьків, представників духовенства доцільно здійснювати напередодні великих християнських свят для духовного очищення, наповнення серця радістю. Отже, на визначення цілей справи впливають релігійні традиції.

Реалізація діяльності передбачає створення ради справи та 6–7 інтерактивних груп. Рада справи складає сценарій заходу, допомагає кожній групі визначитися з вибором святині, рекомендує план виступів, встановлює регламент та місце проведення. Далі відбувається розподіл обов'язків між учасниками справи. До роботи груп долучаються вчителі та батьки, які допомагають дітям шукати інформацію та виготовляти презентації. На етапі проведення віртуальної мандрівки кожна група представляє історію духовної святині України, ілюструючи її невеликими фільмами чи презентаціями. Коментувати значення святині для духовного очищення допомагає священнослужитель.

Після завершення віртуальної мандрівки відбувається детальний аналіз справи. Продовженням віртуальної подорожі можуть стати реальне паломництво до однієї зі святинь, дії зі

сприяння її відновленню чи реставрації. Аналіз запропонованих форм роботи дає змогу простежити алгоритмічний характер колективного творчого виховання.

Алгоритм дій технології. Основні етапи технології та діяльність учасників на кожному з них представлені в таблиці 11.

Таблиця 11

Основні етапи технології колективного творчого виховання

Назва етапу	Діяльність учасників
1. Колективне цілеутворення.	Вибір колективної творчої справи.
2. Колективне планування справи.	— Створення ради справи; — розроблення плану роботи та сценарію.
3. Колективна підготовка справи.	Розподіл і виконання обов'язків з підготовки справи; визначення її тривалості.
4. Проведення справи.	Реалізація ролей.
5. Колективний аналіз.	Визначення досягнень та недоліків організації справи.
6. Найближча післядія.	Розробка перспектив подальшої спільної діяльності.

Одним із найскладніших завдань технології колективного виховання є *вибір справи*, яка б цікавила і школярів, і дорослих. Щоб його полегшити, доцільно організувати бесіди з батьками, педагогами, волонтерами, громадськими діячами краю про актуальні проблеми міста (села, селища), а також про позитивний досвід соціально цінної діяльності дитячих колективів. На етапі вибору колективної творчої справи ефективним є метод «Мозковий штурм».

Колективне планування справи передбачає розробку сценарію реалізації мети. На цьому етапі створюються рада справи або тимчасові ініціативні групи. Педагоги та батьки мають брати участь у спільній діяльності, щоб учні відчували себе співорганізаторами, а не виконавцями роботи. Учителі ненав'язливо пропонують своє керівництво, займаючи позицію старшого товариша, який вірить у можливості дітей. Під час спільної діяльності між учнями та їх учителями з'являється духовна єдність.

На етапі проведення справи виникають спільні емоційні переживання дітей, батьків і педагогів, створюється можливість для кожного учасника реалізувати свою роль.